Tarka képek a kalotaszegi varrottas világából

Irta **Gyarmathy Zsigáné.** — *(Negyven képpel.)*

Részlet Mária Valéria Főherczegasszony Ő cs. és kir. Fenségének kelengyéjéből.

Izabella főhercegnő

TARKA KÉPEK

A KALOTASZEGI

VARROTTAS VILÁGÁBÓL

IRTA

GYARMATHY ZSIGÁNÉ.

NEGYVEN KÉPPEL.

BUDAPEST.
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IROD INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.
1896.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA

IZABELLA FŐHERCZEGASSZONY

Ő CS. ÉS KIR. FENSÉGÉNEK

MINT AZ EZREDÉVES KIÁLLITÁS HÁZIIPARI VÉDNÖKÉNEK

MÉLY HÓDOLATTAL

ajánlja

Gyarmathy Zsigáné.

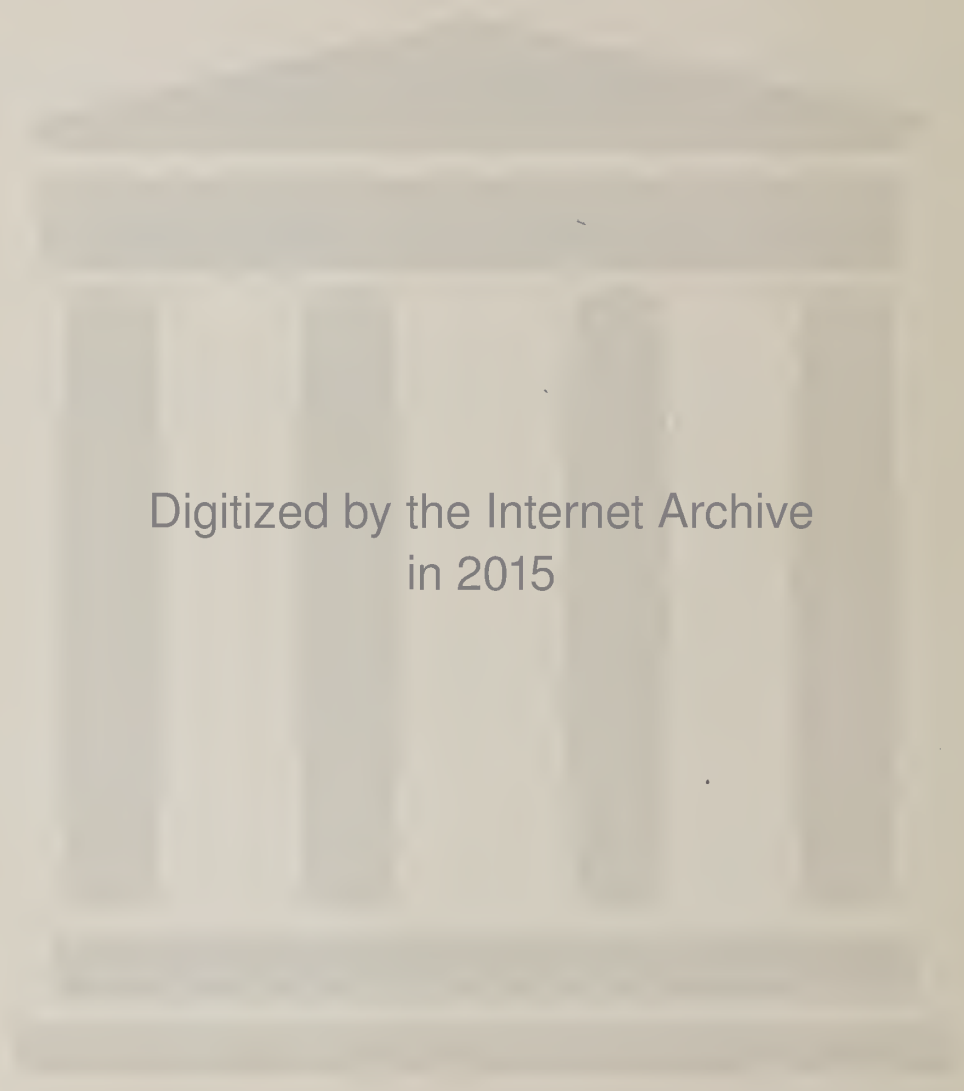
Digitized by the Internet Archive
in 2015

https://archive.org/details/tarkakepekkalota00gyar

TÁJÉKOZTATÓ.

Bizony sok színből kell a festéket összerakosgatni, míg a szürke alapon szinesen és igazán kidomborul egy-egy képecske, a mely önálló, de azért úgy össze van szőve-fonva a néppel és a varrottassal, mint a fodorvászon beverője a felnyujtójával.

Apró regények, még apróbb ethnografia és sok, sok Kalotaszeg összetételéből fog állni ez a könyv. Mert, ha nem lesz is mind varrottas, de mind Kalotaszeg lesz és mind egészen megtörtént dolog. Csak egyért, a minek már a czíme is «Rege» nem állok jót.

És a méh sem gyűjti több virágról a mézet, mint a hány parasztházzal, szép leánynyal, zsémbes öreggel és rég nem szellőztetett tulipános ládával volt közöm, a míg megteremthettem a varrottas házi ipart. E közben aztán bő alkalmam nyilt megfigyelni a népéletet minden nyilvánulásában. És most helyén valónak találom, hogy első sorban a magyar leányokat tájékozzam egyről-másról a mi népünk életéből s nevezetesen az immár hiressé vált ősi munka újjászületéséről, megizmosodásáról és érdekes hódító útja némely mozzanatáról.

A kalotaszegi varrottas az a magyar házi ipar, melynek fejlesztését, lelkes terjesztését rátok hagyom örökül; ti vagytok hivatva, hogy folytassátok azt, a mit én megkezdtem. Azért hallgassátok csak meg, mint éledt fel halottaiból az ősi munka; mint jutott be a magyar királyleány kelengyéjébe; mint utazott a magyar nádor leányához: a belgák királynéjához; aztán miként ment az Oczeánon túl s hogy jelenben mint hódít Albionban is. Tudom bizonyosan, hogy ez a tárgy és némely részlet érdekelni fog titeket.

A miniszter fölkérésére kiállítottam 1885-ben az országos kiállításon a kalotaszegi szobát.

Több faluból szedtem össze az ágyra és «rúdra való»-ra szükséges varrottasokat. Minthogy akkor már a nép nem varrta ezeket a munkákat, kinyittattam a tulipános ládákat s azok mélyéről kerültek elő a gyönyörű régi varrottasok. Dédanyákról unokákra szállt az ősi munka: féltve őrzött kincs.

De azért bizalommal adták a kezembe, pedig akkor még nem is sejtették, hogy ebből az átengedésből fog kihajtani az a házi ipar, mely már is áldása ennek a szép vidéknek.

Mikor a kiállítási szobában az ereszes zöld kályhától, a hires régi cserépkancsókig minden be volt rendezve épen úgy, mint egy ide való szoba, akkor legelőbb Rudolf trónörökös nézte meg és rendkívül dicsérte, különösen a régi eredeti mintájú párnahéjakat; épen azokat, melyeket már akkor senki sem varrt ezen a vidéken. Rövid időre a megnyitás után jött herczeg Eszterházy Pálné. A «Kalotaszegi szoba» közepén volt egy asztal beterítve egy varrottas abroszszal, a mi rendkívül megtetszett a fiatal herczegnének s nyomban meg is akarta venni. De ott nem volt semmi eladásra szánva és azonnal sürgönyöztek nekem, hogy mit tegyenek?

Én rögtön határoztam és erre az esetre írja dr. Jankó János az ő érdekes czikkében (a Fővárosi Lapok 1894 decz. 4-iki számában), hogy: «Én még ismertem azt a szegény sánta leányt, a ki a régi varrottasból feltámasztott első varrottast varrta herczeg Eszterházy Pálnénak, mely egyszersmind az első pénzért eladott darab». Úgy van, a korán elhunyt herczegné, Croy Eugenie, a Frigyes főherczegné testvére volt az első, a kinek varrattam. Aztán ő volt az is, a ki pár évvel később oly lelkesen terjesztette ezt a házi ipart, hogy Német- és Francziaországba ládákkal vitette maga után s úgy árulta.

Ha egyszer valaki megírja a kalotaszegi varrottas történetét, — már pedig megírják, mert ez egy nyomot hagyó házi ipar, — akkor egyik főhelyet Eszterházy herczegné fogja elfoglalni épen a dr. Herich-pár mellett, mert dr. Herich Károly, a nem rég elhalt horvát képviselő volt az, a ki felhivta a miniszter figyelmét, hogy egy kalotaszegi szobát kellene bemutatni a kiállításon. El is jött e vidékre és kirándulásokat tett Kalotaszeg falvaiban egy leendő népipar érdekében s azután is segédkezet nyujtott nekem s úgy támogatott a kezdet nehézségeit legyőzni. Az első varrottas-vásárló Eszterházy herczegné volt. De hogy ezt tehesse, arra dr. Herich Károlynak minden jóért melegen érző szíve nyujtotta az alkalmat: az ő nevéhez lesz kötve ez a házi ipar mindenha.

A fájdalmas megemlékezésnek egy fehér virágát küldöm innen a havasok aljáról, arra a két sírra, melyben azok porladoznak, a kiknek annyit köszönhet ez a vidék. A herczeg Eszterházy Pálné és dr. Herich Károly emléke legyen olyan áldott, a mily áldásthozó volt az ő nemes buzgalmuk.

MÁRIA TERÉZIA FŐHERCZEGNŐ.

A KIRÁLYNÉ LEPEDŐJE ÉS AZ ARANYOS FEJKÖTŐ.

Soha sem fogom elfeledni azt az esetet, a mi úgy felizgatott akkor s a mi később olyan kedves emlékké vált.

Az 1885-iki országos kiállítás nyarán Erzsébet királyné hazajött; mert Erzsébet királyné mindig hazajő, mikor a nemzetnek gyásza vagy öröme van. A mi nagy királynénk ajkáról gördülő magyar szó, az Ő szeméből hulló könny, a nemzeti nagy ünnepre való hazatérte, mind, mind melegen érinti a mi szivünket s ha az lehetséges volna, még inkább megszeretnők Erzsébet királynét. De már réges-régen ott van Ő minden jóravaló magyarnak a szive közepén!

Az 1885-iki kiállítás kalotaszegi szobájában a gyönyörű régi varrottasok között volt egy újabb darab is, egy «Menyasszony-lepedő»; ez megtetszett a Felséges asszonynak s hozzám azonnal jött a sürgöny, hogy ennek a kívánságnak nem lehet ellenszegülni, tehát tudassam a lepedő árát. Erre a hideg borzogatott, mert hát az a lepedő nem olyan lepedő, mint más! Egy szép fiatal menyasszony, Kovács Erzsi, sok unszoló, rábeszélő szóra adta ide, hogy bemutassam. «Aztán baja ne essék, rücskölés se érje; mert annak a fodorvászna olyan, mint a virág, a varrása, mint a gyöngyszem; a vak is láthassa, hogy esztendeig görnyedtem alatta, míg így kivarrám!»

— Hát aztán Erzsi, nem adnád el?

— Jaj, instálom, nem jó arról még csak beszélni sem! Oda nem adnám ezért a széles világért! — Aztán kezd aggódni:

— De istenem uram, vajjon nem is éri valami történet, valami rosz, ha arra messze viszik?

(A gy.-monostori embernek «arra fel»: a havas; a b.-hunyadinak «arra bé»: a szőlőhegy; mind a kettőnek s egyátalán minden kalotaszeginek «arra messze»: Budapest.)

— Mert instálom, ilyen «fehéres» nincs több a hazában . . . (A haza pedig a kalotaszegi embernek a saját faluja.)

Szép is volt az nagyon. Akkortájt már csakis a «fehérest» és az irás-utánit varrta a nép, az úgynevezett «varrottas» már réges-régen kiment a divatból. Az 1885-iki kiállítás után én kezdtem visszataníttatni az ősi munkát. Egy öreg, sánta asszony még tudta, azt magamhoz vettem s azzal taníttattam meg nehány leányt, kik aztán a maguk falvában terjesztették.

Igyekeztem megnyugtatni a menyasszonyt, mert minden áron óhajtottam, hogy az a gyönyörű darab díszítse a kalotaszegi szobát. Négy szél pompás fodorvászonra volt varrva, az úgynevezett «tányéros», és olyan volt, mintha hófehér karfiol rózsák duzzadtak volna a halványsárgás fodrosságon.

Erzsi erősen hangsulyozta, hogy bennem megbízik, s végre ideadta a lepedőt. Szeptemberben lesz a lakodalma, akkorra visszavárja, mert a nélkül nem lehet menyasszony senki.

És most épen ezt a féltett drága kincset akarja a királyné és azt nem szabad mondani, hogy annak nincsen ára. Mert hát a széles világot még a magyarok királynéja sem tudná érette adni; de ha tudná is, azért sem adná a szép menyaszony, legalább így mondta.

1. A KIRÁLYNÉ LEPEDŐJE. — 2. A HERCZEG ESZTERHÁZY PÁLNÉ ABROSZA. — 3. RÁNCZOS KÖTÉNY. — 4., 5. «IRÁS UTÁNI» RÉGI MINTA. — A TÖBBI «VARROTTAS» TERITŐ.

Nyomban befogattam és indultam Gyerő-Monostor felé. Ott terem az igazi fodorvászon. Az a regényes szép falu az én szülőföldem és szülőföldje annak a kis menyasszonynak is. Megálltam a leveles kapu előtt; a jó gazdacsalád szénát gyüjtött a kertben, csak Erzsi volt elől, a küszöbön ült és varrta a menyasszonyingének a piros «válfő»-jét. A mint meglátott, a kocsihoz futott.

— Instálom, tán haza hozá a fehéres lepedőt?

— Még nincs szeptember, Erzsi, addig van a szónk! Most csak azért

jöttem közétek, hogy valami régi varrottas-minták kellenének; nálad van a láda kulcsa?

— Nyitva van, instálom; tüstént kihányok mindent, ha parancsolja.

És pár pillanat mulva a dédanyák gyönyörű munkái ellepték a karos padokat. Én pedig mindazon törtem a fejem, hogy mi módon kezdjem ezzel a kis leánynyal? Tudok velök bánni, ismerem jól az eszök járását, de ez a menyasszonylepedő felette sulyos kérdés volt.

Erzsi elmerengve nézett egy pontra; követtem a tekintetét. A mint kivette a tulipános ládából a pártáját, felakasztotta a fogasra egy sárga kancsó fölé. A párta fehér gyöngy boglárai ragyogtak az ajtón beözönlő napfényben, a leomló szalagok pedig, mintha lángoltak volna.

A kalotaszegi leányoknak legféltettebb kincse, drága ékessége a fehérgyöngyös párta. Akkor teszik fel először, mikor konfirmálnak és akkor utólszor, mikor saját esküvőjökre mennek.

Vállára tettem a kezem:

— Erzsike! szép, szép ez a párta, de szép ám az aranyos fejkötő is!

Gyorsan kérdezte:

— Talán bizony, instálom, látott egy szépet arra messze?

(A kis leány azt hitte, hogy Budapesten láthat az ember olyan fejhez simuló, arany sujtásos kis fejkötőt, a milyet itt hordanak a vékony, fehér kendő alatt.)

Ez a vágyakozó kérdés egyszerre jó útba igazított:

— Láttam, Erzsi, egy nagyon, nagyon szépet. Hej! mint ragyogna az a patyolat kontyoló alatt!

— Nagyon drága, instálom?

— Bizony nagyon . . . De, tudod mit, Erzsi: nézz csak ide, hiszen neked van még egy olyan menyasszonyi lepedőd, mint az a másik, hát ha annak, arra messze, jól megadnák az árát, vehetnél te azon egy olyan aranyos fejkötőt és még maradna belőle más egyébre is . . .

Tiltakozva rázta a fejét és még a vállát is megrántotta. De szóhoz jönni nem engedtem; élénk színekkel festettem egy képzeletbeli aranyos fejkötőnek a szépségét: olyan gyönyörű az, a milyet még nem látott soha senki ezen a vidéken . . .

Egyszerre csak közbe szólt:

— Aztán, instálom, van azon arany rózsa is?

— Van bizony még arany tulipán is!

— Arany tulipán is? . . . Kifutok, instálom, édes anyám után.

Kovácsné asszonyomat az arany tulipán mellett még az is érdekelte, hogy, ha már Erzsi rászánná magát a lepedő eladására, mennyit adnának érette, mert ő ennyin meg ennyin alól nem adná. És nem is adta. Az pedig akkora ár volt, hogy én épen a felét sürgönyöztem meg a kiállítás felügyelőjének.

Aztán sajátkezüleg diszítettem fel egy aranyos fejkötőt s azt mint menyasszonyi ajándékot küldtem el.

Mikor bejött Bánffy-Hunyadra megköszönni, azt mondta:

— Igaza vala, instálom, hogy nincs a «hazában» több ilyen gyönyörűséges fikötő.

És visszagondolva erre a dologra, dicsekvés nélkül el kell ismernem, hogy igazam volt, mert csakis ily utakon-módokon lehetett megteremteni ennek a népnek a házi iparát. Pedig ez a házi ipar áldás itt: ezzel lendített sok fiatal leány a szülők sorsán s e mellett a varrottassal annyit szereznek, hogy szép ősi viseletöket is még diszesebbé teszik.

Azért mondják az erre utazók, hogy a kalotaszegi leány egy-egy lábon járó tulipán, mert igazán virít nemcsak fiatal szépségük, de gyönyörű tájviseletük is, melyet még szebbé tesz az, hogy mindig tiszták. Hegyes orrú, magas sarkú piros csizmáikat csak akkor vetik le, mikor a patakban sulykolnak. Igazán, hogy lábon járó, virító tulipánok ők; s hogy az én vonzalmam mily erős volt hozzájuk mindig, megmutatja egy régen (1886) irt levél, a mint következik:

MARGITSZIGETI LEVÉL.

Szó sem lesz arról a bájos legendáról, mely ezen a helyen úgy kisérti az embert. És a Nyúlsziget sűrű pagonyában, a sötét kolostor ablakában hiába rajzolja a képzelet a királyleány fehér, szent arczát, a mint áhítattal nézi az eget s jóslelke a csillagokból olvassa királyi atyjának a jövőjét. Hiába tárja fel ez a gyönyörű sziget gazdag szépsége pompáját, azokról én most nem írok semmit. Nem. Ez alkalommal szó sem lesz e kedves sziget szépségeiről. Bevallom igazán, — hiszen úgyis mindjárt kiderül, — hogy soha sem voltam inkább otthon, mint most, azért otthonról szól a nóta.

A mint írok, ki-kitekintek az ablakon . . . százados fák összeboruló lombjai között annyit látok a Dunából, a mennyi volt az a kicsi, csörtető hegyi patak ott a leánykori otthon galambdúczos kapuja előtt. Milyen jó, hogy csak ennyit látok. Ha több lenne, kevesebbet mondana nekem. De így egészen előmbe varázsolja a gyermekkor aranyos világát s a későbbi évek minden boldogságát, előmbe varázsolja a mi ábrándjaim, törekvéseim, összes szeretetem központja: az egész Kalotaszeget. Látom a kék zománczczal övedzett szép hegyet. a Vlegyászát, mely fiatal korában tűzes belsejének szikráit ontotta; de már megvénült s kiégett vulkánja felett hó ragyog; ősz fejével méltóságosan néz le a vidékre s talán tudja is, hogy Kalotaszegre az ő mélyen barázdolt ormairól áradoz az a pompás, balzsamos levegő. Abban a levegőben virul az arcz üdesége, s ragyog a gyönyörű tájviselet színpompája.

És a mint ott van a nép költészete a mezőn csengő dalban, úgy ott van valami igaz ősmagyaros Kalotaszeg hegyei között: régen múlt idők hagyományos szokásaiból egy vidék sem őrzött meg annyit, mint ez a rész. Hamisítatlan igaz a fogasok kancsó sora: ősanyákról beszél az «ágyfűtűlvaló»-k piros vagy kék tulipánja, a tulipános ládák dús varrottasa, a padlástverő ágyak vánkosainak tarajos, fenyőágas, hintókerekes minta-varrása. Ebből az igazból kell kifejlődnie annak a jónak, a mi keresetforrásává váljon egy olyan népnek, a ki hű tudott lenni ősei szokásaihoz, a ki megőrizte az igazán magyarost úgy öltözetében, mint háza berendezésében. A régihez való ragaszkodás, mikor még nem keresték mindenben a felületes, könnyebb oldalt és nem sajnálták a fárasztó, de jó munkát, az tartotta meg Kalotaszegen a néprajz számára azokat a becses ősi dolgokat. Minden parasztcsaládnál van néhány olyan ruhadarab, a mire azt mondja egy-egy nagyon öreg egyén: ebben még a nagyapám nagyapja, vagy a nagyanyám nagyanyja esküdött. Zöld menték, csipkés kötények és selyemmel varrt ingvállak, melyek már minden ragaszkodás mellett is kimentek a divatból; de azért megőrizték épen, mint a régi varrottasokat . . . Immár a varrottas ébredez: halottaiból feltámadt és nagy hivatást fog betölteni, mert szép is, jó is, eredeti is, a tartóssága pedig páratlan.

Méltó ez a «varrottas» és ez a fodorvászon minden magyar nő pártolására és ha látták volna azt a képet, a mi előmbe tárult elindulásom előtt pár nappal, lehetetlen, hogy meg ne mozdult volna a leghidegebbek szivében is valami; egy hang, a mi azt mondja: ez a miénk, ezt ne hagyjuk!

Utam azon a kis falun vitt keresztül, hol a Körös folyó születik: a frissen kaszált rendekből nyári zápor verte fel azt a kimondhatatlanul üde, balzsamos levegőt, a mely még Kalotaszeg szülöttét is édes mámorba ringatja. Az út mellett utczahosszat varró-asszonyok ültek a leveles kapuk előtt: tíz éves leánykáktól hatvan éves vén asszonyokig; kezökben a halványsárga vászon s azon virító régi hímes minták; a rojtos kredencz-terítő, a hosszú aszfaltfutó, a «tányéros abrosz», szóval mind az a munka, a melyet én adtam a kezökbe: tehát míg a szénát forgathatnák, sietnek sok öltéssel kevés garast szerezni, s mily örömmel sietnek szegények; jól eső érzéssel nézem a szép tarka képet, s a falu közepe táján megállítom kocsimat: megismernek s egy pillanat alatt körülvesznek: — «Hát, instálom, most megyen Magyarországra, hogy nekünk munkát szerezzen?» — «Most.» — «Oh, hogy a jó Isten áldja és segélje meg! Adja az Isten, hogy térjen haza jó egészségben és a mi számunkra jó hírrel!»

Előttem lesz e kép sokáig; azok az üde arczú, reménykedő tekintetű fiatal leányok, a hálálkodó koros asszonyok, biztatgató fiatal menyecskék, a kik nem mehetnek más megyékbe napszámra, mert a bölcsőt nem vihetik s még kevésbbé hagyhatják:

— Mert, instálom, igazán nem lehet meg nálunk nélkül, — mintha én ezt nem érteném, úgy magyarázzák . . .

Jól van, csak varrjatok ott a hegyek között a pompás jó levegőben, lesz gondom rá, hogy a jó levegőn kívül egyébhez is jussatok, csak varrjatok!

*

A mint ez a levél egy pár lapban megjelent (1886-ban), az ország minden részéből küldték az érdeklődő, jóságos izenetet: mi is terjeszteni akarjuk az életre keltett ősi munkát.

És terjesztették is csak úgy a főherczegnék, mint a kasznárnék: szóval mindazok, a kik nemcsak magukért élnek.

JÓZSEF FŐHERCZEGNÉ.

Hogy a varrottas és a fodorvászon annyira elterjedt a művelt világban, ahhoz nagyban hozzájárult a mi magyar főherczegünk, fenséges családjával együtt.

De tudjátok-e mi az a fodorvászon? Az valami olyan különlegessége Kalotaszegnek, a mire igazán büszke lehet. Nem készítik azt sehol a világon, csak itt. Megkisérlik sok helyen; de nem sikerül sehol, még a híres vászonszövő székely asszonyoknak sem.

A fonásában rejlik a titka és szükséges hozzá az a hosszú, nagyon hosszú zord tél, a mikor ráérnek egész tehetségüket a jó fonálnak szentelni: mert csak a túlságosan megserített fonálból lesz fodorvászon. Minél apróbb és egyenlőbb a vászon felületén szétfutó hullámzás, annál szebb a vászon. Akkor mondja a kalotaszegi asszony: «Olyan fodor, mint a bors; olyan erős, mint a talp; olyan sárga, mint a viasz».

Sok munkával, nagy fáradsággal jár, míg a kicsi kendermagból fodorvászon lesz s míg a fodorvásznat kiékesítik azok a gyönyörű régi minták, melyek a mi Nagyasszonyainkról maradtak ránk. De higyjétek el, nem kevesebb fáradság az sem, melynek révén ez a munka eljutott több ország trónjáig.

Mennyi fáradság, míg a kicsi kendermagból a királykisasszony kelengyéje lett, s még több, a mikor elvándorolt egy nagy, nagy vizen át, hogy a leendő angol királyné a mi fodorvászonunkról theáztassa az ő jóságos nagyanyósát: az angolok királynőjét.

Az apró regényekből — melyek egy szóig megtörtént dolgok — majd elmesélek nektek néhányat, míg leírom a kalotaszegi varrottas történetét.

Erzsébet királyné Gödöllőre vitette a menyasszonylepedőt és Ferenczy Ida alapítványi hölgy azt sürgönyözte nekem, hogy ez a munka remek. Eszterházy herczegné, mikor megkapta a rózsás abroszt, meleg sorokban mondott köszönetet és igérte, hogy terjeszteni fogja ezt a magyar házi ipart. És terjesz-

tette is később olyan nemes buzgalommal, a mint csak egy oly fenkölt szellemű áldott jó szivtől kitelt.

Az országos kiállitás után való télen behivattam néhány magyar faluból több leányt és biztatgattam, hogy kezdjenek varrni: jó lesz az nekik. Adtam fodorvásznat, pamutot, mintát. Mikor a kész varrás bekerült, jól megfizettem a munkát, hogy kedvet kapjanak. Azután megvettem a vásznakat — még pedig drágán! — és ismét visszaadtam, hogy kivarrják.

Így gyűlt a munka, melynek előállíttatása nem csekély anyagi áldozatba került, mert az igazság érdekében ezt is jó tudni. Akkor még fogalmam sem volt róla, hogy mi módon fogom terjeszteni a varrottast. Csak egyszer rá akartam szoktatni s jól begyakorolni a munkába e vidék fiatalságát.

1886-nak a nyarát a szép Margitszigeten töltöttem családommal együtt. Egy reggel, a mint felnyitottam ablakomat és gyönyörködve tekintettem az üde lombok között átcsillámló Dunára: látom, hogy a színpompában úszó virágágyak mellett csoportokba tömörül a fürdőközönség és ajkról-ajkra száll: «A várból egy királyi küldött!» Ugyanekkor koczognak ajtónkon és a fürdőorvos lép be, egy pár igazgatósági taggal, a nyitva hagyott ajtóban pedig ott áll egyenruhában a «királyi küldött».

A doktor előadta, hogy Klotild főherczegné üdvözlete mellett azt kérdezteti, hogy mi módon szerezhetne be erdélyi háziipari munkákat és régi kancsókat a tátrafüredi villája földiszitésére?

Nyomban irtam haza, hogy azonnal küldjék a készletben levő varrottast, még azt a sok régi dolgot is, melyet mintának vásároltam össze.

Ez alatt Telepy Károly festőművész megbizást kapott a főherczegnétől, hogy válaszsza ki, a mit czélszerűnek ítél s legyen jelen a villa berendezésénél. Avatottabb kézre nem is bizhatta volna ezt az ügyet.

Ettől kezdve nagyon felkarolta Kalotaszeg háziipari ügyét Holdházy János, ki a akkor a fiatal főherczegek nevelője volt.

Most is őrzöm tömör magyarsággal irt szép irályú leveleit. És bevallom őszintén, hogy nagy volt az örömöm, mikor egy levelében arról értesített, hogy a főherczegné a varrottas mellett érdeklődik az én szerény irodalmi munkáimért is. Ugyanis a fenség elolvasta a «Hegyek közűl» czimű kötetet, előfizetést küld egy akkor megjelenő munkámra és küldi elismerésül páros arczképüket.

A József főherczegpár! Szivem nagyot dobbant, azután még egy nagyobbat, mikor a képeken keresztül irt sorokat elolvastam. A főherczegné szép, férfias vonásaival irta azt, a mit én el nem mondhatok; de a mi meggyőzhet arról minden embert, hogy a fenséges asszony magyar könyveket olvas és van elismerő szava a magyar irónőhöz is. A főherczegi család a mi nyelvünket beszéli; ismeri irodalmunkat.

Egyszer, midőn József főherczeg kegyes volt egy könyvemhez előszót

írni, én hálásan megköszönve, valami módon fölemlítettem, hogy a fenség magyar író. Erre József főherczeg egy gyönyörű levélben ezt mondja: «Nagyon köszönöm, hogy engem magyar írónak nevezett, mert én eddig magamat csak czigány írónak tartottam!» Benne van ebben a nyilatkozatban a magyar irodalom megbecsülése.

És ha Ők szeretnek minket, bizony a mi szívünk is tele van igaz szeretettel a magyar főherczeg és egész családja iránt, s ha ezt a fenséges családot valami csapás sujtja, megüti az minden magyarnak a szívét. Még a nép közönbösségét is átrezgi valami igazán emberi érzés.

A múlt, 1895. évi királyvárás alkalmával történt, hogy beállított hozzám egy öreg parasztasszony és minden bevezetés nélkül kezdte:

— Hát, instálom, lesznek *zászlós lányok?*

Hogy a zászlós urak kik, azt tudja minden ember, de a zászlós lányokról még a kalotaszegi sem tud, hahogy nem bánffy-hunyadi, mert a zászlós leányokat csak ez a hely termi.

Nagy örömet, nagy gyászt zászlóval jelez az idevaló fiatalság. Csakhogy ez a zászló nem afféle közönséges zászló és épen ebben áll az eredetisége. Ha fiatal és megsiratott halott «érkezett», a leánysereg nyomban összefut és megkezdi a zászló készítését. Negyven-ötven darab fekete kendőt, hajfonót és fátylat alkotnak össze egy lombos, tornyos halommá és úgy viszik a koporsó mellett; minél módosabb az atyafiság, annál több a zászló.

Vizsgák alkalmával vagy mezei kirándulásokkor színes kendőkből készül a zászló és a selyemkendők, piros hajfonók gazdag színpompával úsznak a napfényben.

Midőn a mi kedves kis herczegünk gyászos halálával olyan nagy szomorúság szakadt ránk, akkor kérdezte azt az öreg parasztasszony: hogy lesznek-e zászlós lányok?

Én a várva várt királyunk fogadtatására értettem a zászlót:

— Nem, instálom! Azt tudom, hogy oda örömre viszik, készen is van már néhány, akkorra, mint a torony . . . de nekem csak nem tud kimenni a fejemből az az eset . . . minden éjjel — mert akkor nincs más dolgom — megsiratom a József főherczeg fiát. Azért kérdem, hogy vajjon Istenem uram, arra messze, a herczegleányok készítenek-e zászlókat szép fekete selyem keszkenőkből?

Az erre nyert felelet nem elégítette ki az öreget; egy kissé hallgatott és a mit azután mondott, az a szívemig ért, mert szívből jött; azért is jegyzem ide:

— Higyje el, instálom, hogy leginkább mégis csak az édes anyját sajnálom! Nem tudja az ükeme bánatát senki, csak az, a kinek meghalt a kedves gyermeke. Oh szegény, szegény asszony! Hogy az Isten pusztította volna is el azt a vadmacskát, mikor a világra jött. Ne okoza vala ilyen nagy

bánatot mindnyájunknak! Mert, instálom, a kiben csak egy mákszemnyi lélek van, az mind megesik ezen a gyászos történeten!

Annyi részvét s oly valódi fellázadás a vadmacska iránt nyilvánult ennél a szegény asszonynál, hogy azt megindulás nélkül nem tudta volna végig hallgatni senki. Nekem pedig még sokáig fog a lelkemben rezegni az az egyszerű felkiáltás: «Szegény édes anyját sajnálom!»

KALOTASZEGI GYERMEKEK.

Egy darab üde tájat balzsamos hegyi levegőjével, piros arczú, piros csizmás apró népével jelez ez a pár szó: Kalotaszegi gyermekek. És a táj üdeségében, a levegő frisseségében fogan meg az a mindenek felett való ragaszkodás, mely élete fogytáig melegen él e táj szülöttének a szivében.

Minden magyar ember s különösen minden hegylakó erősen ragaszkodik otthonához; de oly mélységes, fogvatartó szeretettel egy sem, mint a kalotaszegi. Ezekből a játszadozó gyermekekből hiába lesznek elgyöngült aggok; ha az élet zivatara távol sodorta a szülőföldtől, mindig erős vágygyal, ifjui hévvel vonzódnak oda vissza. Ott, hol szakadozott hegyek aljában kicsi falvak fehérlenek s a havasok kékes hegylánczolata felett fehér ormával trónol a vén Vlegyásza, ott van az ő igazi otthonuk mindig. Ezt a tájat nem feledi soha; ez után a tiszta levegő után szomjas mindig Kalotaszeg szülötte.

Természetes, hogy a kalotaszegi gyermek is csak olyan, mint széles e világon minden gyermek. Lehet, hogy egy kissé üdébb, egy kissé tisztább, mit talán a pompás levegőnek és festői tájviseletnek lehet tulajdonítani, de azért gyermek. Csecsemő korában épen úgy lekötözik szegénykét keskeny kis bölcsőjébe, mint sok más vidékbelit s épen olyan egészséges álmot alszik rabhelyzetében, mint akár a székely kis góbé, vagy havasi mokány. Aztán lábra kelve játsza a «nagyosdit». Azt, a mit szülőitől lát s a mit épen olyan komoly dolognak tart, mint azok.

Kalotaszeg több falvában deszkát és fát szállítanak. Ez a nép kenyérkeresete. Ezekben a falvakban a gyermeksereg megteszi havasnak a kertvégi bozótot és tövist. Azt levágja, kis szekerére rakja és indulnak messze, messze, «Magyarországra». A bánffy-hunyadi nép kereskedő szellem: a férfinép marhával, gabonával üzérkedik, karcsú délczeg asszonyai pedig ott árulnak naphosszat az országút mentén. Így hát piaczosdit csapnak a gyermekek is és egy cseppet sem kiméletesebbek, mint a nagyok. Csak úgy korholják egymást, mint édes anyjok a havasi olához.

Kalotaszeg népe élete fogytáig meg nem tanul egy idegen nyelvű mondatot és kényszeríti a vele érintkezőt, hogy az ő nyelvét beszélje.

Mikor a bánffy-hunyadi gyermek kinő a «piaczosdi»-ból s az igazi piaczra még nem való: vasárnapi mulatsága abból áll, hogy sorjába fogódzik serdülő leány és fiú. Az első pár kaput nyit s az egész viruló sor énekelve búvik át a kapun. Így rójják végig az utczákat nem kis csodálatára az idegennek, a ki így egyszerre gyönyörködhetik a helység virágaiban. Tudják is ezek a szépen fejlődő délczeg leánykák, hogy ragyogó tájviseletük, ragyogó fiatalságuk menynyire hat minden utasra.

Már a «falusi» (így nevezi a bánffy-hunyadi mindazokat, a kik nem ott laknak) a serdülő korban másként mulat. Az utcza helyett kimegy a vadvirágos rétre, ott cziczét fut, labdázik s alkonyatkor virágbokrétával tér haza. Jó

KALOTASZEGI GYERMEKEK.

szívvel ad néhány szál virágot az utczaajtókban üldögélő koros asszonyoknak, a kiknek erre valami édes meleg érzés járja át a szívüket: mikor még ők is a virágos mezőn cziczéztek!

De míg az a boldog fiatalkor eljön, a kalotaszegi gyermeket is, mint minden más gyermeket, hét éves korán túl iskolába hajtja a törvény és ezt nem minden szülő veszi áldásnak. Többen vannak, a kik azt mondják, hogy ugyan mi köze van másnak az ő gyermekükhöz? Miért kívánják, hogy az iskolába csavarogjon, mikor otthon dolog van!

Aztán, mint minden más gyermeknek, úgy a kalotaszeginek is legnagyobb szüksége van az édes anyára. Haj! de a sanyarú körülmények épen az anyától

fosztják meg a kalotaszegi gyermeket egész nyáron át. Kevés az a szerencsés gyermek, a kinek szülői olyan tehetősek, hogy el ne kelljen távozniok, más megyék dúsabb tájain keresni az «élet»-et.

Kalotaszeg bájos völgyei, szaggatott bérczei a havasi táj jellegével, üdén, bársonyosan zöldelnek. A fák lombjai még augusztusban is májusi hamvassággal bólintgatnak a tiszta, balzsamos levegőben és ez a levegő egészséges hullámzásba hajtja a vért és a kékkel zománczozott hegyek is nagyon szépek... De van egy nagy baj: a zöldbársonyos, vadvirágos mező nagyon kövecses talajt borít, melyben nem igen terem a tiszta búza, ezért kénytelen a nép, hogy dúsabb rónákra széledjen, megkeresni a télire valót. Pedig a kalotaszegi tél nagyon hosszú tél!

Már junius elején megkezdi a nép a kivándorlást, a mint mondja, «arra messze Magyarországba». És ha csak a férfi menne, az erőtől duzzadó fiatal leány: de elmegy, — mert el kell mennie, — a szegény gyönge anya is, a ki után néha öt-hat kis gyermek sir; sir a legelszomorítóbb állapotban. Ilyenkor a fehér ingecskés, rózsás arczú kis teremtésekből, halvány, gondozatlan, piszkos, szánandó alakok válnak. Egy része — az apraja — ki sem lábolja azt az elhagyatottságot; a megmaradottaknak pedig igen nagy részéből nyomorék lesz. Ezért van a szegényebbek között annyi sánta. Lám a módosabb gazdák gyermekei szép szálas, délczeg alakok. Az édes anyjok nem ment a bölcső mellől kenyeret keresni.

Az eltávozó nép után szomorú látványt nyujt a kék ablakkeretű házacskák tája. Egy-egy elaggott öregre bizzák az unokákat. Még szerencse, ha az öreg asszony és nem férfi, mert valamicskével többet tud segíteni magukon. A szegény öreg, még ha jobb módban, jobb erőben lenne, akkor sem igen boldogulhatna egymagára annyi apró gyermekkel. Így pedig épen szaporítja azoknak a számát, a kiknek szintén ápolásra lenne szüksége.

Gyakori eset, hogy az édes anya gyermeke elválasztását is akkorra halasztja, mikor elmegy. Ez aztán még szomorúbb. Tanuja voltam egy ilyen jelenetnek.

Összegörnyedt, köszvényes kezű öreg asszonyra bizta két leánya és menye apró gyermekeit. A vő egy fejős tehenet kötött az ólba, hogy legyen a gyermekeknek tej. Ez minden esetre a jobb körülmények közé tartozik. Csakhogy a szegény öreg asszonynak még szaporította a dolgát, mert sok ház kilincsét megforgatta, mig a jó gazdák telkén akadt egy olyanra, a ki hajlandó volt a más tehenét megfejni.

Mikor az udvarra léptem, akkor biczegett befelé az öreg asszony a habzó tejjel. Köszönt és nyomban előadta, hogy:

— Instálom, a szegénynek a szerencséje is szegény! Róhatom az utczákat, mig akad egy jó lélek, a ki megszán és fejni jő. Hej pedig hogy elsirta már magát az a gyermek, mert most válik a szegényke.

— No, akkor kínálja meg gyorsan szegényt. Én is bemegyek, mert egy régi abroszt keresek.

Beléptem. A magas küszöbű kis szobában vagy hét gyermek zajongott. Kettő ütötte egymást és ordított, a legkisebb egy lyukas székben állott és szintén ordított. Kimerülve, elkékülve már inkább hörgött csak szegényke.

— Kínálja meg, kínálja meg gyorsan, szegény kis jószágot!

De mig az öreg odabiczegett volna, a már járni tudó unokák útját állták és mint kis vadállatok követelték a tejet. Mindenik kapott annyit, hogyha nem lakott is jól, de az éhségük csillapult és elhallgattak. De a kicsi egy pár korty után újból sirni kezdett.

KALOTASZEGI GYERMEKEK.

— Fektesse le a szegényt és kínálja meg újból.

A mi megtörtént. A gyermek még szipogott egy kissé, azután kimerülve elaludt. Szája szöglete meg-megrándult, kis tüdejéből egy-egy zokogásszerű sóhaj tört fel. Aztán elcsöndesedett, csak néha czupogtatja kis ajkát. Bizonyosan azt álmodja, hogy az édes anyja ölében van és szopik. Szegényke! Legalább álmában érezze azt az ápolást, melyre ilyen állapotában úgy rá volna szorulva.

Hát vajjon a szegény édes anya mit álmodik, a mint ott alszik a dús búzakévék alatt és fáradt tagjai meg-megrándulnak a szunyogcsipések szokatlanságától.

És a mint végignézek a szegényes kis szoba ápolatlan, szipogó népén, elgondolom, hogy ezeknek még a jobb sors jutott. Hát a hol nincs sem nagyanya, sem pedig fejős tehén? A kik ott maradnak isten számra . . . Oh, de ez olyan sötét, olyan szomorú kép, hogy a festéséhez sokkal edzettebb idegek kellenének.

Végig borzogatja az embert az irtózat, ha azokra a szerencsétlen áldozatokra gondol, kiket a hazatérő disznócsorda szétmarczangolt . . . és még sem ezek a legnagyobb martirok a védelem nélkül maradt gyermekek között . . .

Az öt-hat éves gyermek már ösztönszerűen igyekszik magán segíteni. Gondolkozni kezd, hogy egyszer volt jobban is; de hát mi okozta azt? Akkor, ha éhes volt — régen, régen, mikor a fákról úgy hullt a virág, mint a hó, — édes anyja tüzet gyujtott s valami módon ezután csak enyhült az éhsége. Hogy az mi módon történt, azt nem tudja; de annyi egészen bizonyos, hogy tűz volt a dologban és a tűz után mindig valami kellemes érzés következett.

Így hát minden igyekezetét arra fordítja, hogy valami módon tüzet éleszszen ő is. Hogy hova? Az épen nem lényeges, a fő az, hogy tűz legyen. Ha ez sikerül, akkor minden jó lesz. És fájdalom, minden nyáron sikerül: minden nyáron van Kalotaszeg valamelyik falvában egy-egy akkora égés, mely után födél nélkül marad a sok szerencsétlen család, a ki soha sem fogja megbocsátani a kis öntudatlan gyujtogató bűnét. Van rá példa, hogy ilyen eset miatt egy egész emberöltőn keresztül tart a gyülölködés, «mert hát ha föl nem perzseli vala a nagyapám telkét a te nagyapád, akkor jobb módban lennék most!»

És ha eljő az idő, hogy a varrottas egy meggyökeresedett házi ipar lesz, akkor más képet fog nyujtani a kicsi telkek tája. Akkor az édes anyák nem lesznek kénytelenek odahagyni parányi gyermekeiket.

ÖZV. Dr. HERICH KÁROLYNÉ.

Ez a név oly szoros kapcsolatban van a kalotaszegi varrottassal, mint mindennel, mi az emberbaráti nemes érzések kútforrásából nyeri a tápot. A hol igaz ügyért igazán kell tenni valamit, ott a Herich Károlyné csodálatra méltó tevékenysége csodadolgokat mível. Csak ha az ész a szívvel, a jóindulat az akaraterővel, a tárgyhoz való értés a munka szeretetével párosul, csak akkor lehet annyi üdvös dolgot végezni, mint végez ez a derék fiatal asszony. És Herichné soha semmit sem tesz hiúságból, sokkal nemesebb czél vezérli: a valódi emberbaráti szeretet. Ezt sokszor volt alkalmam tapasztalni és tudom bizonyosan, hogy tőlem is jobb néven venné, ha nem irnék róla. De a varrottasról beszélni az ő neve nélkül teljes lehetetlen.

A házi ipar iránt való érdeklődését férjétől sajátította el, valamint nagy

hatással volt a még csak gyermekasszony fejlődésére az a magas röptű, széles látókörű nagy műveltségű férj szelleme. A fogékony fiatal lélekbe ő csepegtette azokat a nemes érzéseket, hogy a jót magáért a jóért kell cselekedni; gyönyört lelni a másokért való munkásság fáradalmában; szánni a nyomort, támogatni a gyöngét, szeretni a szépet igaz lelkesültséggel úgy, a mint ő szerette. A férj ereiben egy rész olasz vér is csörgedezett s lángoló szeretettel hevült a szépművészetekért; gyakran időztek Olaszországban s művész lélekkel élvezték mindazt a gyönyört, melyet az olasz föld nyujt. Az érzéssel és

ÖZV. Dr. HERICH KÁROLYNÉ.

tudással párosult eszme útat tört magának a legmagasabb palotákig, a hol kitüntetéssel fogadták dr. Herich Károlyt bájos fiatal feleségével.

És ezt a fiatal asszonyt sem kerülték el a megpróbáltatások nehéz napjai, a mikor kiváló egyéniségének egész hősiségével küzdött. A mit ő *akkor* tett, azt csakis valódi hőslelkek tudják megtenni . . . Aztán hitvesi egére mély gyász borult; de ez a gyász nem fedte el jó szive elől az emberi nyomort. Nagy lelki ereje nem engedte, hogy csak a saját bánatának éljen. Első sorban, mint a leggyöngédebb leány, legjobb testvér ott volt mindig, ha a családban szükség volt a segítségére. Már pedig a hajlott kornak és a bölcsők kicsiny lakosainak gyakran van szükségök a szeretetteljes ápolásra s Herichné

a betegápolásban is páratlan, ezt módomban volt tapasztalni. «Emelt lélekkel fogadta el az élet küzdelmét a szó teljes értelmében, a ki mindenkor és mindenkép eleget igyekszik tenni kötelességének, ki önmagára nem gondolva, nagyobb czélnak, nemesebb ideálnak szánta az életét és a társadalom lelkiismeretes, buzgó munkása». De még milyen buzgó! Ez a nemes buzgalom vezette odáig, hogy a Mária Dorottya egyesület és a Tanítónők otthonának az élén álljon, hol épen olyan odaadó, lelkes buzgalommal teljesíti kötelességét, mint akár a népkonyhánál. Hej! pedig a népkonyhát nagyon a szivén hordja, el nem mulasztana egy órát, mert ki tudja, addig mint néznének utána annak, hogy minden szegény tisztességesen kikapja a saját részét; de meg ki is gyönyörködne olyan tiszta örömmel egy-egy szegény gyermek jó étvágyában!

És mindezek felett áll az a jóságos, határt nem ismerő fáradságos munka, melylyel a kalotaszegi házi ipart gyámolítja. Elkezdte 1885-ben az országos kiállításon és folytatta mindig, minden alkalommal; különösen nagy sikert ért el Bécsben, midőn az osztrák muzeumban először mutatta be a kalotaszegi varrottast. Nagy kelendőséget szerzett a szép munkának és épen jókor jött, mert előbb, ha vonakodott is a nép munkát vállalni, de később, midőn érezte a munka áldását, ugyancsak tolult: «mert hát instálom, mégis csak segit a nyomorúságunkon a tű». És immár sokkal több varrottast tudtak előállítani, mint a mennyit el lehetett adni s a mily arányban nőtt a varrottas halom, olyan arányban fogyott a pénz, a sok pénz! Erős aggodalom szállt meg, hogy vajjon mi lesz már? Lehet-e ezt igy folytatni? És lehetett, mert Herich Károlyné hiven teljesítette, a mit kitünő férje egy jeles művében az «Iparművészeti tanulmányok»-ban irt. «A házi ipart a nép körében kell ápolni. A régi traditiókat gondosan fenn kell tartani és óvatosan tovább fejleszteni, mert nincs csodálatosabb, mint valamely népnek művészeti tevékenysége. Minden időben a nagy művészek a művészi hajlamú népnek tömegéből emelkedtek ki . . . El nem vitázható azonban, nevezetesen a házi iparra vonatkozólag, miszerint feladata abban áll, hogy czikkei számára a közgazdaságilag kivánatos kelendőséget eszközölje ki és hogy ezt nevezetesen abban keresse, hogy a fogyasztási czélokhoz simuljon». Ilyen buzgó támogatással érhettem el csak azt a sikert, hogy a nép között a régi alapon az ősi minták után modern czéloknak megfelelő munkák készülnek és immár hódítanak az oczeánon túl is.

Nemzeti nagy ünnepünkön szintén Herich Károlynéra vár diadalhoz juttatni az igazi varrottast, azt az ősi munkát, melyet az 1885-iki országos kiállításon támasztottunk fel halottaiból. És a mi rá vár, az nem vár hiában! A mit ő végez, az jól van végezve, a jól végzett munkán pedig áldás van: sok, sok kalotaszegi szegény leány áldása!

EGY KALOTASZEGI KIS LEÁNY TÖRTÉNETE.

Rövid, de igaz kis történet. Még a nevét sem változtatom el annak a kis leánynak. Ki tudja, hát ha az ország valamelyik részében szeme elé kerül, a mit róla írtam és akkor bizonyosan hiszem, hogy életjelt ad magáról s ha teheti, elmondja, miként él most?

Kis Ilona a neve és igazán kicsiny volt, mikor egyszer csak végigfutott a faluban az a hír, hogy a kis leány anyja, Biró Kata, nem jött haza a többi aratóval. «Ott maradt Magyarországon . . .» mondták a hazatérők.

Érdeklődtem, tudakozódtam az elhagyott kis leány után. Különösen az apró leánykákat faggattam, a kik már kezdték megszokni, hogy varrást kérjenek. Kezdetleges munkácskáik árát összegyüjtögették és reménykedve várták a vásárt, hogy fersinget vegyenek rajta. Immár akadt a hét-nyolcz éves leánykák között olyan is, a ki egészen a varrottasból ruházkodott; ez aztán még inkább buzdította a többit. Néha annyi apróság csődült be varrást kérni, hogy azt sem tudtam, mit adjak nekik. A buzgalmukat nem akartam csökkenteni s azért egyet sem bocsátottam el a munka és jó szó nélkül.

Egy kedden ismét összegyűlt a nép, — mint minden kedden és vasárnap, — vén asszony, fiatal menyecske, eladó lány és sok apró lányka. Az utóbbiak közül feltűnt nekem egy érdekes arczú szép gyermek. A mint szemléltem, egy menyecske meghúzza a ruhámat és odasúg: «Instálom, ez a Biró Kata elhagyott cselédje . . . azé, a ki harmad-idén odamarada Magyarországra». Aztán elmondta, hogy az még nem tud varrni és le akarták beszélni, hogy hozzám jőjjön; de elfutott magára s az Isten tudja, hol kuttoga a reggel óta?

Mikor a tömeg távozott, kiléptem az udvarra és odaszólítottam a kis leányt:

— Jer ide, apróság és mondd el, hogy miért jöttél?

Egyszerre elhalványúlt s nagyon ijedten nézett rám.

Leszakítottam egy rózsát.

— Úgy-e virág kell?

Bájos kis arcza még fehérebb lett, tekintete még rémültebb s egy pillanat alatt lehanyatlott a virágok közé; nyitva maradt duzzadt kis ajka épen olyan volt, mint a ráhajló fehér rózsa szirma. Pár percz múlva magához térítettük s akkor már rimánkodást fejezett ki az a sűrű pilláktól árnyalt sötét szempár: igazán nagyon szép volt.

— Varrásért jöttem . . .

Aztán félt szegényke, hogy talán nem bízom a tudományában, gyorsan és mégis akadozva tette hozzá:

— Megtanulom . . . de tudom is . . . igazán megvarrom, mert . . . mert fersing . . .

Elakadt. Siettem kisegíteni, hogy ismét el ne aléljon.

— Hogy ne tudnál, te kicsi Ilona! Csak ne félj, kapsz varrást. Hozzatok ki csak egy kendőcskét! Tudom, hogy nem rontod el (pedig azt hittem, elrontja még inkább, mint a többi.) No nézd, apró csillagot varrsz a négy szegletbe. De ne siess, nem baj, ha nem varrod is ki a vásárig, azért mégis kikapod a fersingre valót.

Erre a biztatásra szeme fölcsillant, arcza kigyúlt, elkapta kezemből a a munkát és futásnak eredt. Hiába kiáltottam utána és biztattam puha kalácscsal, vissza sem nézett, csak futott.

Mily erős felindulásban remeghetett a gyermek szíve, midőn ösztönszerűen megérezte, hogy most teszi az első lépést az élet útján az önfentartásért és egészen egyedül áll a nagy küzdelemre.

Aztán az Anna-napi vásárkor újból megjelent. Most már nem mutatott olyan módnélkül való félelmet, de azért még mindig, mint egy remegő őzike, úgy nézett körül a nagy barna szemével. Nyomban meg akartam nyugtatni és mosolyogva szóltam hozzá:

— No, kis lányom, úgy látom, lesz fersing! Hadd lássuk, mennyit varrtál már?

— Hát az egészet, instálom!

És diadallal rázott egyet a kendőn. Szépen, hibátlanúl és nagyon gyorsan varrta meg azt a nehéz kézi munkát, mely a fodorvászonra esik. Én pedig odatartottam a többi kis lány elé:

— Lássátok, hogy köztetek a legkisebb varr legjobban!

És ez nagyon hatott. Ettől kezdve varrtak úgy a nyolcz-kilencz éves leánykák, hogy fel tudtam használni a munkájokat; mert az igazság okáért be kell vallani, hogy addig a buzdításúl adott apró munkák hasznavehetetlenek voltak és a családomban levő gyermekseregnek szolgáltak a «boltosdi» játékhoz.

Azóta a parányi leánykák bámulatos kitartással varrják a fárasztó varrottast és többen eldicsekednek vele, hogy ők már nemcsak fersinget, de kis malaczot is szereztek a tűjökkel. Erre az idegen mosolyogva néz az aprságokra, mire azok neheztelve vetik oda:

— No, ha nem hiszi, menjen Gyarmathynéhoz, majd megtudja ott!

Meg is tudták többen és csodálták mindannyian.

Egy ilyen jelenetre mondta egyszer Herich Károly: «Ez annyira megkapó, hogy le is fogom írni!» Bár megtehette volna, mert ő volt erre a leghivatottabb, mert nála nélkűl meg sem kezdődött volna ez a házi ipar.

És a kis Ilona példája buzdított tovább, pedig a szép kis lány már nem volt a társai között.

Azóta hírét sem hallottuk Kis Ilonának. Most lehet úgy tizenhat-tizenhét

éves: vajjon varr-e még varrottast? És gondol-e néha szülőfalvára s a szülőfaluban hagyott kis társaira! Azok immár mind felserdült hajadonok s hogy őt sokszor emlegetik, azt biztosan állíthatom. Még azt is hozzátehetem, hogy itthagyott társai a becsületes munka után már nemcsak fersinget, de fehér gyöngyös pártát is vásároltak, mely szépen ékíti a fiatal leányok fejét . . .

Hej! ha a szép Biró Katának nem kellett volna távoli rónákon keresni a munkát, most az ő szép leánya is pártás fővel menne az Úrnak házába, mint a többi!

«A mely vidéknek házi ipara van, ott megszűnik a nyomor.» És Kalotaszegnek lesz házi ipara, mert sokan vannak, kik segítő kezet nyujtanak erre. Az emberben élő jó: az Isten tegyen minden asszonyszivet fogékonynyá a nyomor iránt és buzdítsa kitartásra az igaz ügyek mellett. Különösen, ha az anyák szivéig hatna e gyönge szózat és elgondolnák a Kis Ilona sorsát, akkor bizonyos lenne, hogy a hazai ipar felvirágozna s az üde táj friss levegője mellett jutna egy-egy darab puha kenyér is a kicsikék kezébe; akkor a házi ipar lenne az az áldást hozó csatorna, melyen idegen országok pénze a mi földünket termékenyítené és akkor az édes anyák nem lennének rákényszerűlve, hogy elhagyják a kis Ilonákat . . .

Tehát, míg gyermekszemekből az elhagyottság miatt köny fakad, addig ne pihenjünk!

IZABELLA FŐHERCZEGNŐ.

Pár év előtt olvastam két főherczegnétől egy-egy jelmondatot, mind a kettőt ugyanegy eszme hevíti: a családban feltalálható boldogság:

«Az anya legnagyobb boldogsága gyermekeinek nemes lelkében rejlik», írja a Frigyes főherczeg ifjú hitvese, Izabella főherczegnő.

A főherczegasszonynak ez ideig van hat szép kis leánya, tehát hat tündöklő tiszta lélek rejti az anya kincseit. Bizony végtelen nagy kincs, tengernyi boldogság!

József főherczegné szokott tiszta magyaros irályával ezt írja: «Egy anya valódi örömét családjában lelheti fel, magára vessen, a kinél nem így van».

Izabella főherczegnő sem vethet magára, neki is főgyönyörűsége az ő szép családja . . . De hát melyik jó asszonynak nem az?

Hála istennek elmúltak azok a «régi jó idők», mikor jámbor Gyöngyössi uramék «különös és méltó alázatossággal» magasztalták a minden földi erényekben tündöklő patronussaikat, ha volt, ha nem más érdemük, minthogy véletlenségből egy kevéssel magasabban találtak születni. Az e fajta alázatos magasztalások nem emelik azt, a kinek zengik, de az írót még úgy sem!

Izabella főherczegnőről hizelkedés nélkül lehet *ebben a könyvben* be-

szélni; lehetne még akkor is, ha nem lenne édes testvére herczeg Eszterházy Pálnénak, a kinek áldott nevéhez oda van fűződve e vidék házi iparának a keletkezése. Eszterházy herczegné varratta a *legelső darab varrottast;* a rózsás abroszt egy szegény sánta leány varrta és kapta azt a tíz forintot, melyet később ezerek követtek. (Csak az egy Körösfőre bement a varrottasért vagy 10.000 forint.) Azt az abrosz-mintát most is «Eszterházyné rózsásának» nevezik. Ha akkor a herczegnének fel nem tűnt volna a rózsás abrosz, a mit úgy megdicsért, s a mit én nem tartottam titokban, és később nem terjeszti olyan nagylelküséggel, kérdés, hogy vajjon a varrottasból lett volna-e a mi éltünkben kalotaszegi házi ipar?

És Izabella főherczegné is örökölte ezt a családi erényt, Ő is szívén hordja a magyar házi ipar föllendülését; már is több egyesületnek a védnöke, és védnöke a mi nemzeti nagy ünnepünkön a házi iparnak.

Az igazi varrottast — azt, a mi szép fodorvászonra van varrva — nagyon szereti és már több alkalommal vitetett úgy régi, mint új munkákat, különösen asztalterítőket. De kiterjed a figyelme más fajta házi iparra is; közelebbről hallottam, hogy már több ízben felszólított egy bécsi hires csipkekészítőnét, jőne Magyarországra és tanítaná itt a csipkeverést. Már magában ez is fényes világot vet arra a törekvésre, mely a magyar házi ipar föllendülését irányozza. Hát aztán még az a gyönyörű sok szép himzés, melyet a főherczeg-asszony kiállított a háziipar-csarnokban, mily ékesen beszél a Pozsony és vidéke áldott asszonyáról!

A főherczegnő nemcsak a társadalmi magaslaton áll, de eljutott az erkölcsi nagyság azon fokára is, hol az ember másokra gondolva tesz, munkál a közjóért, mert fogékonnyá finomúlt az emberi szenvedések iránt. Izabella főherczegnő érzi, hogyha a sors magasabbra helyezte, nagyobb kötelességeket is rótt rá; s ez leginkább a házi ipar iránti nemes érdeklődésbe nyilvánúl. És a mi szép hazánknak égető szüksége van a házi iparra; különösen a hegyvidékeknek, hol a vadvirág pompásan virít, de a búza gyér, a tél pedig nagyon, nagyon hosszú!

A pompás vadvirágú, hosszútelű Kalotaszeg vidékének a tájviseletébe öltöztette Izabella főherczegnő az ő két szép kis leányát, a szőke Gabriellát s a feketeszemű Izabellát. És a két kis főherczegnő, ha itt a havasok alatt született volna, akkor sem lehetne kalotaszegibb; a piros válfős-ing, a leszedett kötény, a ránczos fersing, mintha csak rájok termett volna, de még a kiállás és az egyiknek az arczocskája is egészen kalotaszegi.

Kinézek az ablakomon a labdázó gyermek-csoportra: tavaszi napfény csillog a színes tájviseleten és a ragyogó gyermekszemekben, közel hozzám (különben hozzám a gyermekek mindig közel vannak, mert nagyon, nagyon szeretem őket) egy kis csoport tömörül; ezeket az apróságokat még nem veszik maguk közé a labdázók; de már egynek — közülök a legmagasabbnak — labda van a kezében, mely körűlmény önérzetessé teszi s a mint

lenéz kis társaira, tudja, hogy most ő a közfigyelem tárgya. Ekkor hozzálép a húga, kicsi Tamás Kata, hátracsapja a karocskáját, épen úgy, mint a kis Izabella főherczegnő, felnéz a nénjére, a kinek már labdája van, s ettől a dicsőségtől az ő üde arcza is ragyog, fekete szeméből pedig vidám bizalom sugároz, valami gyermeki csintalansággal. Olyan ártatlan, szép kép ez épen, mint az a másik a fotografián. És meglepő a hasonlat a kis főherczegnő s a

GABRIELLA ÉS IZABELLA FŐHERCZEGNŐK.

kis parasztleány között is. Vajjon ha a kicsi Katát öltöztetnék a habzó drága csipkékbe, akkor is hasonlítanának egymáshoz? De ezt már nehéz lesz megitélni, mert a kicsi Kata anyja valamivel bajosabban juthatna a főherczegi öltözékhez, mint megfordítva.

Vajjon a paraszt menyecske, az édes anya tudja-e, hogy az ő leánykáinak a lelkében is nagy kincs rejlik s az a kincs az övé? Lehet, hogy ösztönszerűen érez valami ilyet, de már odáig nem tud fölemelkedni és lelkét

nem fogja érinteni soha az, a mi kívül esik a faragásos kapuján; ez már mind közönyös volt előtte: bánja is ő!

S míg ez így lesz, addig mindig csak akad egy kis különbség ember és embet között.

A különbség?

A magasból nemes szíve útján le tud szállni az egyik, míg szárnyak nélkül fel nem röpülhet a másik.

GRÓF CSÁKY ALBINNÉ.

Hosszú zord tél borította Kalotaszeg vidékét, és mikor a kenyér is, a fa is fogyatékán vala, a hó pedig épen nem akart fogyni s úgy hullott sűrű pelyhekben szakadatlanúl, mintha el akarta volna temetni a kicsi házakat: még csak akkor tolult a nép igazán munkát kérni. Szántam őket; de már annyi volt a kész varrottas, hogy nem is tudtam, hova rakassam és így szóltam hozzájok:

— Édes lelkeim, ne zaklassatok, mert már tőlem sem telik! Várjunk pár hetet, sokfelé írtam az érdeketekben, hátha jó válasz jő valamerről, akkor ismét adok munkát.

Elszomorodott az egész, de nem mozdult egy se, sőt egy türelmetlenebb, vagy talán a legszegényebb, így szólt:

— Jaj, instálom, a szegény nem várhat! Könnyű annak, a kinek kenyere van; de én mivel dugom be a száját a sok kis gyermekemnek?

Egy öreg asszony, ki szemüveget is kért tőlem, hogy varrni lásson, durczásan szólt oda:

— Hallgass, Kata! Tudja is az úr, hogy mi a nyomorúság!

Nagyon kellemetlenül hatottak rám ezek a szavak; hiszen, ha nem tudnám, mi a nyomorúság, csak nem szereznék magamnak ily óriási, idegtépő munkát, mint a mivel ez a házi-ipar-ügy jár! De aztán nyomban elgondoltam, hogy mégis nagyon rossz lehet az, mikor ilyen zord télben még fája sincs valakinek. Attól nem lehet rossz néven venni, ha néha kifakad is.

És akkor azon a zord téli napon jött a megváltás, a remény vidám érzését felkötve, egy áldott jó úrnő drága levele: gróf Csáky Albinné válaszolt. Még a nép ott volt egy tapodtat sem mozdulva, midőn a levéllel visszamentem hozzájok: — Valami jót hozok nektek, halljátok csak. Van nekünk egy nagynevű miniszterünk: gróf Csáky Albin, a kinek a felesége is épen olyan jó. Két kéréssel fordultam a grófi párhoz: egyik az volt, hogy itt két tanító úr a ti régi mintáitokból egy albumot, — tudjátok, az olyan könyvforma írás — akar készíteni, hogy így a minták is megmaradjanak és el is

terjedjen, a ti javatokra, a varrottas híre. De az ilyen dolog pénzbe kerül, tehát azt kértem, hogy segéljék jó célukban Pentsy és Szentgyörgyi urakat. Kérésemet meghallgatták és módot fognak nyujtani, hogy a mi ősi szép mintáink meg is maradjanak, terjedjenek is . . .

— Az Isten áldja meg őket! — sohajtott egy jó arczú, beteges menyecske; de a többire nem tett valami nagyobb hatást az az értesítés, hogy lesz «Kalotaszegi varrottas album».

— Aztán még kértem valami olyanra a jó miniszternét, hogyha abban munkás lesz és munkáját siker fogja koronázni, akkor nemcsak áldás, de dicsőség is fogja érni a ti munkátokat. Nem tudom, hallottatok-e róla, hogy a mi királyunk leánya — az, a ki Budavárában született, menyasszony? Mária Valéria főherczegnő féjhez megy és én azt kértem a miniszternétől: eszközölné ki, hogy a királyleány kelengyéjében legyen a mi szép és jó varrottasunkból is. Szóval, hogy ti, minden falvában Kalotaszegnek, varrjatok valamit . . .

De már erre olyan lelkesedés lett, hogy nem folytathattam. Elkezdték áldani a grófnét és követelték, hogy nyomban adjam a királykisasszony varrni valóját. Alig tudtam velök megértetni, hogy ez még csak egy szép remény, melynek teljesültéhez bizalmuk lehet, mert Csáky grófné azt tudatja ebben a levélben, hogy ő, a vidék javáért, rögtön írt özv. gróf Kornisnénak, a ki udvari asszonya a főherczegnőnek; most már várja a választ. És ezt a választ bizalommal várhatjuk mi is, mert Kornis grófné jó honleány, a kinek egészen a szívén van a magyar nép ügye. Mint egy korán elhúnyt erdélyi grófnak az özvegye, közel is érzi magát hozzánk: itt él közöttünk az ő édes mostoha apósa, tudjátok a remeti kegyelmes úr?*

— No, akkor bízhatunk, — reménykedett egy zsémbes asszony, — de azért jó lenne megírni a tekintetes miniszterné asszonynak, hogy addig is instálunk egy kis varrni valót, mert nagy a sanyarúság rajtunk, legalább míg kimenekedünk a télből, addig legyen segítségünkre . . .

Kimenekedünk a télből! Mennyi nyomort, gyötrődést foglal magában ez a pár szó: a népnél a tél nem a gyönyörök forrása. És a nemes grófné jósága sokat enyhített a telek sanyarúságán, mert ő segítette a varrottast oda jutni a legelső magyar leány kelengyéjébe; a grófné volt munkás abban is, hogy a «Kalotaszegi varrottas album»-ot kiadhassák és a varrottas bevett kézi munka legyen az iskolákban is: hej! ha minden miniszterné ennyit lendítene egy-egy jó ügyön!

* A nem rég elhúnyt gróf Bánffy Miklós, a kit e vidék nagyon szeretett s a kinek jóságos, melegen érző szíve sokat tett e házi ipar érdekében is.

ÖZV. GRÓF KORNIS MIKLÓSNÉ.

Gróf Kornis Miklósné fiatalon, mint boldog új asszony jött Erdély bérczei közé s itt szelid, jóságos modorával csakhamar megnyerte mindazokat, a kikkel érintkezett. Jótékonyságáért áldotta a nép. Nagyon beleillett az erdélyi arisztokrácziába, melynek hölgyei minden időben kimagaslottak valódi női erényeikkel. Mintha régi nagyasszonyaink szellemei még most is itt élnének hegyeink között s buzdítanák a derék úrnőket, hogy igazi asszonyok legyenek, a maiak is hasonlók hozzájuk: jó gazdasszonyok, jó anyák, kitünő hitvesek. Minden jónak forrása a munkásság és ebben ékeskedtek mindenek fölött úgy a régi Erdély, mint az új Erdélyrész leányai. Megnevezhetnénk koros úrnőket, kik családjok tagjainak, egyházuk Úrasztalaira együtt készítik a legfinomabb kézi munkákat bájos unokáikkal. Így látták ők is nagyanyáiktól, a mint tőlük most látják saját unokáik. Ezek a derék munkás erdélyi úrnők csaknem mindnyájan méltók lennének arra, hogy avatott toll ismertesse buzgalmukat, jótékonyságukat, derék magyar gazdasszonyságukat. Bár ha ezeket a tőrülmetszett nemzeti sajátságokat ne engednék elröppenni, zárnák az idők végeig ide a mi bérczeink s a mint megőrzik ormaikon a tiszta havat, úgy őriznék a «nagyasszony»-ok itt maradt erényeit is mindenha leányról leányra.

A régibb Erdély egyik kimagasló főrangú úrnője épen a fiatal gr. Kornis Miklósné anyósa: iktári gróf Bethlen Katalin volt. E nemes szívű, áldott emlékű grófné előbb gr. Kornisné, azután gr. Bánffy Miklósné volt. Gróf Bánffy Miklós zászlós úr, ez az igazi tipusa a legnemesebb értelemben vett főuraknak, mostoha gyermekeit is s később a menyét úgy szerette, mintha édes atyjok lett volna. Most is a fülemben cseng, a mint új-remetei bájos magányában szerető gyöngédséggel beszél: «az én kedves jó menyem»-ről. Vajjon az újabb kor gyermekeiben van-e annyi bensőség, szívjóság, hogy a késő aggkorig jusson belőle mindazoknak, kiknek életét csak úgy lehet keseríteni, mint vidámmá tenni? Az öreg kegyelmes úr, a mint virágai között csak a pirosat szerette, úgy kedvelte környezetében is az élénk jó kedvet. Azért is segített annyi embert a nyugalmas élet kikötőjébe, mert gyöngéd szíve örömet lelt a mások elégedettségében.

Ez a magas míveltségű, emberszerető családi kör az erdélyi lüktető társadalmi élet s később a megpróbáltatás nehéz napjai olyan egyénné fejlesztették a különben is kitünő természetű gróf Kornis Miklósnét, a kire midőn annyi jeles között, méltán esett Erzsébet királynénk tekintete, mindenki azt mondta Erdélyben: «Ez jó választás!»

Kornis grófnénak a jó ügyért való nemes lángolása hozta a varrottasra a legnagyobb dicsőséget. Mielőtt meghivták a kis királykisasszony mellé, szintén

nemes, de sokkal szomorúbb kötelesség teljesítése emelte a valódi nagyasszonyok sorába. A grófné kilencz hosszú évet töltött beteg férje ápolásában. Önfeláldozó szeretetének egész melegével, nagy szíve egész gyöngédségével árasztotta el kedves betegét.

Egy ilyen nemes szivet hogyne érintett volna mélyebben az a megkapó gondolat, hogy hazája szép hegyei között egy fiatal sarjadék, az önfentartás lázas ösztönével tör arra, hogy kézi munkájával jobblétet teremtsen s szülőinek immár elkallódó földecskéit visszaszerezze.

És jött a grófné levele: a jó ügyet diadalra vezette: küldjek Mária Valéria főherczegnőnek mintákat, hadd válaszszon azokból.

A királykisasszony tudta, hogy azt a munkát mezei dologban kérgesült kezek varrják s azért nagy volt a csodálkozása a finom munka kidolgozásán. A századokra szóló varrás olyan erőteljesen duzzadt a halványsárga fodorvászon habosságán, mintha kinyomata lenne a nép őserejének s a minták eredeti gazdag szépsége olyan melegen, üde frisseséggel hat, mint a magyar népdal és a királykisasszony elragadtatva kiált fel:

— Hiszen ez gyönyörű szép!

Aztán elkezdődött a választás: ez az égő-vörös, a «bogláros», díszítse az ő fenséges ura pipázó-termét; a halványkék a «körtvés» szép lesz az öltöző szobára.

És mily sajátságos összetalákozása a véletlennek: épen a «körtvés» az a minta, mely e század közepe tájáig meg kellett hogy legyen minden kalotaszegi leány kelengyéjében, mert csak az hoz a menyasszonyra szerencsét! És folyt a választás tovább, míg aztán a jó ízlés a legszebbre esett, a tiszta fehérrel varrt «tányéros»-ra: ez legyen egy kis nappaliba és annál szebb nem is lehetett. A vászna az a páratlan fodorvászon volt, melyet csak M.-Gy-Monostoron tudnak szőni, a mintája pedig négyszög alak, munkás vagdalással és tömött himzéssel, melyet egymástól a gyöngyszem «akasztalat» választ el. Ezeket a gyönyörű függönyöket fehér selyemmel bélelték és nagyon, nagyon szépek voltak.

A két grófnétól — Kornis és Csáky grófnétól — épen egyszerre jött az örvendetes levél: «Mária Valéria ő fensége három termét fogja díszíteni kalotaszegi varrottassal!»

És lőn végtelen öröm a hegyek között s végtelen nagy várakozás a kiválasztott minták után.

Így ismerte meg a varrottast a költői kedélyű királykisasszony, s hogy a földmíves nép ősi munkája helyet talált a díszes királyi kelengyében, olyan érdem, mely még népszerűbbé teszi a kies országrészben özvegy gróf Kornis Miklósné szül. Vécsey Mária bárónőnek különben is szeretett egyéniségét.

AZOK A JÓ MAGYAR ÚRNŐK.

Bizony ők! Mert sokan, sokan vannak még, a kik szívökre vették a kék hegyek között élő szegény magyar nép ügyét, a kik segédkezet nyujtottak, hogy házi ipart teremtsünk nekik. Már a kezdetén rendkívül sokat fáradt a kalotaszegi varrottasért:

Kállayné gróf Bethlen Vilma. Az erdélyi leány ismerte az itteni viszonyokat és azonnal lelkes pártfogásba vette a jó ügyet, annyira, hogy Kalotaszeg házi ipara csaknem háttérbe szorította egy darab időre a bosnyák gyermekeket, a kiket a nemes grófnő sajátkezüleg varrt téli ruhákkal szokott ellátni. Egy egész télen árulta bécsi palotájában a paraszt varrást, a mi pedig nem kis fáradság és valóban nemes cselekedet. Akkor télen pedig a kalotaszegi gyermekeknek is jutott téli ruhára és bőven szállt az áldás arra, a ki érettök fáradozott.

Ugyanez időtájt áldásosan működött Budapesten:

Gróf Károlyi Tiborné. Az erdélyi bazárban kiállított varrottasoknak híveket gyűjtött a magasabb körökben és valóban hálára méltó fáradsággal épen úgy terjesztette a varrottast, mintha csak ő is erdélyi grófnő lett volna. De hát a másokért való fáradozás nincs helyhez kötve, az a nemes szív ösztöne.

Beniczky Gáborné, gróf Batthyány Ilona, szintén tenni akart valamit ezért a házi iparért és tett is sokat. Egy alkalommal olyan jóízű megjegyzéssel küldött vissza valamit, melyen még most is mosolygok, ha eszembe jut. Ugyanis ment a grófnéhoz egy láda varrottas, részben a vendégszobák ágyneműire, részben pedig, hogy terjeszsze ismerősei körében. Véletlenségből a varrottas közé tévedt egy olló, mit a grófnő ezekkel a szavakkal küldött vissza: «Küldöm vissza az ollót, pedig — nagyon jó!...»

Kötetekre menne azoknak az érdekes leveleknek a száma, melyeket az ország minden részéből és külföldről kapok varrottas-ügyben. Sok jellemző van a sok levélben és az emberismeret nagy tudományában nagyon elősegíti az író embert. Különben is szoros kapcsolatban van az én szerényke irodalmi működésem a népiparral: egyik segítette elő a másikat. Különösen a mi áldott József főherczegünk gyönyörű ismertetése után számtalan ilyen kezdetű levelet kaptam: A «Havasok alján» élő nép kézi munkája érdekel, stb.» Aztán jött még egy körülmény, a mi egészen otthonossá tett a már eddig is ismert paraszt házakban. A «Kalotaszegi album» szerkesztői hozzám fordultak, a régi mintákért.

Ettől kezdve még nagyobb buzgalommal kutattam a tulipános ládák mélyeit és megvettem minden stilszerű régi mintát, hogy segítségökre lehessek

a buzgó szerkesztőknek, a kik lelkiismeretes munkáikon kívül mást nem áldozhattak a jó ügyért.

A «Kalotaszegi album» szépen sikerült; a mintái egytől-egyig mind eredeti régi minták, épen úgy, mint az általam terjesztett varrottas és erre figyelmeztetem is az érdeklődőket, mert már sok visszaélés történt ezzel a szép ősi munkával; és én nem győzöm eléggé felvilágosítani a közönséget, hogy egy darabot se vásároljon, a mi ki nincs mosva és a minek nem fodor a vászna, mert az ilyen darabok mosás után színöket vesztve megfestik a vásznat és épen nem hoznak dicsőséget az ősi munkára!

A mint az album részére gyűjtöttem a régi mintákat, bizony nagyon megörvendettem, hogy most már hozzájutottam ahhoz a négy régi párnacsúphoz is, melyet előbb semmi áron nem tudtam megkapni. Ugyanis az a négy csúp volt az, mely az 1885-iki orsz. kiállításon a kalotaszegi szoba bejáratát díszítette s melyet Rudolf trónörökös akkor úgy megdicsért. A lapok is felemlítették a stilszerű remek darabokat. Én is írtam arról, valamint írtam mindig, a mikor úgy itéltem, hogy azzal szolgálhatok a jó ügynek. Czélom volt megismertetni ezt a vidéket az ő gyönyörű varrottasával és ezt a czélt el is értem: a varrottas hires lett s még hiresebb a pompás fodorvászon. A varrottast varrják már sok felé, de a fodorvásznat nem tudják sehol szőni, csak Kalotaszegen.

Aztán, a mint ismertetéseim után jöttek az érdeklődő levelek, kezdett az én csüggedő reményem is újra éledezni. Mert bizony már-már ott voltam, hogy félúton megálljak; fölötte nagy volt a magamra vállalt teher; hosszúk voltak a telek, sok volt az éhező család: mindnek munkát adtam, a munkát azonnal fizettem s ez teljesen kimerített. Ez időtájt jött segítségemre sok lelkes nő, a kiknek valóban nagy érdemük van abban, hogy e szép jövőjű házi ipart megteremthettem.

Telepy Károlyné a művészkörökkel ismertette meg a varrottast, az ő varrottas ruhája után készíttetett egy gyönyörűen himzett ruhát Munkácsyné is. A minden jó ügyet nemesen felkaroló báró Jósika Samuné, De Gerando Antonina, Zeyk Ila, most már herczeg Odeschalchiné, Barcsay Domokosné, Gegenbauer Józsefné, az erdélyi főbb körökben terjesztették. Nagy buzgósággal és sikerrel árulták a magyar paraszt varrást: Radnay Bella, Lippich Gusztávné, Zorkóczy Ilona, Hegedüs Sándorné, Vécsey Istvánné, Bognár Vilma, Nagyné Farkas Mariska, Nemesányi Adél, Gaal Imréné, Szegedyné br. Gerliczy Irma és még nagyon sokan. Jelenben is fáradozik a sikeres terjesztéssel nehány nagyon buzgó, áldott szívű honleány: Rákosi Szidi, Vértesy Józsefné, Wohl Janka, Ambrózy Etelka, Bacsó Antalné, Korbayné Ravasz Ilona és Khendl Jánosné: ők még mindig nem fáradtak bele a jó ügy támogatásába. Gróf Teleki Sándorné pedig a mult nyáron megnyitotta Angliának egy előkelő palotáját a kalotaszegi varrottas előtt.

Jókai azt irta egyszer, hogy könnyű neki annyit dolgozni, mert munkatársa az egész ország! Úgy nekem is segítőtársam a népiparban az asszonyok java része. Azok a jó magyar úrnők!

HOGY KÉSZÜLT A KIRÁLYKISASSZONY KELENGYÉJE?

Egy kora tavasz rügyfakadásakor érdekes, költői kép volt az, mikor Kalotaszeg szép leányai — négy-öt faluban — utcza sorján, végig ülték az ablak alatt a töltéseket s úgy öltögették a királykisasszony kelengyéjét, a — varrottast. A Vlegyásza ormát még hó borította, de már a tavasz verőfénye ott csillogott rajta, mint ezer apró kis piros rózsa. A kicsi falvak napfényes helyein már melege is volt a napnak, legalább a lányok nem fáztak. Ezen a vidéken még nem volt egyszerre annyi menyasszony, mint abban az évben, és ezt a hírt mosolyogva fogadta a gyöngéd szívű Mária Valéria, valamint az is megnyerte a tetszését, hogy az ő kelengyéjén jobbára mind menyasszonyok dolgoztak.

A leányok színgazdag tájviseletén csak úgy sziporkázott a tavaszi napfény, ajkukról csengett a népdal, s ragyogó tekintetük felvillant egy gondolat melegétől. Hiszen ők is menyasszonyok, mint az, a kinek ezeket a drága szép «hümmik»-at varrják. Vajjon, Istenem, uram, mekkora ládát csináltathat a király, hogy a leánya gunyája mind beleférjen? Lám, nekik nem varrnak öt faluban, mint a királykisasszonynak és mégis telides-tele van a tulipános láda, a nagy is, a kicsi is.

Kalotaszeg vidékét nyaranta nagyon sokan keresik fel. A turisták nem rándúlhatnak fenségesebb helyre, mint az itteni havasok: a retyiczeli vízesés a leggyönyörűbb vízesések közé tartozik. A Vlegyásza barlangjai tele vannak őskori állatok csontjaival; a Béles havasrész ősfenyői között villamos fény ragyog az éjszakába és gőzfűrészek szelik a deszkát, s a gyárhoz egy órányira van az a történelmi nevezetességű gyászos hely, hol az ifjú hős: Vasvári Pál örök álmát aluszsza fiatal, hős társaival együtt.

Az etnografusoknak itt van a gyönyörü tájviselet, a sajátos és érdekes házberendezés, s itt vannak a dédanyákról maradt varrottasok, melyeknek selyemmel varrt elődeit fel lehet találni az erdélyi fejedelemasszonyokról ránk maradt múzeumi darabokban.

És a festőművészek is nagyon érdeklődnek a táj változatos szépsége iránt: sziklafalú völgyszorosokat, hegyi patakocskák szakadozott gátjait, erdőalji kunyhókat, stilszerű régi templomokat, szóval találnak itt mindent, a mit csak ecsetjükre méltónak tartanak. És ezek közül az urak közül egy sem járhatott itt úgy, hogy a kalotaszegi leány el ne mondja egész büszkeséggel:

— Mi mind egy szálig a királyleánynak varrunk most!

Épen olyan büszkén dicsekedett ezzel a bánffy-hunyadi, a körösfői vagy gy.-monostori és szentkirályi leány.

Aztán megmutogatták a mintákat: «Ebből a hosszúból függöny lesz. . . . De, Istenem, uram, vajjon templomban laknak a királyék, hogy olyan nagy az ablakjok?» És a mint ráznak egyet a hosszú vásznon, az utcza porában játszó kis gyermekek mind oda futnak — hadd lássuk mi is! És a porban

VARROTTASOK.

1., 2., 3. Régi magyar minták. — 4. A Mária Valéria főherczegnő kelengyéjéből való függöny. — 5. «Bogláros.» A Ferencz Salvator főherczeg pipázó-szobáját diszítő varrottasok mintája. — 6. «Körtvés.» A Mária Valéria öltöző szobájának a varrottasa. — 7., 8. A Teck Mary herczegnő thea-terítői. — 9. A lord Fitzwilliamné varrottas függönye. — 10. A cumberlandi nagyherczegné tálcza-teritője. — 11. A Munkácsy Mihály törülközője (régi varrottas).

fürdő tyúkok mind elfutnak, azokat már nem érdekli a varrottas, még ha királyi vőlegény számára készül is. A kirázott hosszu függönyön csak úgy lángol az égő vörös «Bogláros». De nem enged lángolásban a «Vizilú» sem, ez a megtermett ősrégi minta. A «Bogláros» függöny és «Vizilús» falborító fogja diszíteni a Ferencz Salvator pipázó-termét.

Távolabb egy szintén gyönyörű darabot mutatnak az érdeklődő fiatal etnografusnak:

— Hát mi ez?

— Instálom, ez a «Körtvés». E nélkül nem lesz boldog élete a menyasszonynak, ez hozza a szerencsét. Be jó is, hogy értésére adák ezt a királyleánynak, hadd legyen ükeme is olyan boldog menyecske, mint ha közülünk való lenne.

Pedig ezt a népies hitet senki sem említette fel a főherczegnő előtt, saját ösztönéből választotta épen az öltözője részére azt a szép mintát, mely nélkül nem lesz szerencsés az új asszony élete.

A halványsárgás fodor-vásznon valóban szép a világoskék dús varrottas. Aztán szép a «Tányéros,» ez a tiszta fehérrel varrt kidomboruló minta. Olyan az, mintha egy-egy fehér virágszirmokkal tetézett tányér lenne végig rakva a fodorvásznon. Nem csoda, hogy akkor úgy megdicsérte egy angol lap ezt a «csodaszép» függönyt, mert valóban remek volt az fehér selyem bélésével.

Mikor a kalotaszegi leányok utasnak, etnografusnak (a kire azt szokták mondani «ez képcsináló, tüstént észre lehet róla venni») megmutogatták a szép munkát, újból csengett a népdal. Mikor az szünetelt, megeredt a mese árja az aranyhajú királyfiról és minden leány a maga barna királyfiára gondolt, a kinek majd valami nagy drágaságot fog a házához vinni azzal a kincscsel, melyet ezért a munkáért kap. Ki tudja, hátha kitelik abból egy kis üszőre is. . . . . Vajjon a király hány ökröt ád a leányával? És mikor erről kezdenek beszélgetni, az még nagyobb mese Árgyilus királyfinál is.

De nemcsak a termekbe való dísz, a varrottas készült Kalotaszegen; itt szőtték a tányértörlőket, konyhaabroszokat: hadd legyenek azok erősek, — mondta a mi királynénk, — mert egy szegény katonatisztnének erre is ügyelettel kell lenni.

Mikor minden megvarrva, beverve . . . hogy mi a beverve? Nos, hát míg tovább mennénk, elmondom.

A híressé vált fodor-vászon sem fodor, míg be nincs — verve. A mint leveszik az osztovátáról, azonos módon varrják rá a varrottast és akkor bizony nem mindig valami tiszta a munka, mert a szénarend száraztáig, vagy ha aratásból kiveri őket az eső, addig is szorgosan öltögetnek, a mi pedig épen nem tisztítja a nehéz kézimunkát. Tehát ezt a halomra gyűlt varrottast bemártogatják langyos vízbe, elviszik a patakra s ott addig veregetik egy darab deszkához vagy mosó padhoz, míg a vászna egészen összefut. (Ezt az eljárást nevezi a «Varrottas album» ős-ványolásnak.) Ekkor jól kisulykolják, szépen kihúzogatják, miközben mindig rá-rá ütnek a sulyok lapjával, hogy megnyomúljon, mert száradás után több simítás úgy sem éri a fodor-vásznat. Az ilyen befodorítás hosszas munka és télen nem is kivánatos. Jégpánczéllá fagy a ruha azokon, a kik verik a vásznat, körölöttük pedig ezer tornyocska jegesedik a lecsurgott vízből. . . .

Tehát, midőn teljesen elkészült a Mária Valéria főherczegnő varrottas kelengyéje, a vidék úri népe eljött, hogy megszemlélje. Nagy volt az elragadtatás: ezt mind a mi paraszt leányaink varrták.

A szebb darabokat bevitték Kolozsvárra egy Emke-gyűlésre, hol felolvasást tartott erről a munkáról Szentgyörgyi Lajos.

Nagy, nagy lendületet kapott ez a házi iparügy a királykisasszony varrottasa által. Kényeskedő nőcskék nem mondták ezután, hogy: igen durva, mert hát ez a megjegyzés épen nem is felelt meg az igazságnak s csak annyit bizonyított, hogy az a nőcske nem ért hozzá. A mire alkalmazni kell a varrottast, arra épen nem durva, csak eredeti és rendkívül tartós.

Mikor a három szobára való szép varrottast megkapta a királykisasszony, kedves üzenetet küldött a kalotaszegi leányoknak: megelégedését fejezte ki és szivesen köszöntötte az egészet, s ezen felül szerencsét kivánt a menyasszonyoknak. Bizony rég lehetett és soká lesz még, mikor a magyar király leánya üzenetet küld Erdély leányainak!

Aztán a deli királyleány már régen boldog fiatal asszony volt, mikor a távolabbi falvakból jött a nép: mivel instálom, úgy hallánk, hogy a király leánya megy férjhez: hát hadd varrjunk mi is űkemének.

És így varrták még vagy egy évig Mária Valéria kelengyéjét. De hát miért rontottam volna a kedvöket, mivel «ők sem akarnak hátrább valók lenni mint más.»

Van ebben a jámbor ámításban valami abból az erős elhatározásból, hogy boldogulnia kell ennek a népnek az ő ősi, szép varrottasa révén: boldogulni minden áron. Ezt így álmodtam . . . de aztán erre törekedtem ébren is!

A KIK NEM ÉRTENEK A VARROTTASHOZ.

Szép lenne az nagyon, ha soha senki sem szólana olyanhoz, a mihez nem ért: legalább is ne szólna úgy, mintha a nem értett dologban ő lenne hivatva irányt adni.

Sok dicséret, sok méltó elismerés érte már az ősi magyar munkát, az igazán szép varrottast; de néha akadtak olyanok is, a kik azt mondták róla, hogy durva, és ezek azok, a kik nem értenek hozzá.

Mert az a kérdés, hogy mire akarják alkalmazni? Például zsebkendőre durva, de erre durva a legdrágább selyembársony is. Ellenben nem durva . . . de halljátok csak, mit mondott a varrottasról Madame Adam az ő lapjában «Le Moniteur de la Mode»-ban. — «A pompás kalotaszegi varrottas valami remek krepp-szerű vásznon van, szebbnél-szebb fehér, kék, vagy vörös kivarrással. A kivarrás finom, alig hihető, hogy a nép varrja. Használni lehet toalettekre. (Párisban Matild herczegnő, Munkácsy Mihályné és még többen hordtak varrottas ruhákat), továbbá szobák berendezésére, ágyterítőkre, asztalfutókra, teaterítékekre . . . de nem lehet azt mind előszámítani, hogy mi min-

denre alkalmasak ezek a remek magyar himzések. De aztán meglepő hatású is azon a halványsárgás eredeti vásznon, különösen a fehér himzés. E mellett áruk rendkívül olcsó nagy elegancziájuk daczára, stb. stb.»

Igy ír a varrottasról az a jó izlésű híres franczia aszony. Ebből még az is kitünik, hogy a ki ért hozzá, épen nem találja durvának és — drágának sem.

Egy ily nehéz, rendkívül tartós kézimunka — és nem szövés! — melynek az idő csak növeli a becsét, melyet még az unokáink is használni fognak, nem olyan számba megy, mint az, a mit rövid használat után ki lehet dobni a szemétdombra.

Duckerts Gyula, belga főkonzul, hazánkról írt könyvében rendkívül nagy érdeklődéssel ír a kalotaszegi varrottasról és melegen ajánlja azt Belgium figyelmébe. Az akkor épen kapóra jött, mert nyomban utána nyilott meg a brüsszeli kiállítás, a hol nagyon feltünt a magyar munka és a királyné értésemre adta, hogy nagyon szépnek találja, nagyon érdeklődik a varrottas iránt. És hogy is ne érdekelné az ősi magyar munka a magyar nádor leányát. Érdekelhet egy ilyen háziipar minden komolyabb gondolkozásu egyént, mert van abban valami megkapó, hogy mint töri magát a tíz éves leánykától a hetvenéves pápaszemes öreg asszonyig, — a ki áldja a varrottas újra ébredését, — hogy mezei munka közben varrjon olyan dolgokat, melyek immár utat tettek a királyi palotákig.

Öltözékre csak úgy, mint termek berendezésére, tea- és kávéterítékekre, selyemmel varrva finom ágyneműbetétekre, — szóval mindarra, a mit Madame Adam is felemlít, alkalmazható a varrottas. És most gondoljuk el csak, hogy hány gép, szövőszék, hímző, varró intézet működött volna közre egy díszes palota berendezésénél, kávé-, teaasztalok felszerelésénél és mindenféle szebbnélszebb darabok előállításán s hogy ez mind kitelt néhány parasztházikóból, kapát, sarlót forgató kezek munkájából. Bizony ezt nem csinálja így utána egy fejlettebb iparu ország sem.

Azért ez a mi szép ősi varrottasunk méltó a figyelemre, méltó, hogy a nagy közönség is tudjon róla valami tájékoztatót.

Többen azt állítják, hogy hajdan a nép kezdte a varrottast s úgy szállt az fel a palotákba. Én ellenkezően azt tartom, hogy a palotákból terjedt lefelé, mint minden divat és szokás. Mint a hajdani nagyúri magyar lakodalmak teljesen feltalálhatók a mostani kalotaszegi lakodalmakban, úgy az aranyhímes, skófiumos díszmunkák benne vannak a fejtővel varrt varrottasokban. A ki annyi régi minta után kutatott, mint én és annyi nevezetesebb darabnak tudja az eredetét, az már tisztán látja, hogy a fejedelemasszonyok «nemes leányai» mint varrták például a «szarufás»-t, aranynyal, selyemmel, s azután vagy ötven évre került a parasztkunyhókba, mint «ágyfütől való» kék fejtővel varrva. És több mintáról be tudnám bizonyítani, hogy sokkal előbb megvolt finom, fátyolszerű alapon, mint később a fodor vásznon. Legtöbb minta Lorántffy Zsuzsánnától ered, neki volt legtöbb «nemes leánya», a kikkel varratott.

Nemcsak a varrottas de más munka is úgy szívárgott lefelé az úrnőktől. Például élt a mult század elején M.-Gy.-Monostoron két Gyerőfy-leány. Nagy szorgalommal készítették a reczét; a század végén már minden paraszt leány «reczés lepedőt» készített a kelengyéjébe. És azóta is köti a legkisebb leány is a reczét abban a faluban, míg Kalotaszeg többi falvában nem tudja a nép. Általában ott van több régi varrottas is, a hol hajdan úri családok laktak.

Tagadhatatlan, hogy idők folytán a nép izlése ráütötte bélyegét a régi mintákra és egy-egy sajátos ág, vagy a rózsa átkerült a hímes sulykokról, faragásos utczaajtó-felekről a varrottasra, különösen az «írás utáni»-ra. Ezt a munkát azért nevezik írás utáninak, mert koromlébe mártott lúdtollal «írják» a kelmére s ezek a minták már sajátos kalotaszegi jelleget mutatnak.

Úgy írás utáni, mint vagdalásos varrottast lehet vékony anyagra selyemmel varrni; de azért a fodor-vászonra varrt darabok sem durvák, a jó izlés előtt csak eredetiek és nagyon, nagyon szépek. S e mellett még egy igen jelentékeny hivatásuk van: megteremtik ezen a vidéken a kender-ipart.

És ha, a mit én álmodtam, a mire ébren törekedtem, egyszer teljesül, akkor jobb világ fog derülni Kalotaszeg apró gyermekeire is, a kiket nyaranta elhagynak a szülőik s a kikről egyet-mást föntebb elmondtam.

MÁRIA TERÉZIA FŐHERCZEGNŐ BÁNFFY-HUNYADON.

Királyunk közelebb elhúnyt testvéröcscsének a felesége, Mária Terézia főherczegnő, 1888-ban Kolozsvárra utazott férjével, Károly Lajos főherczeggel.

A nagy műveltségű főherczegnő nagy érdekkel kiséri irodalmunkat és pártolja házi iparainkat.

A főherczegi párral utazó gróf Károlyi Gyula arról értesített, hogy a fenségek óhajtanák a vasúti állomáson a kalotaszegi tájviseletet látni, mert nagyon érdeklődnek iránta. Vajjon lehetséges volna-e az?

— Hogyne!

És nyomban indítottam a cselédséget néprajzi kirándulásokra. Ez már megszokott dolog nálunk. Nyaranta annyi etnográfus, fotográfus érdeklődik a festői tájviselet iránt, hogy a nép ezt már egészen közönbösen veszi. Nekem kell mindig újabb és újabb dolgot kitalálni, hogy szívesen jöjjenek, mikor utánuk indítok. Legnagyobb sikerre az vezet, ha olyankor, mikor begyüjtöm őket, mindig akad a számukra egy-egy darab puha kalács, vagy ropogós rétes.

— Nosza! gyüljön a fiatalság ünneplő ruhában: pártásan a lányok, bokrétásan a legények.

— Hát ismét képet csinálnak belőlük, vagy mi a csodát? — kérdik a

szülők, a kik épen nincsenek elragadtatva attól, hogy csemetéiket lépten-nyomon kiszedegetem a mezei munkából.

GRÓF ZICHY LUDOVIKA KALOTASZEGI RUHÁBAN.

(Mária Terézia főherczegnő fényképe.)

Mikor összegyűltek, a konyhában már javában sült a rétes és a nyitott ablakon kiszállt az illata a virágos udvarra:

— Uram Isten, be jó szag van itt! — mondta egy kis leány.

— Igen, mert sok a virág! (Pedig ennek nem a virágillat csiklandozta az

inyét, de azért derekasan hozzálátott a virágszedéshez, mert ezek a lábon járó színes virágok rá sem gondolnak, hogy a virág nem az ő kedvükért virít. Épen mint a mezőn a vadvirágnak, úgy neki esnek minden alkalommal az én udvaromnak is.)

— Hát instálom, hol a képcsináló?

— Most nem képet csinálnak rólatok. (Pedig azt csináltak.) Csak meg akarja nézni az ő felsége sógorasszonya, hogy milyen a ti szép viseletetek.

VAJDA-HUNYAD VÁRA.

(Fényképezte Mária Terézia főherczegnő.)

És kiküldtem őket a pályaházhoz; aztán inkognitóban magam is arra felé tartottam, hadd lássam: mint mulat az én népem. A vasúti főnök kiállította őket egy csoportba; az udvari vonat berobogott és a mint Mária Terézia főherczegnő végignézett a viruló fiatal seregen, elragadtatva kiáltott fel:

— Le fogom őket fényképezni!

Nyomban a földön termett. Az udvari szolgák leszedték a fényképező készüléket és felállították az út alatt a mélyedésbe.

Károlyi gróf a főherczegnő kívánsága szerint csoportosította a népet a híd alatt lévő parton. Zichy Ludovika grófnő érdeklődve dicsérte a szép tájvise-

letet, a vonatvezető főtisztviselő pedig nyugtalankodva rázta a fejét; ez a fényképezés nem volt benne az ő programmjában.

A főherczegnő szép, érdekes feje eltünt a gép fekete leple alatt, az udvari szolgák parancsváró állásba csapták magukat, s egy pár percz mulva már össze volt csomagolva minden. Mária Terézia mosolyogva köszöntötte a népet; aztán a férje karján a vonat felé tartott, az udvari kocsiból is búcsút intett.

— Na hát, instálom, mégis csak képet csinálának belőlünk! mondta a nép.

Pár óra mulva jött a sürgöny Kolozsvárról, hogy a fenség nyugodtabban óhajtana néhány felvételt csinálni erről az érdekes népről; aztán szeretne a háziipari munkáikból, a varrottasból is látni valamit.

Akkor estve már ment nehány csinos alak, s azok között az én szép szobalányom is, a ki erre az alkalomra kalotaszegi ruhába öltözött, a mi pompásan állt neki. Rögtön is feltünt a főherczegnőnek, de még inkább az udvarhölgyének, Zichy grófnőnek, mosolyogva czirogatta és kérte, hogy adja át a ruháját: nagyon szeretné abban látni magát. A szép leány zavarba jött: hát ő addig miben lesz?

— Az én ruhámban.

S pár pillanat mulva a szép székely leányból grófnő lett, a grófnőből pedig olyan szép kalotaszegi leány, hogy a főherczegnő azonnal levette és ezt az érdekes képet nekem megküldte emlékéül a bánffy-hunyadi kiszállásnak; erdélyi útja emlékére pedig küldte a vajda-hunyadi vár szép fényképét, s mind ez világot vet a főherczegnő nemes szivére, mert ezt mind a háziipar iránti jóságból cselekszi: ilyen szívvel fenséges lenne Mária Terézia főherczegnő herczegi korona nélkül is!

A főherczegnő ekkor annyira megszerette a kalotaszegi varrottast, hogy a következő évben azzal rendeztette be a kistapolcsányi kastélyát. Gyönyörű asztalterítőket és függönyöket rendelt: az utóbbiak mintája a «kis almás» volt; tizenkét ablakra égő pirossal varrva és ugyanannyira sötétkékkel.

Kedveli a főherczegnő a kalotaszegi régi párnahéjakat és «ágyfűtől való»-kat, azokból már Kolozsvártt léte alkalmával is vásárolt.

És mikor ezt így leírom, emlékezetembe jő, hogy Zichy Ludovika grófnő mily örvendő levélben tudatta velem, hogy a főherczegnő mennyire szereti a varrottasokat és küldi a mintát, mely után készüljenek a Kis-Tapolcsányba szánt munkák. És ekkor látom azt a képet is, melyet az a csoport mutatott a híd alatt levő partos mélyedésben.

A főherczegnő az amatőrök buzgalmával igazgatta a gépet, az udvari lakájok minden figyelmüket a főherczegnő felé irányították.

A két magyar kisérő pedig — Zichy grófnő és gróf Károlyi Gyula — szó nélkül néztek a havasok felől kéklő hegylánczolatra és akkor bizonyosan valami melegség áradt a szívökre, mert érezték, hogy ezek a hegyek, ez a föld, a

körülöttük álló nép mind, mind magyar s ennek az érzésnek a melegétől karolták úgy fel a nép ügyét. Bár adatott volna nekik hosszú idő, sok esztendő, hogy a mit akkor éreztek, azt valósíthatták volna! De fájdalom, hamar lejárt az órájuk. A gróf java férfikorában hagyta ide dús örökét. Zichy Ludovika grófnő férjhez ment Kürthy főispánhoz, de boldogsága nem tartott sokáig, Zichy Ludovika grófnő is meghalt, itt hagyta az ő megszomorodott családját.

A mint nézem kalotaszegi ruhába öltözött szép alakját, fájó emlékben áll előttem a bánffy-hunyadi jelenet, melyben a két magyar mágnást az érdekelte itt, a mi magyar.

MUNKÁCSY MIHÁLY A VARROTTASOK KÖZÖTT.

A mi szeretett nagy festő-művészünk is azok közé tartozott, a kik azt hiszik, hogy Kalotaszeg egy külön helység. És az ezt hivők száma nagyon nagy. A most lefolyt hadgyakorlatok alatt több főtiszt különböző helyeken mondta, hogy szép a vidék, szép a tájviselet, csak azt az egyet sajnálja, mert nagy szándéka volt rá, hogy Kalotaszegre nem futhatott el.

Munkácsy 1891 őszén Kolozsvárra érkezett, a honnan kirándulásokat tervezett a vidékre. Akkor gyűjtötte a tipusokat a honfoglalást ábrázoló nagy képéhez.

Természetesen első sorban Bánffy-Hunyadot ajánlották.

— Bánffy-Hunyad? Oda nem megyek; inkább szeretnék Kalotaszegre menni.

— Mester! Hiszen Bánffy-Hunyad Kalotaszegnek a főhelye, mint Kolozsvár Erdélynek.

Azt a vidéket, melyet a Kalota vize szeg át, s mely húsz-huszonöt faluból áll, azt nevezik Kalotaszegnek. Innen van az eredeti elnevezés, de aztán kiterjed olyan falvakra is, melyek távol esnek a Kalota vizétől s ez már néprajzi elnevezés, mert «Addig terjed Kalotaszeg, a meddig a muszuly ér».

Hogy mi az a muszuly? Az itteni szép tájviseletnek egyik legsajátosabb ruhadarabja ez. Fekete vagy sötétkék szaten-szoknya «ledarázsolva», a mi azt teszi, hogy valami csodaszép öltésekkel apró ránczba van szedve. A szoknyát elől — a szintén úgy ránczolt kötő alatt — feltűzik, miáltal a belső szegés, az arasznyi széles, finom, színes posztó kifordul és mint egy frakkszárny hull a piros csizma sarkára. De most már felesleges ismertetést írni erről a tájviseletről, mert az utóbbi időben bőven hoztak a lapok kalotaszegi viseletet és az ezredéves kiállításon is bő alkalma nyílik az érdeklődő közönségnek megismerni úgy a szép viseletet, mint az igazi varrottast.

És a mester azt felelte:

— No, ha Kalotaszeg, akkor oda elmegyek!

És a mi nagy örömünkre megnevezte azt is, hogy Kalotaszegen hova fog menni.

El is jött. Estve érkezett. Mikor a sötétes utczákra kipislogott volna a a kicsi ablakok világa, kedvesen mondta az uramnak:

— Oh, hogy szeretem! Nézd csak, olyan kedvesek azok a világos parányi ablakocskák és úgy pislognak felénk, mint a miskolczi kocsonyából a béka . . . Ezek az egyszerű házacskák úgy emlékeztetnek gyermekkoromra!

Bizony, akár kicsi, akár nagy ember valaki, ha van hozzá való szive, az mindig melegen dobban arra, a mit gyermekkorában is szeretett. Aztán a mester még akadt valamire, a mi szintén gyermekkori emlékeket ébresztett. Mikor az ebédlőbe lépett, azonnal feltűnt neki a hatalmas pipa-tartó, az ezüst kupakú sárga-barna tajtékpipákkal.

— No, ez már nagyon érdekes! Rendkívül szeretem.

— Hát olyan nagy pipás a mester? — kérdeztük.

A titkára, Écsy, fiatal festő, fölnevetett:

— A mester és a pipázás!

— De hát akkor miért érdeklődik annyira?

— Azért érdeklődöm, mert édes apámnak is volt pipatartója . . .

Vacsorához ültünk s Munkácsy azzal az ő rendkívül kedves, rokonérzést keltő módjával beszélgetett mindenről, érdeklődött azok iránt a dolgok iránt, melyeket az ő tapintatos finomsága olyanoknak ítélt, hogy azok iránt a háziak sem lehetnek érdektelenek. Így hát a pipák után nyomban jött az irodalom és a nép-ipar. Úgy volt az akkor, hogy az uramról írtam valamit; Munkácsy elolvasta a czikkecskét s arra fordította a beszédet és mikor észrevette, hogy mitől tartok, szeliden nézett a szemembe, puha fehér kezét a kezemre tette:

— So'se bánja, nagysád, jól tette! Én is ott veszem a modellt, a hol épen találom. A világért sem kell elszalasztani a kinálkozó jó alkalmat: ugyan miért ne festhetné le valaki az urát?

— Aztán figyelmét a varrottas függönyökre fordította:

Érdekes. Vajjon a nép nyelvén van-e neve ezeknek az özönvíz előtt való csodaállatoknak? (Azok a csodaállatok a függöny szegésén épen azok voltak, melyeket két angol írónó annyira megdicsért és nyomban le is rajzolt.)

— A nép «Vízilú»-nak nevezi ezt a mintát.

— Élénk képzelő erő! Minden mintának van neve?

— Van. Ha a mester így érdeklődik, holnap bemutatok néhányat.

Másnap épen hetivásár napja volt: a vidék magyarsága, a havasok oláh népe mind Bánffy-Hunyadra gyűl ilyenkor. Munkácsynak volt mit nézni a sajátos színes sokaságon. De aztán a sokaság is megnézte jól azt a fehér hajú különös urat, a ki lépten-nyomon arra kényszerít valakit, hogy adja oda a rongyos bocskorát, mert ő azonnal újat vásárol helyette. Daróczot, inget, mindent le akart kérni az emberekről újért, vagy pénzért.

A parasztember, úgy a maga családjában, mindig hajlandó arra célozgatni, hogy: minden úr bolond egy kicsit. De van eset rá, hogy ezt a megjegyzést nemcsak otthon nyilvánítja.

S míg Munkácsy elszedegette a vásári nép különböző ruhadarabjait, Écsy ugyancsak fényképezett. A sötét szekrény mindegyre megtelt lemezzel; akkor haza futott és a pinczében működött; ismét a piaczra rohant. Ez így tartott ebédig. Délben jött Munkácsy teljes megelégedéssel, mert nemcsak sok ócskaságot gyűjtött, de akadt több olyan tipusra is, a mi neki nagyon tetszett.

Nem is hittem, hogy ezek után eszébe jusson a varrottas. De eszébe jutott. Rendkívül gyönyörködött az eredeti munkában: különösen a fehérrel vagy halványkékkel varrt darabokat tartotta «rendkívül szép»-eknek és ezekből egy egész ládával vásárolt össze.

— A halványsárga fodorvásznon remek ez a világoskék himzés: mi a neve ennek a mintának?

— Patkós.

És azóta a patkós mintából sok függöny van Párisban.

Szép pártás leányokat, patyolatkendős új menyecskéket gyűjtöttem össze.

— Nézze, mester, ezeknek az öltözékét, szebb ez, mint a piaczon talált viseltes holmi!

— Bizony szebb! — lelkesült Écsy, a fiatal festő, — hát még a viselőjük.

És Munkácsy Párisba érkezése után szép levelet írt a szép magyar varrásról, mely dísze az ő sátorának.

Én pedig a «Honfoglalás»-t nézve, annak főalakján elmerengek és visszaemlékszem egy csinos barna férfira, a kit többször láttam a bánffy-hunyadi vásárokon.

KÉT ANGOL IRÓNŐ NÁLUNK.

«Két jeles angol írónő megy Bánffy-Hunyadra: arra kérem, lássák szívesen» . . . írta gróf Eszterházy Kálmán orsz. képviselő.

Elvárjuk, szívesen látjuk, — lőn a válasz.

Aztán egy gyönyörű nyári napon, mikor a levegő tele volt frissen kaszált fűnek az illatával, meg is érkeztek a turistanők. Dr. Szádeczky Gyula kisérte őket és meglátszott a turista öltözékeiken, hogy ezek gyakorlott utasok. Előbb csak az öltözéken, aztán sok más egyeben később.

Az egyik angol leány: a barna Miss Rose, írónő. Írónő a szőke Margaret is; de a mellett szobrász és festő is. Különben mind a kettő alapos műveltségű s így minden affektálás nélkül való. Meglátják a szépet az egyszerűben, gyönyörködni tudnak mindenben, a mi csak arra érdemes.

Hej! Mint gyönyörködtek volna még akkor, ha egy vasárnap itt éri őket és láthatják azt a valóban festői képet, mikor templomba megy a nép. A czintermet tömött zöld bokor köríti, azon belül, mint egy rózsakoszorú, olyan a virító tájviseletben díszlő nép, a mint csendes léptekkel megy az Isten házába. Az öregek már elhaladtak, most megy a bokrétás legények délczeg csoportja, aztán mennek a leányok, pártáik fehér gyöngyén, ingválluk fehér haván, lengő szalagjaikon kápráztatón ragyog a napfény; de a menyecskék öltözéke sem enged a szinpompában. Habszerű fehér patyolatkendő borítja a fejhez simuló, aranyos kis fejkötőt és borítja, csaknem sarkig, a gyönyörű ruházatot, mely a finom tülangle alatt még szebbnek tünik fel.

De ha nem mutathattam is be az angol leányoknak ezt a színes, ünnepi képet, volt gondom rá, hogy megismerjék a kalotaszegi viselet ünnepi díszét is, s a mellett lássák a népet a maga mindennapi foglakozásában. Sok csinos paraszthánál megfordultak, a hol szétnézhettek és rajzolhattak kedvök szerint, nem zavarta őket senki.

Az idevaló nép szívesen látja az idegent, s még nem is kiváncsi rá, hogyha rajzol, mit rajzol?

Hát csak pingálgasson az Istenadta, mert inkább hiszem: nincs neki egyéb dolga. Ha lenne, tudom, nem hiábavalóskodnék!

És ebben teljesen megnyugodva, egy tekintetre sem méltatja, hogy voltaképen mit rajzol? De ezt valami olyan felsőbbséggel teszi, hogy az idegen nem lát benne közömbösséget, csak kiméletet. Így voltak ezzel az angol leányok is és nagyon tetszett nekik. Egész nap jártak, keltek, szemlélődtek, jegyezgettek és sokat rajzoltak.

Egy nap, mikor hazakerültek, megállapodtak abban, hogy mégsem láttak semmi olyan érdekest, mint a mi ebédlőnkben levő varrottas függönyt. Annak a felső szegésén valami nagyszerűnek találták a tenyeres, talpas «Vizilús» mintát. S míg vázlatkönyvükbe lerajzolták, egyre dicsérték a régi varrás eredeti szépségét. Aztán szerényen kérdezték, hogy nincs-e még valami régi minta?

De bizony van, akár egy szekérkasra való! (Ezt a mondást is lejegyezték.) És mikor előkerültek a régi abroszok, régi párna-csúpok — régi illattal töltve be a szobákat — elragadtatva kiáltottak fel:

— És ezt mind a nép varrta?

— Varr a nép ennél finomabbat is. Íme, itt vannak ezek a selymes varrottasok, régi minták után készült új varrások: sarlót, kapát forgató durva kezek finom munkái!

És nagyon tudták méltányolni ezt a csodadolgot, s le is rajzolták a minták nagy részét.

Másnap reggel megkezdődött a programm készítése. Hova vigyük, mit mutassunk a vendégeinknek — már mint az angoloknak, mert azok mellett voltak magyar vendégek is, a mint ki fog tünni mindjárt. — Kocsizzunk a

hegyek közé, hadd lássák meg, hogy azok a kékkel zománczozott bérczek közelről mily üde zöldek.

— Ej! füvet látnak Angliában is! — vetette ellen valaki.

— Nos, hát nézzük meg a sebesi várromot, melyben egykor a megsebesült Rákóczi pihent. Megnézhetjük a kissebesi gránitbányát; a Remetét, ezt a bájos nyaralóhelyet, melyet az agg főúr, gróf Bánffy Miklós épittetett az erdőben, a melynek regéjét később elmesélem . . .

— Hát itthon mit lehet csinálni? — kérdezte az oxfordi püspök leánya, a szőke Miss Margaret.

— Itthon is csak akad valami: például el lehet hivatni néhány szép leányt, s ha tetszik le is festheti őket.

— Akkor maradjunk itthon, — kérte a társát.

De az élénk, barna Miss Rose megrázta csinos fürtös fejét. Ő inkább megy a szabadba; és kedves mosolylyal kért, hogy menjünk, aztán kötekedve szólt a másikhoz:

— Margaretnek az ilyen igen kényelmes kirándulás, ő csak azt szereti, ha tíz óra hosszat gyalogolhat esőben . . .

Ugyanis ennyi idő alatt ment Tátra-Füredről a lomniczi csúcsra, s onnan vissza szakadó esőben. Erre a komoly Margaret még komolyabb lett, de nem ellenkezett.

— Hiszen ez könnyű! Az egyik jöjjön, maradjon a másik.

— Pompás! Lehet az úgy? — tapsolt örömében Rose.

Utitársuk s lelkes vezetőjük, dr. Szádeczky Gyula indítványozta (a minthogy egy geologustól mást nem is várhattunk!) a gránit-bányák megtekintését. A benszülöttek nemcsak mint vendéglátó háziak, de máskülönben is szokva vannak ahhoz, hogy nekik egész nyáron keresztül érdeklődniök kell minden olyan dolog iránt, melyet különböző ízlésű vendégeik szeretnek.

Ennek okán egy nap etnografusok, fotografusok, másnap festők, szobrászok, régiséggyűjtők vagyunk. Nekünk ez már könnyű. Csak akkor nehéz, mikor történetesen a különböző szépművészetekért vagy tudományokért rajongó vendégek összetalálkoznak, mint például most is: két festő, egy etnografus és egy geológus.

Különösen a két utóbbi nem érdeklődik a másik tudományáért és ebből az is látszik, hogy ők nem bánffy-hunyadi lakosok, s így nincsenek belegyakorlódva, hogy mindig az iránt kell érdeklődniök, a mi iránt teljesen közömbösek.

Aztán voltak a vendégek között olyanok is, a kik egyszerűen csak vendégek minden más czél nélkül, de a kiknek azért mégis volt külön saját véleményük, s így igazán csodálni lehet, hogy a végén elindulhattunk három kocsin.

Miss Margaret otthon maradt és angolos nyugalommal festette a szép

Kudor Katát (a ki akkor még csak feslő bimbó volt, most már új menyecske, a kinek lakodalmát a nyáron lefotografirozták és ezt a díszes lakodalmi menetet be is akarják mutatni élő alakokkal az ezredéves kiállításon).

Míg Margaret festett, addig élénk társa sok szép helyet bejárt, röptében lerajzolta a sebesi várromot és az «Új remetét»; a gróf Bánffy György zentelki kastélyából nagyon megszerette a kilátást.

— Ha itt lakhatnám, itt lapúlnék és úgy nem mozdulnék innen, mint egy gomba, — mondta elragadtatva.

Csakhogy nehéz ezt a mindig mozgó, csacsogó, daloló fiatal teremtést mindig egy helyben penészülő gombának képzelni!

Vacsora alatt az etnografus vendég, dr. Jankó János angolul mondott pohárköszöntője nagyon megtetszett az angol leányoknak s viszonzásul a barna elkezdett énekelni, még pedig magyar népdalokat. Olyan szépen, olyan magyaros vágással dalolt, hogy az egész társaságot felvillamozta. Ez a magyaros vérmérsékletű szép angol leány dalra lelkesítette csaknem az egész társaságot. Mikor a magyar nótától csengett a ház, dr. Szádeczky elővette a hegedűjét, s minden geológussága mellett olyan szépen, olyan magyarosan húzta, hogy ezt már bátran megirigyelhette tőle az etnografus doktor.

Mikor a missek megtudták, hogy a fölcsengő magyar népdalok között volt három, melyet épen az egyik vendég — az őszülő alispán — szerzett, rendkivül érdeklődtek: mert hát ők még soha sem láttak olyan embert, a ki magyar népdalt szerzett volna.

Másnap ismétlődött a kóborlás, festés, a nóta és a hegedű. Miközben egyszer csak a szőke missnek eszébe jutott, hogy ő valamit elhagyott valamelyik paraszthánál. Nosza! felkerekedik és minden szó nélkül neki indul a tolongó hetivásárnak, a hazatérő bivaly-csorda között. Aztán még ő csodálkozott, hogy mi ezen csodálkozunk.

Sok félénk vagy kényeskedő kis magyar leánynak szerettem volna megmutatni ezt a derék angol leányt.

Harmadnapra útrakelt a két bátor turistanő, hogy Erdélynek nevezetesebb helyeit beutazza és mi azon reményünknek adtunk kifejezést, hogy ezek talán nem fognak rólunk annyi badarságot összeírni, mint azok, a kik koronként fölfedezik Magyarországot és beszélnek rólunk mint valami szeretetreméltó vadakról.

S valóban nem írtak badarságokat, a mint azt majd be is mutatom.

KÉT ANGOL IRÓNŐ RÓLUNK.

«Nem lehetünk közömbösek az iránt, a mit rólunk nagy nemzeteknek az irodalma világgá bocsát. Mindenki, a ki külföldön megfordul, tapasztalja, hogy nagyon kevés az, a mit a művelt osztályokban is tudnak rólunk. Az a kevés is oly naiv, olyan messze áll a valóságtól, hogy sokszor igazán jobban szeretnők, ha még azt sem tudnák. De honnan ismerjék meg? Mikor nálunk feltünő, ha ködös Albionnak egy-egy szőke fürtű teremtménye fesztelen maga-

Fiatal asszony. Vőlegény. Menyasszony. Apa.

KALOTASZEGI JEGYVÁLTÁS.

tartással végig halad utczáinkon. Ezért örülünk, valahányszor hazánkról egy-egy rokonszenves hű munka jelenik meg s ezért sietünk ismertetni minden olyan ránk vonatkozó külföldi könyvujdonságot, mely tárgyilagos és leírásával csak némileg is többet nyujt a jóakaratuságnál.»

Ezeket mondja dr. Szádeczky Gyula annak a könyvismertetésnek kezdetén, melyet a két miss munkájáról írt. Azután előadja, hogy Párisban ismerkedett meg a két angol leánynyal, a kik már azelőtt nagy utazásokat tettek és gyermekálmaik nagyon vonzották a «tejjel-mézzel folyó Kanaán» felé is, melyről, mint egy Tündérországról, úgy álmadoztak. Tudták, hogy a magyar faj ázsiai származású, bátor, lovagias nép. Vannak nagy hegyei, nagy pusztái és volt egy nagy Lisztje. A mit még ezenkívül tudtak, az mind meseszerű, káprázatos

dolog és a valóságnak épen nem megfelelő valami volt. Mikor Párisban valóságos élő magyarokkal találkoztak, még erősebb vágyódás fogta el az ösmeretlen országba való utazásra. S vágyaikat teljesítették; eljöttek hozzánk. Budapesten gróf Eszterházy Kálmán készítette meg a programmjokat, mely szerint Tátra-Füred után jőjjenek Erdélybe: szálljanak ki Bánffy-Hunyadon . . . Aztán kiszálltak, mely kiszállásról érdekes könyvükben melegen emlékeznek meg.

A két író- és festőnő könyvet írt és festett rólunk és az angol kritika nagy elismeréssel fogadta ezt a könyvet. Természetes lelkesedéssel, pezsgő élettel, megkapó rajzokkal, őszinte melegséggel van ez a könyv írva. Csak egy modern biráló akadt, a ki el nem hitte nekik, a mit rólunk írtak s ez azt jegyzi meg: «A pompás leírások olyan lovagias, rég letünt világba vezetik az olvasót, milyen a mai korban bizony nehezen képzelhető». Pedig az mind elképzelhető, a mit ez a derék két leány írt: mert hogyne látta volna őket szivesen minden magyar család s hogyne követett volna el mindent, hogy tanulmányútjokat a lehető legkellemesebbé tegye. S hogy ők ezt olyan nagyra vették, az a szívnemességgel párosult műveltségről tanúskodik.

Érdekes könyvük címe a következő: «Sketches of life and character in Hungary, by Margaret Fletcher, with illustrations by Rose Le Quesne London. Swan Sonnenschein et Co. 1892.» A könyv gróf Eszterházy Kálmánnak van ajánlva, mint «A magyar nemzeti lovagiasság és vendégszeretet élő megtestesítőjének». A könyv XIX fejezetre oszlik, melyből az utolsó hét fejezet egészen Erdélyről szól. Az erdélyi rész Bánffy-Hunyaddal kezdődik és mindjárt be is mutat egy képet: a piaczon sorjában ülő kofákat, a kik előttünk kissé idegenszerűek, mert csak ritkán, nagyon hő nyári napokon van az úgy, hogy a kalotaszegi parasztasszony kalap alá bújjon. Akkor forrón sütött a nap és előkerültek a mezei munkán használt széles szalmakalapok, melyek épen nem váltak előnyére a szép tájviseletnek. Abból ugyan ki nem nézheti az angol, hogy azok az árulgató menyecskék az ő hegyes orrú, kicsi piros csizmájokkal hófehér, ránczos alsószoknyájokkal, mely felett a feltűzött muszuly bizonyos csinnal hull alá, nagyon szép, délczeg alakok. De már a mit a házaikról írnak, azzal meg lehetnek elégedve. Ezekről a csinos, tiszta házakról egy helyen azt jegyzik meg, hogy: «Az a színhatás, melyet a bánffy-hunyadi magyar parasztházak keltenek, mindig felette kedves. Bámulatos, hogy a köznép mily jó ízléssel használja díszítésre az edényeket.» Aztán írnak a kalotaszegi varrottasról, a minták csodaszerű szégségéről, régi származásáról, újjászületéséről s házi iparrá lett fejlesztéséről . . . De a mit itt kiemelnek, már arról én nem szólhatok és egy későbbi megjegyzést is elhallgatnék, mert ott is előfordul a nevem: de abban van valami, a min mosolyogni kell, azért nem hallgathatom el.

Angol hölgyektől az a legnagyobb megtiszteltetés, mikor azt írják, hogy a mi házunknál «egészen angolos tónus uralkodik». De a mit ezután monda-

nak, az egy kissé naiv és így hangzik: «De az angolos hatás egyszerre, mint egy varázsütésre eltünt, midőn asztalhoz ültünk. Az asztalfőnél a ház úrnője, a végénél pedig a ház ura foglalt helyet, hosszú zöld ágat lóbálva ünnepies lassúsággal. Vajjon azért tették-e, hogy a legyeket távol tartsák, vagy valami régi hagyomány maradványaképen, azt mi soha sem fogjuk megtudni!»

Hát, édes lelkeim, szeretetre méltó angol hölgyeim, ha ez nektek olyan idegenszerű, csodás dolog volt, ugyan miért nem kérdeztétek meg, hogy mitől jó az a lóbálás? Bizony készséggel megmondtam volna, hogy az én uram nagyon, de nagyon undorodik a legyektől s étkezésnél mindig kell, hogy mellette legyen egy friss galy, melylyel elzavarja, ha vagy egy légy oda téved. Ezért az egyszerű dologért ne borzongjatok össze, Albion leányai, nincsen ebben semmi babonaság!

Onnan látszik, hogy ők erre az ártatlan kis zöld ágra nagyobb sulyt fektettek, hogy nem mertek róla tudakozódni még a vezetőjüktől sem, hogy esetleg valami nemzeti hagyományt ne sértsenek kiváncsiságukkal.

Bánffy-Hunyadról a Székelyföldre, aztán Brassóba mentek, honnan kirándultak Szinajába is. Ott sok bukaresti szépséget láttak, a kikről azt jegyzik meg: «Szuperkonventionalis kifejezésűek és intriga tükröződik arczukról, a minek nyoma sincs a magyar nők vonásaiban», szóval a két írónő épen úgy megszerette a magyarokat, mint mi őket.

A rendkívül érdekes könyv utolsó fejezete a Vajda-Hunyad megyében fekvő Branyicskának van szentelve. Branyicskán a báró Jósika család vendége volt a két miss. Akkor még élt az öreg Jósika Lajos báró, a kinek épen akkor nevenapja volt. Nagy díszszel ülték meg a névnapot s a két hölgy annak a csodálkozásának ad kifejezést, hogy itt a névnapot és nem a születésnapot ünneplik meg, mint náluk.

Az öreg főúr menye, gróf Eszterházy Ágnes, — a Kálmán gróf szép és jó leánya — nagyon megtetszett a misseknek s ezt írják róla: «A báróné magas termetű, szép barna nő, megáldva mindazokkal a kiváló tulajdonokkal, melyek egy régi faj sajátságaihoz tartoznak.» Kiemelik vendégszeretetét, mindenre kiterjedő figyelmét, a szép iránt való nemes érzését, apró gyermekeinek szép magukviseletét.

Aztán megemlékszik Margaret a branyicskai kastélyban töltött egy nyugtalan éjjeléről, mely emlékezés a Kovács J. tanár fordításában (ugyanis ezt a derék munkát K. J. fordította magyarra) így hangzik: «Azt szükségtelen ismételnem, hogy a branyicskai úrhölgyek műveltek. Különösen Eszterházy Anna grófnő a költészet valódi tárháza. Engem egy este egészen ártatlanul nagy zavarba hozott, midőn arra kért, hogy albumába egy angol jellemző verset írjak. Én engedelmeskedtem s neki is fogtam, de semmi sem jutott eszembe egyéb, mint a következő vers:

«Nyári este volt, az öreg Gáspár munkáját bevégezte» . . .

Egész természetem ellenem lázadt, hogy ezt írjam be, mint nemzeti jellemző különlegességet s arra kértem, hogy halaszthassam másnap reggelre. Az éj nagyobb részét gondolatokkal töltöttem s igyekeztem megszabadulni az öreg Gáspártól. Csak azért említem meg e jelentéktelen dolgot, hogy másokat figyelmeztessek, hogy ha egy regényes országba akarnak utazni, ne felejtsenek magukkal vinni egy alkalmas szemelvényes zsebkönyvet. Másnap reggel végre összefirkáltam s bejegyeztem valamit az albumba egy jeles iró neve aláírásával. De ama borzasztó éjszaka után megfogadtam, hogy többé soha sem utazom költészeti könyvecske nélkül.»

Aztán, midőn fájó szívvel, meleg érzések között búcsút vett a b. Jósika családtól és hazatérő útjokban Budapesten kiszálltak, így folytatja: «Ott találtuk gróf Eszterházy Kálmánt, a ki Branyicskán létünk alatt Bécsben volt. Az ő nagy szívessége utazásunk kezdetétől a végéig tartott s a vasuti állomáshoz is elkisért, hogy lássa, vajjon úti jegyeink rendben vannak-e s hogy nekünk Istenhozzádot mondjon. Mikor hazafelé indultunk a munkához, az őszi ködben az az erős érzelem támadt bennünk, hogy még valamelyik nyáron újból vissza kell jönnünk a vendégszerető Magyarországba, hol a nép szive oly meleg, mint a napfény, hogy újból kiálthassuk: «Éljen a magyar!»

A könyv végén egy csárdást tánczoló pár van, Le Quesne Rose jól sikerült rajza.

Az sem lenne ám érdekesség nélkül való rajz, ha őt, a ragyogó szemű barna angol leányt, vette volna le valaki, mikor csárdást tánczolt, melegen, tüzesen és társa, a csendes szőke Margaret nézte angolos nyugalommal. De azért ebben a nyugalomban is van melegség; a mit megmutatott rólunk írt valóban szép czikkeivel.

Hej! ha minden utazó ennyi tájékozottsággal, ennyi melegséggel írna rólunk, akkor nem hinnének bennünket valami nomád életet élő félvadaknak.

REGE AZ «ÚJ REMETÉ»-RŐL.

Hogy megemlékeztem a két angol írónő kirándulásáról, felújult emlékezetemben az a regeszerű régi történet, melyet az öreg gróf Bánffy Miklós mondott el nekem, a mint ott ültünk a regényes új nyári lak legöregebb tölgyfája alatt.

A körösvölgyi gyönyörű hegyek kéksége fölött égő piros sugárzással tört át a hanyatló nap fénye, és a táj nagyon, nagyon szép volt. A völgy smaragdzöldjére valami érczfényű, sötét ragyogás borult és a nyári lak fölött az erdőből egy széles csík szintén sötétnek tünt fel, míg a kis kastély oldalán a futórózsák szirmai s az ablakok üvegtáblái piros fényben lángoltak. Az erdő madarai

kezdtek hazaszállingózni és a fákról édes csicsergés hallatszott. Hogy a hangulat még teljesebb legyen, az öreg gróf jóságosan adott elő családja történetéből egy parányi regényt.

A nagyszabású, fejedelmi pompájú bonczhidai kastélyban élt egy hatalmas Bánffy. Volt neki négy tűzvérű fia, szép növésű négy barna levente.

A legszebb, legdaliásabb Ferencz volt. Benne megvolt mindaz, a mi szép és jó a más háromban külön-külön volt csak: a Dénes talentuma, a Miklós jó szíve, a János szépsége és bátorsága. Szóval Ferencz nagyreményű ifjú volt, az apjának legkedvesebb fia. Ilyen Bánffy még nem volt. Mindene megvan hozzá, hogy Európaszerte ismerjék a nevét. Ezt mondták a híres professzorok is, a kik nevelték. Ezt mondták a vívó- és tánczmesterei; ezt minden

BÁNFFY-HUNYAD.

lélek, a ki csak ifjú Bánffy Ferenczet ismerte. Mikor otthon megtanulta mindazt, a mit a legkitünőbb tanárok csak tanítani tudtak, akkor két jeles professzor kiséretében külföldi egyetemekre küldték az ifjút.

Volt az öreg Bánffynak egy Pillikán nevű főkertésze, a ki olyan czitromfákat nevelt, hogy csodájára jártak messzi földről. Mikor leszedték a két ököl nagyságú czitromokat, alig-alig tudták elhelyezni a rengeteg pinczékben. De nemcsak a híres czitromfák növekedtek «mindenek bámulatára», hanem növekedett a főkertésznek egy csodaszép leánykája is, és midőn három évi távollét után ifjú Bánffy Ferencz «tudományokkal terhelten hazaérkezék vala», egészen elbűvölte a gyönyörű Judit.

— No, szeretett fiam uram, úgy-e a külföldön sem láttál ily szép czitromfákat?

— Nem, édes apám uram, még leányt sem ilyet . . .

Aztán a régi történet itt is megújult egészen úgy, a mint szokott; mert

A KIRÁLY INDULÁSA A HADGYAKORLATRA BÁNFFY-HUNYADON.

DIADALKAPU BÁNFFY-HUNYADON A KIRÁLY BEVONULÁSAKOR.

A KIRÁLY SZALONJA BÁNFFY-HUNYADON.

A KIRÁLY ELŐSZOBÁJA BÁNFFY-HUNYADON KALOTASZEGI BERENDEZÉSSEL.

hát az öreg főurnak, csak úgy, mint a többi öreg főuraknak, nem tartozott a hő vágyai közé, hogy apatársa lehessen a kertészének.

*

Itt ezt a nagy erdőt Remetének nevezik, két-három emberöltő óta. A nevét onnan kapta, hogy Bánffy Ferencz Bonczhidáról elbujdosott s ezen a vidéken föltalálta őseinek ős rengetegét, melybe egy klastromot épitett és ott élt, mint remete.

Eddig a családi könyv. Az íródiák, a ki megemlékezett «az híres czitromfák» ökölnyi terméséről, nem kisérte figyelemmel annak a kiváló egyéniségnek az életét. Csak annyi a bizonyos, hogy remete lett és azontúl a nagy rengeteget Remetének nevezték.

Az «Új remete» agg ura, már mint gyermek összejárta a Remetét, így akadt rá egyszer a klastrom alapköveire. Hej! Ha majd sok pénze lesz, ide egy hatalmas várat fog épittetni. Nem, jobb lesz egy vadászkastély, melynek előcsarnokai tömve lesznek olyan vadállatokkal, melyeket maga lőtt. Azoktól majd megborzong minden látogató. És a mi akkor a gyermek lelkében megfogamzott, azt végrehajtotta az agg férfi, azzal a különbséggel, hogy zordon vadászkastély helyett épittetett egy barátságos, vidám nyári lakot, melyet körülvétetett sok, sok piros rózsával, mert csak a piros virágot kedvelte. Aztán tudtul adta a vidéknek, hogy a ki az Új-remete páratlan levegőjét szívni akarja, csak menjen oda bátran és járja ki magát kedvére.

*

De hát mi lett a szép kertészleányból? Arról nem beszél a családi könyv, hallgat a családi hagyomány. És mégis egyszer ez a titok csak előtört a földből, mint tavaszszal a virág. Pedig mélyen el volt rejtve: századok takargatták be puha földrétegekkel.

Ezelőtt néhány évvel egy kutat ástak Bonczhidán, a híres czitromfák közelében — mert most is híresek az ottani czitromfák. — Egyszer csak az ásó megkoppan, nem megy tovább, a fúró sem halad lejebb és az öreg gróf nyomban elrendeli, hogy ki kell emelni óvatosan az ellentálló tárgyat. Az pedig nem volt egyéb, mint egy pár öles, hatalmas sírkő. A sírkő ripacsos oldalán ennyit tisztán el lehetett olvasni: «Juditha Pillikán, Francisci Bánffy conjux.» Tehát a szép kertészleányból mégis csak Bánffyné lett! S míg a férj Kalotaszegnek egy őserdejében porladoz, a Pillikán Judit hamvai a fejedelmi Bonczhidán vegyültek össze a hírneves ősök hamvaival. De az már titok marad, hogy mi választotta így széjjel a szerető szíveket? Az utód — az öreg gróf — úgy vélte, hogy hátha a szép kertészleány halála tette remetévé a férjet?

A remete Bánffynak gyermeke nem maradt. Tesvérbátyja volt az őse Bánffy Dénesnek, annak a gazdag, hatalmas főurnak, a kit lefejeztek az

Apaffy Mihály fejedelemségében. Testvéröcscsének pedig egyenes ivadéka az öreg gróf.

Bizony nem lehetett az kicsi zivatar, mely a család reménynyel legteljesebb ágát, az apa legkedvesebb fiát, a «tudományokkal terhelt» Bánffyt abba a rengetegbe hajtotta és most még sem tud arról semmit a családtag sem!

ÚJ-REMETE.

Ebből aztán az is látszik, hogy az örök időben mily gyorsan elenyésző parányiságok a nagy családok nagy eseményei.

Az Új-remete agg ura elhallgatott; szellemes, finom arczára a visszaverődő napsugár fényt vetett, míg körülötte homályba borult a kert.

És a madarak csicseregni kezdtek, mire a piros virágok lágyan, édesen bólintgattak. Azt hiszem, egyetértettek abban, hogy a ki a régi Remetéből Új-remetét alkotott; a romok fölé vidám lakot emelt, a ki az ős rengeteg komor homályát piros virágokkal, kis unokák piros jókedvével élénkíti és

örvend annak, ha e gyönyörüségben osztozik az egész vidék, az áldott jó szív lehet: annak legyen derült az élete alkonya.

A százados tölgyek is suttognak valamit, bizonyosan az lesz a remete Bánffy ősi regéje . . .

*

Új-Remetének is, Zentelkének is az új királyi ajtónálló-mester és zászlós úr, gróf Bánffy György az ura.

Az igazán kék hegyek között, fiatal fenyők üde zöld környezetéből tömören emelkedik ki a szép zentelki kastély, melynek ablakaiból oly gyönyörű a kilátás. A ki onnan néz szét a tájra, az aztán megérti, hogy miért dicsérik annyit Kalotaszeg vidékét.

A kastélyt gróf Bánffy György gubernátor építtette a bonczidai kastélylyal egy időtájt. Később a Jósika bárók tulajdona lett. A forradalom alatt, mikor a páros falut, Szentkirályt és Zentelkét, hamuvá égette a havasokról lerontó oláh tömeg, a kastélyban is mindent feldúlt: a pinczékben patak módjára folyt a régi borok arany nedve, a termekben pedig lándzsákkal feszegették le a falak híres freskóit, s mikor már a vad tömeg dühe mindent összerombolt, akkor tüzet adott a kastélynak. Nehány évig fedél nélkül állt a nagy épület, s így összhangban volt az elpusztúlt kettős faluval. Később a Jósika bárók befedették és az itt lakó Jósikák közül az utolsó, br. Jósika Samu a jelenlegi miniszter lakhatóvá tette az alsó részt és rendbe hozta a regényes fekvésű gyönyörű kertet.

Az utóbbi időkben ismét Bánffy-birtok lett Zentelke. A nagy építőnek egyenes utóda és névrokona, a mostani tulajdonos, gróf Bánffy György vásárolta vissza ősének kastélyát, s az összerombolt emelet gyönyörű termeit régi fényökbe helyezte vissza. A múlt évi királylátogatás alatt úri kényelemmel, magyaros vendégszeretettel fogadta vendégeit. A gróf vendége volt Pápay, a kabinetiroda főnöke és a külföldi attachék.

Ez a tömör szép kastély emeleti pompás termeinek páratlan kilátásával, a földszint kalotaszegi szobájával és regényes fekvésű kertjével nagyon, nagyon szép.

ETHNOGRAFUS, FOTOGRAFUS ÉS A NÉP.

A dombélek, a völgykatlanok népdaltól zengenek; serényen foly a munka, s a hófehér ingújjak szemet kápráztatva villognak a nyári nap izzó hevében. Szép a kalotaszegi tájviselet mindenütt, de talán mégis legszebb a zöld mezőn. A nép pedig csak itt van igazán otthon. Itt érdekli minden csalit, minden zsombék; ismer minden madárfészket, megfigyeli a madarak családi életét és híre sincs

annak az érdektelen közönynek, mely különben annyira jellemzi ezt a népet. A mezei munka az ő eleme, itt melegebben dobban a szíve, egészen egygyé lesz a földjével: ezzel az édes, jó magyar földdel. Igazában nem is lehet tudni, hogy a vadvirágot és a népdalt melyikök termeli?

Mennyire más ez a szép, délczeg nép benn a községében. Ott közönyös minden dolog iránt, a mi kívül esik faragásos kapuján és bizonyos elítélő gúnynyal mondja, hogy az úr felette sokat okvetetlenkedik s még többet

A ZENTELKI KASTÉLY.

hiábavalóskodik a sok mindent akarással: már mitől is jó az? A mi megvan, nem kell elrontani; a mi nincs, nem kell kívánni: jobb a bizonyos valami, mint a bizonytalan semmi. Erős a ragaszkodása minden meglevőhöz s idegenkedő minden újítás iránt és nem bántja a kíváncsiság sem.

Pár évvel ezelőtt, midőn Munkácsy Mihály kedves vendégünk volt, híre futott, hogy itt van a király. Épen kedd, hetivásár napja lévén, az én öreg szomszédasszonyom s állandó modelem szokott helyén árulgatta a hagymát és szidta a havasi oláhot, hogy miért kényesebb, mint régen volt, a mikor mind

egy szálig megvette, a mivel kinálták. — Csak odaszól hozzá egy másik asszony:

— Marczi banya, igaz, hogy a király Gyarmathyni van?

— Én bizony nem tudom, de lehet igaz is, mert akármiféle csak erre jő, az mind ott leli a helyét!

És ebben aztán megnyugodott ő is, a többi is és nem jutott eszébe senkinek, hogy a királyt nézni jőjjön.

Egy ködös őszi napon jöttek amateur fotografusok, a kik néprajzi megbizásokat kaptak.

— Istenem uram, vajjon miben hiábavalóskodnak már megint azok az urak? — Mondogatja a nép, mikor fotografusokat, ethnografusokat lát feltünedezni Bánffy-Hunyad utczáin; jött most is egy pár, előadta ohajtását, de az idő felette rövid s ha segédkezet nem nyujtunk . . . stb.

Tehát ohajtanának — ezen az egy napon — valami népmulatságot; egy szövőszéket — azaz osztovátát — mikor szőnek rajta, egy lakodalmi menetet, egy fonóházat s még néhány népies jelenetet.

Volt olyan idő is, midőn a nép iránt való mód nélküli lelkesültségemben ezt mondtam volna:

— Oh kérem, azonnal! De most néhány mellékes körülmény is eszembe jutott, pl. hogy itt csak tavaszfélt ülnek lakodalmat, mikor a közelgő mezei munkához szükséges az új erő. Szőni csak farsang után szőnek, mert előbb meg kell fonni a kendert. Fonóházba ugyan járnak már, de csak — este. Így hát bizony nem lehet. Nem lehet! Csapódott sulyosan a szivemhez ez a felkiáltás. Úgy hát e szép, délczeg nép az ő gyönyörű tájviseletében ne legyen ott? De bizony ott lesz! Nosza, hadd induljon az én népipari kiküldöttem: gyűljön a fiatalság, képet csinálnak belőlük. A szülők nem nagy elragadtatással veszik, mikor csemetéiket így kiszedegetem a munkából s természetesen megjegyzik: «Istenem uram be sokat is hiábavalóskodnak az urak!» De a fiatalság jó kedvvel jő, mert tudja, hogy képet fog kapni és nincs ellenére a frissen sült rétes sem, a mit ilyen alkalmakkor kiosztok közöttük.

Pár hét mulva jöttek a jól sikerült fényképek. Gyűljön a fiatalság, képet kap! Nyomban érkeztek. Elsőnek jött a csinos, mosolygó arczú, se nem szőke, se nem barna Dézsi Kata. Gyűjtővilla van a kezében — már mint a képen — és leányos, csintalan mosolylyal hallgatja, hogy mit beszél a kerítésen behajló csinos legény. A kis leány, a mint meglátja ezt a jól sikerült jelenetet, egész szivből kiált fel:

— Jaj, istenem uram, beh szép!

— Te, vagy az a legény, az a szép?

— Én, instálom, — feleli gyorsan és mosolyogva nézi tovább a képet.

— Na hát vidd el, neked küldték.

— Hogy örökre az enyém legyen?

— Úgy.

— Jaj, istenem uram! — Aztán megköszöni kétszer is s minden köszönésre megjegyzi, hogy — mert nagyon, nagyon szép! Ezután jött az a barna kis leány, a kit okvetlenül el akartak vinni Párisba modelnek, s az egész csak abban múlt, hogy a leány nem akarta. Ünnepi díszben van megörökítve s mikor meglátta arczképét, kissé összehúzta keskeny fekete szemöldjeit:

— Iszen nem is látszik, hogy a párta fehér gyöngyből való; aztán a réznek még az ezüstje is fekete; mintha füstös lenne; mintha nem is az én szép fehér pártám lenne!

SZOBA A ZENTELKI KASTÉLYBAN KALOTASZEGI BERENDEZÉSSEL.

— Na, Erzsi, ha te ennyire kényes vagy a gyöngyös pártád fehérségére, akkor ugyan jól tetted, hogy nem mentél el Párisba — modelnek!

Különben általában véve a leányok és menyecskék inkább meg voltak elégedve az arczképeikkel, mint a legények és ez épen nem azt bizonyítja mintha az asszonyok lennének a hiúbbak.

*

Novemberben, szintén egy sáros reggelen érkezett dr. Jankó János is. Mint miniszteri megbizott jött, hogy összegyűjtse az erdélyi síkvidéki és hegyi oláh, a magyarországi hegyi és városi oláh, a toroczkói és kalotaszegi magyar tipusokat. Nem először van ezen a vidéken; több ízben megfordult itt hosz-

szabb tartózkodásra, mikor adatokat gyűjtött «Kalotaszeg magyar népé»-hez. Úgy ismer már Kalotaszegen mindent, mint egy benszülött. Őt is sokan ismerik a nép közül; hogyne, mikor a gyermekeikkel játszott s az asszonyaikkal varrt és szőtt.

A Vlegyásza felett szürke hófelhők gomolyogtak; tehát ott fenn épen olyan idő van, a mikor nemcsak a favágó oláh, de még a vörösbegy is lejebb vándorol . . . hanem Jankó ment s még azt is, a mi zord útját enyhíthette volna, a theát itthon feledte, a mely gondatlanságon csak az a körülmény javíthatott, hogy egyik oláh házigazdája — vendéglátás fejében — körömhegyig kiitta finom franczia cognacját s így egy cseppet sem lehet csodálni, hogy majd megfagyott, míg az úttalan utakon csapdosta a havas eső.

Két mokány lóval és egy vezetővel kelt útra; néhány nap mulva haza küldte a lovakat, de a tulajdonos nem volt elragadtatva, hogy mily állapotban kapta vissza s azt erősítette, mintha teljesen tönkre lennének téve, mert az az úr egy huzamban nyolcz órát lovagolt rajta. Az egész hiba onnan eredhetett, hogy a lovat nem lelkesítette a tudományszomj s azért nem győzte tovább. Lám, Jankó győzte s 16-án frissen, vidáman érkezett haza s mielőtt érdekes útját részletezte volna, előszedte drágaságait, melyeket ezen útjában szerzett. Az egyik szerzeménye úgy került, mint itt a vizsgán mondta volt egy oláh fiú, mikor felszólították, hogy számítson elő néhány szerzési módot — első a lopás, kezdte . . . No, hát dr. Jankó is szerzett egy oláh templom oldaláról egy régi kőkeresztet. Ott ugyanis az a szokás, hogy nem a sírokra állítják a a keresztet, hanem a templom oldalára szegzik fel. Második és harmadik szerzeménye — igaz úton került — egy sajátos pisztrángfogó szigony és egy hímes guzsaj. A mi pedig érdekességében fölülmulja mindezeket, az egy szarvasagancsból való faragott puskaportartó. Hiteles adatok bizonyítják, hogy ez a szaru a «havasok királyá»-nak, Jankunak az apjáé volt s azt tényleg használta is a Hóra-lázadás idejében. A szaru vésett díszítése stilszerű és érdekes. De a fiatal tudós még ennél is inkább örvendett azon felfedezésnek, hogy egyik oláh faluban, Topánfalván, igriczekre akadt. Az elnevezésük egészen, a régi és működésük is rokon a régi hegedűsökével annyiban, hogy az «igriczek»-et viszik több faluba a lakodalmi mulatságokba hegedűlni.

Másnap dr. Jankó «előhítta» a képeket, a gyermekeket az a kép érdekli, melyen a patakban aranyat mos egy fiucska, mert hát az jó játék lehet nagyon ott a vízben. Az uramnak pedig minden képhez van egy adomája. Hiába! Mindenkit az érdekel, a miben — dolgozik.

Dr. Jankó majd le fogja írni ezt az ő érdekes útját néprajzi szempontból, én el fogom olvasni szépirodalmi szempontból és odakünn a nép csak mondogatja tovább:

— Istenem uram, beh sokat is hiábavalóskodnak azok az urak!

BÁNFFY-HUNYADI LAKODALOM.

Bánffy-Hunyadon, a birón kívül — legmódosabb gazda Pócs Márton uram. Átellenből hozzánk fénylik faragásos kapufelének pléh-borítója, a mi pedig megcsodálni való újítás a «hazában». Az udvaron szemben egymással

MAGYAR LEÁNY MAGYAR-GYERŐMONOSTORRÓL.

két csinos ház van, a szebbik új épület, s arra van szánva, hogy a két fiú abba vigye a feleségét: az lesz még csak a nagy nap, mikor a két, legnagyobb gazdafiú a lakodalmát üli!

Az édes anya, a még mindig csinos, okos Pócs Mártonné, már évek óta kiszinezte magának azt a nagy napot. A két fián kívül nem volt több gyermeke és ezt a kettőt az imádásig szereti. Gondja volt rá, hogy jó előre kinézze

a menyeit: azok legyenek a legszebbek, legjobbak és legvagyonosabbak az egész Bánffy-Hunyadon. És a két leányban *együtt* meg is volt mind a három tulajdonság. Mind a kettőt Kudor Katának hívják: az egyik Kudor Kata a legvagyonosabb leány és szép is. A másik szép is, jó is; szereti minden ember. Azt mondják róla: édes kedvvel beszél a vénnel is, a gyermekkel is, és olyan az ábrázatja, mint a pünkösti rózsa napfeljöttekor, és a növése szakasztott a liliom! bizony oda illik a kőgrádicsos nagy házba! Aztán ha nem épen a leggazdagabb is, de azért hat leánynak sem csinált annyi gúnyát az édes anyja, mint annak. És még hozzá teszik — a leendő anyós gyönyörűségére — nem is lesz olyan két szép derék menye senkinek, mint Pócsnénak.

— Lakodalom sem volt még olyan, mint az én fiaimnak lesz! — gondolja Pócsné. — Egyszerre két szép pár fog a pap elé állni és két szép pár fog a kőgrádicson felhaladni, és a négy részről való atyafiság ellepi az egész udvart . . .

Hanem ezt a kedves álmot megzavarta egy hír: a fiatalabb fiut, a gazdagabb Kudor Kata jegyesét, beparancsolják a katonasághoz, s ettől való rettegésből nyomban hazaszállítják a menyasszonyt: csendben, egyszerűen. És ezzel egyszerre vége szakadt a rég dédelgetett páros lakodalom eszméjének; pedig már csak egy hét választotta el attól a naptól. Most már legyen az egyes lakodalom is olyan fényes, mint lett volna a kettős és nyomban indítják a hivogatót, hogy meghívja az új meny kiterjedt rokonságát is.

Elérkezett a lakodalom napja. Szép májusi reggel van, és a kelő nap ragyogva törik meg a kapufelek híres pléh-lemezén; az udvaron halommal áll a fanagyságú fenyőgally; friss illatát ide hajtja a szellő, és én úgy érzem, mintha a havason lennék. Segítő asszonyok szorgoskodnak: a töltött káposztát már a tűzhöz tették, most egy pár fiatalabb asszony csattogtatva nyújtja a gyúrt tésztaleveleket — azokból lesz a csigás, s míg az apró koczkákat borda felett csigává serítik, foly a sugdosódás:

— Vajjon, istenem uram, miért kelle úgy sietni a Marczi lakodalmával? Iszen nem jöve utána parancsolat, úgy látszik. Valami nagy oka lehet ennek!

Egy öreg banya szétnéz, hogy vajjon a hetüs menyecske nem settenkedik-e valahol a közelben és suttogva mondja:

— Aztán az én szóm ne legyen, de ez az állapot azért esik így, mert körösi Kudor Kata nem akart másodiknak állni a pap elé . . . aztán édes lelkem az is lehet, hogy a miért piaczi Kudor Katának szebb a szine . . .

Elhallgatott, mert Pócsné közeledett, s ez az okos asszony úgy őrködik családja összetartásán, hogy még egy szemhunyorítással sem árulja el, mintha nem tetszenék a dolog és már ha ő úgy adja, mintha hitt volna a beszólításba, akkor másnak sem szabad egyebet hinni: az ő házát szóba ne vegye senki! S oly tökéletes fölénnyel óvja a háza tisztességét, hogy még tudakozódni sem mernek a páros lakodalom meghiusulásának az okáról. Bizony, egy nagy

műveltségű úrnőtől is elég lenne az a tapintat, melylyel a gazdag Pócsné vezeti háznépét. De aztán egy finom műveltségű, szeszélyes meny sem vehetné inkább igénybe ezt a tapintatos eszélyességet . . .

Nyugodt komolysággal járja össze a házát, halkan beszél valamit az új menynyel, azután megállapodik a «csigást» készítők előtt, azok másra terelik a beszédet:

— Ugyan igaz-e, hogy a mai lakodalomról képet is csinálnak s hogy ez a történet azért esik, mert odaát nagyon kedvelik piaczi Kudor Katát?

Erre én teljes meggyőződéssel felelhetem, hogy úgy van. Mert Kudor Kata az az ártatlan szelid jó leány volt, a milyennek a nagy világban képzelik

KALOTASZEGI MAGYAROK.

a nép leányait, s a milyen a valóságban ritkán szokott lenni. De ha akad egy, azt szivem szerint való volt mindenképen kitüntetni. Akartam, hogy a Dunky fivérek ügyessége épen ezt a lakodalmat örökítse meg.

A csigás még nem volt készen, mikor a legénység már összegyűlt a lakodalmas háznál. Az a szokás, hogy a legények muzsikaszó mellett tánczolva indulnak el, hogy utcza sorjában összegyűjtsék a meghívott vendégeket. Az *első* kép ezt a jelenetet tünteti fel. A bokrétás legények tapsolva, bokázva indulnak, a czigány húzza a hátuk mögött, Pócs uram pedig, a megtermett javakorbeli férfi, kikiséri őket és elégülten néz utánok; a háta mögött csak

alig látszik a felesége. Pár óra múlva az összegyűjtött násznéppel visszatérnek a «vendéggyűjtők» és ez a *második* kép. Megkapó gyönyörű jelenet ez, melyet a legtökéletesebb fénykép sem adhat vissza. A legények után alig belátható hosszú sorban jőnek a vendégek, de nem üres kézzel. Piros csizmás, festői öltözetű, szép, délczeg menyecskék olyan könnyed biztonsággal hozzák fejükön a magasra felrakott kosarakat, teknőket, mintha épen semmi sem lenne náluk. Pedig a kosáraljban 6—8 kalács van, azon felül mindenféle sütemény, s még azon is felül rudacskákra tűzött kürtös kalács nagy számmal, aztán ágakra kötözött «lyukas pánkó», a mi tenyér nagyságú ropogós csöröge, melyet gyűszűvel lyuggatnak ki; ezt a papir vékonyságú nagyon mutatós süteményt magas gúlákba rakják a többi süteményre s az idegen el nem tudja képzelni, hogy mi lehet az a teménytelen lengő, röpködő dolog a menyecskék fején; mintha száz meg száz sárga fényű óriás lepke szállta volna meg a gúlákat. A közelebbi rokonság kosaraiból varrottas kendők és aranyos fejkötők is csüngnek alá. Az egész kép nagyon eredeti s ragyogó szinpompája megkapó. A kapu félszárnya nyitva van: ott áll a hetüs menyecske az urával; Pócs gazda pedig épen ki akarja nyitni a másik szárnyat is, hogy vendégei bemenjenek, asztalhoz üljenek s a «kikérdés» idejéig «falámozzanak». Épen így történik ez a lányos háznál is. A jegyeseket külön-külön viszik a násznagyok a paphoz kikérdésre. Azután pedig foly a táncz mind a két háznál az esküvőre való menetelig. Akkor a legényt is, a leányt is «elbúcsúztatják» szülőitől, testvéreitől, a két násznagy közre veszi őket és indulnak az esküvőre. De a két ház násznépe össze nem vegyül s még arra is ügyel, hogy ne épen egyszerre érjen a templomhoz. A vőlegény pár perczczel előzze meg a menyasszonyt.

A *harmadik* kép a vőlegény esküvőre való menetelét ábrázolja. Két násznagy, a biró és a kurátor között halad a bokrétás vőlegény, a czigány vígan húzza.

A *negyedik* képen a menyasszonyt viszik esküvőre. Két oldalt mellette a nyoszolyólányok vannak, a háta mögött pedig leánytársai mind pártával; és az a sok fehérgyöngyös párta, a lengő piros virágú pártaszalag, hófehér ingújj és alsó ruha, hegyes orrú piros csizma, szint játszó selyem kézbevalók, szemkápráztató színes képbe tömörül és igazán szép látványt nyújt.

Az *ötödik* kép, mikor a templomból kijövet, szokás ellenére beszállítottam az új férjet a Kudor Katáék udvarára, hogy ott együtt is levétessem őket. A szelid szép menyasszony ott ül az ágy előtt, melynek gyönyörű vánkosait maga varrta ki azzal a tömött óriási munkával. Künn az utczán a násznép várja a vőlegényt, a kiadó gazda pedig őrt áll, nehogy ideje korán elröpítsék a menyasszonyt is.

A *hatodik* kép egy érdekes tájszokást mutat be. «Ágykivető», azaz mikor a menyasszony elvitele előtt pár órával kiteszik az utczára az ágyat is, a ládákat, edényeket: szóval az egész házbeli kelengyét (a lábas jószágot csak másnap hajtják el; azt előbb fel szokták «szólani», de ezt a nagyon eredeti szokást más alkalommal írom le). A piaczi Kudor Kata kelengyéjén van mit

KALOTASZEGI NÉPVISELET.

nézzen a község: az ágyon tíz párna, azon, a mint az ötödik képen látható is, két-két rendbeli varrottas párnahéj olyan módon, hogy a felsőnek a hímzetlen vége nyitva van s azon kandikál ki az alsó varrottas csúpja. A párnák alatt — ez már újítás — a paplan alatt «hajtásos lepedő»; kár, hogy azt a régi gyönyörű mintát újításból elfedték egy más lepedővel is, valamint az is kár, hogy az ősi «ágyfütül való» nem látszik. A menyasszony le van könyökölve a «fiókos kaszten»-re, szemben vele áll az ő édes bátyja, Pista, egy csinos, szép, barnapiros legény, a ki jó könyveket olvasott a hugának a télen, míg elkészült az a sok gyönyörű kézi munka. A szép fehérneművel tömve rakott ládák fedele fel van nyitva, s ott látszik a mézes pogácsa szív, a vőlegény ajándéka. Tíz kosárban a fogasok dísze: a gyönyörű régi kancsó van, ezt már nem lehet pénzen beszerezni; és ott van a menyasszony előtt egy kosár varrottas ing, a mi már nem tért bele a ládákba. «A gúnya is több, a tükör is nagyobb, mint más menyasszonyé, de inkább hiszszük a tisztesség is nagyobb, hogy még képet is csinálnak erről az állapotról.» Ezt a megjegyzést épen a hátam mögött tették, mire odaszóltam: — «Édes lelkeim, nem a sok gúnyáért meg a nagy tükörért érte Kudor Katát az a kitüntetés, hogy a lakodalmát lefényképezik, hanem a szép magaviseletiért!»

A kirakott kelengye az utczán marad addig, míg a vőlegény szekerei utána mennek, a mi csak alkony táján szokott lenni.

Hetedik kép a «csetenyés szekér». Fenyőfákkal díszítik a lajtorjás szekeret, tele ülik a násznép asszonyai és jókedvükben olyan szavakat, nótákat kiabálnak, melyek az utczán járó fiatal leányoknak nem egészen alkalmas hallani valók. A négy bivalyos szekeret az új házas öcs hajtja, azon a vendégnépség gyermekei ülnek; de mikor rá kerül a három tulipános láda, akkor azok leszorulnak, valamint az első szekérről az asszonyok is. Arra a szekérre az ágyat rakják; az asszonyok fiatalja pedig fejére kapja az edényt, tükröt, szóval a kényesebb tárgyakat s úgy viszi nagy diadallal a gyalog menő menyasszony előtt. Mikor a csetenyés szekerekre felrakják a kelengyét, akkor veszi kezdetét a búcsúzás. A menyasszony egy meglehetős hosszú verset mond, melynek kezdetén csendet kér eképen:

«Míg beszélek, addig rám figyelmezzetek,
Hogy én tőlem válást mindnyájan vegyetek,
Vajda! Hegedűdnek álljon meg zengése,
A sarkantyuknak is szünjön meg pengése» . . .

És valóban megszünik minden zaj, és a menyasszony mondja a hosszú búcsúzó verset. És mikor azt kivánja, hogy édes szülői, kedves testvérei ne sirassák, akkor azok úgy elkezdenek zokogni, hogy ezentúl aztán egy igét sem lehet érteni a búcsúzóból.

Ha be nem alkonyodott volna, az utolsó kép az leendett, mikor a meny-

asszony új otthonába lép, após, anyós fogadja, mézes pálinkával kínálja, aztán meghatottan hallgatják az új menyecske «beköszöntőjét», a melyben a többek között ilyenek is vannak.

«Mert a páros élet Isten rendelése,
Erre hí fel engem ő gondviselése ;
Igy rendelte Isten Ádám mellé Évát,
Ábrahámnak Sárát, Izsáknak Rebekát,
Józsefnek a Krisztus szent anyját, Máriát,
Pócs Istvánnak mellé engem : Kudor Katát.»

És Pócs István, azt hiszem, nagyon meg van elégedve ezzel az elrendeléssel.

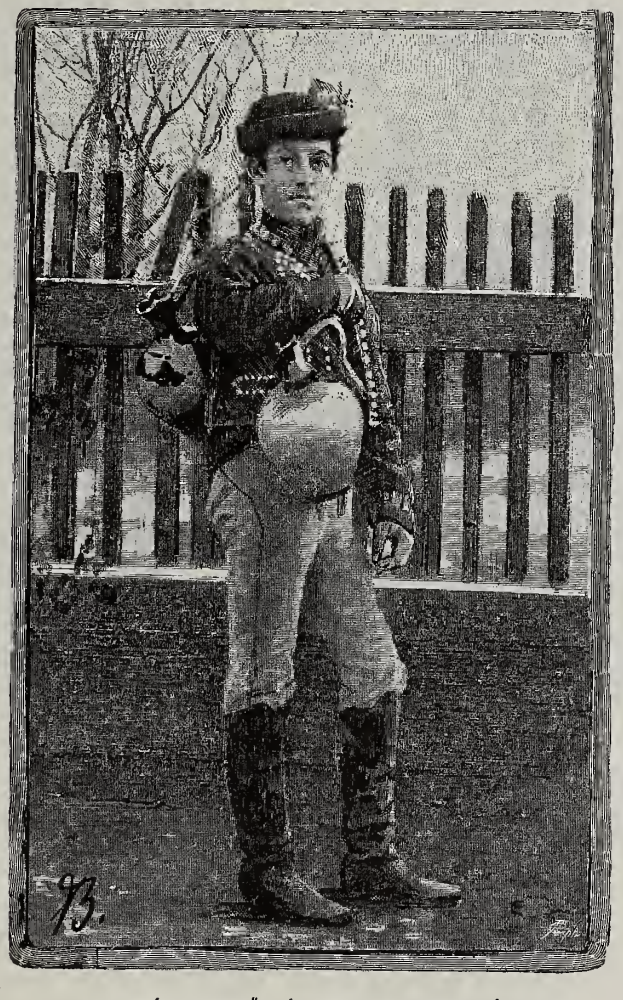

VIZÉRT MENŐ BÁNFFY-HUNYADI FIÚ.

ETHNOGRAFIA ÉS FŐZÉS.

ELMÉLKEDÉS EGY «RÉGI SZAKÁCSKÖNYV»-RŐL.

Úgy hát nekem erről a könyvről írnom kell, mert a varrottast felfedeztem, mert erdélyi vagyok, főzni is tudok, így hát illő azt is tudnom, hogy mikor nagyasszonyaink az ő nemes leányaikkal varratták a tulipános és küllős mintákat, ugyanakkor milyen ebédeket, vacsorákat főzettek? Hasonlítottak-e azok a mostani erdélyi étkekhez? Körülbelül ez annak a szép levélnek az értelme, melyet egy vaskos könyv kiséretében küldött hozzám az erdélyi származású tudós, Szilágyi Sándor bátyánk.

Jól van, megkisértem. És elkezdem forgatni a kötetet, előbb csak úgy, mint némely modern hölgyecske teszen minden könyvvel: szeretné, ha elmondhatná, hogy olvasta; de nem tudja megtenni, nincsen hozzá türelme, mivel felette nagy a felületessége. Valami ilyet érzek én is: oh, bár elolvastam volna már! Ismét forgatom és íme, a mint szemembe ötlik: «Időt válaszszatok s napot számláljatok, hogy a nevezett napra elérkezzetek, szégyent ne valljatok.» Egyszerre csak kezd érdekelni a dolog: ez már ismerős beszéd; épen így biztatja a kalotaszegi gazda házanépét egy-egy lakodalom előtt. Aztán több ételnek és tárgynak az elnevezése épen az, a mint itt használja a nép ma is.

Radvánszky Béla báró érdekes előszavában elmondja, hogy a régi időből kevés szakácskönyvünk maradt, jó, hogy legalább ez fenmaradt, melyet egy fejedelmi szakácsmester írt hajdanában. Olyanoknak írta, kik már értettek a főzés mesterségéhez, mert több helyen ismétli: «Az készítésével úgy élj az mint már szokás» vagy pedig: «Mindenféle fűszerszámot ugy erőlködj megadni, a mint fejedelmed vagy urad szereti». A tisztaság egyik fővonása, mert ha az étkek készítését nem adja is úgy elő, hogy a főzésben járatlan azon teljesen eligazodjék; de azt el nem hagyja soha: «A fazekat tiszta vízben szépen kimossad». És ha az ember figyelmesen olvassa ezt a régi szakácskönyvet, mely a XVI. és XVII. század étrendjét mutatja, feltalálja benne mindazt, melyből később kifejlődött az az igazi jó erdélyi konyha, melyről azt tartották, hogy az erdélyi urak kevesebb vagyonból sokkal jobban élnek, mint a magyarországiak. Hej, ha a mi gentri asszonyainkban fel nem ébredt volna az a vágy, melyet a gyors közlekedés miatt a fővárossal való gyakori érintkezés ébresztett, hogy: — francziáskodjunk; akkor a sok fachirozott, sületlen sült és izetlen thea-tészták helyett járnák most is, mint csak tiz-tizenöt évvel ezelőtt: a ropogósra sült kappan, a puhára pirított bélszín, a rétesek, kürtös kalácsok és fánkok ízletes változatosságban. De épen mint az ősi varrottast elhagyta az úri nép és csak a paraszthazak tulipános ládái tartották fenn az enyészettől, úgy van ez a régi magyar étkekkel is.

Nézzünk csak egy kalotaszegi parasztlakodalmat. Mivelhogy «üdőt számítottak» az udvaron immár készen áll a fából rakott óriási nyitott tűzhely. Az öregebb gazdák feleségei, a bekötött karú «szakács asszonyok» épen azon szavakkal osztják a parancsolatot, mint a régi szakácskönyv nagymestere; íme: «Fogjad, mellezd meg izibe!» «Semmi rútságot benne ne hagyj» «Na, ösd rá ezt a levet, mint annak az módja». A szakács «böstöröt» nem használ, míg a parasztlakodalmakban kézről-kézre jár ez a kis gömbölyű faszerszám, mivel-

A LEGÉNYSÉG INDULÁSA VENDÉG- ÉS AJÁNDÉKGYŰJTŐBE.

hogy ilyen alkalmatosságnál sok borsot kell törni, sok sáfrányt eldörzsölni. Immár a «rakott tüszej»-en magasan lobog a láng, egyik oldalon nyársak forognak, zsir serczeg, a másik oldalon óriási fazekak főnek, pöfögnek. A kövér tyúkok, mikor puhára főnek, következik az abárolás (épen mint a régieknél) az aranysárga levest tiszta fazékba szűrik, sáfránynyal, borssal, szerecsendióvirággal, gyömbérrel megfüszerezik, vékonyra vágott laskát (és nem metéltet) főznek bele s mikor felforrt, a feldarabolt tyúkra öntik; mellé kis tálban eczetes tormát adnak. Ezt követi a töltött káposzta, mely után következnek a

tiszta borsos, a petrezselymes édeslé bárányhússal (a paraszt-lakodalmak ezen elmaradhatatlan étke), melyben, ha nem is teménytelen számmal van a tikmonyj, de azért bőségesen vágnak bele keményre főtt tojást. A nyárson sütött töltött csirke, kappany, szopó-malacz után jönnek a habzó zsirból «rostás» kalánnal kiszedett «pánkók» csörögék, a két ágú villára szúrt rétesek, a mi mind magyar gyomorhoz való, egészséges, jó eledel és nagyon hasonlit a régi szakácskönyvbeli étkekhez épen, mint a nép által megőrzött varrottas a fejedelem-asszonyok himzéseihez; vagy Apafi Mihály uram inge, a paraszt férfi-ingekhez; épen egy a sajátos szabásuk.

Hanem aztán van a szakácskönyvben sok olyan, a mi arra vall, hogy a «mester» nagy uraknak főzött; mert a fehérhus, juh, bornyú és tyúkfik után «Immáron következnek» a halak, még pedig a leggazdagabb változatban; a csikok, rákok, szarvasok és mindenféle vadak, melyekből olyan pástétomokat lehet csinálni, «hogy mikor az asztalon felveszik az fedelét, az házat megtelje az jó szaga.» Általában a jó illatra sokat ad s a hol csak teheti, a rózsavizet sem kiméli.

Akkor még a kisebb nemesi házaknál is bőven akadt a rózsavíz, mert készítette azt minden házi asszony azokban a kis lombikokban, melyek bőven ontották a tiszta seprő, gabona- és szilvapálinkákat; a körtve, baraczk és sok más finom rozsólisokat. Valamint, hogy hajdan kitelt minden a háztól, s ha mégis venni kellett valamit, azt kétszer is meggondolták, míg egyszer pénzt adtak érette. Az e fajta takarékosság megtetszik a fejedelmi szakácson is: egy ökör mikénti megsütéséről, szarvasokról, fáczánokról könnyedén beszél; de mikor arról van szó, hogy «megfaragott nádmézzel betrágyázzon a valamelyes ételt, akkor megszállja az aggodalom s igy szól: «Ha nádmézed nincsen, akkor mézünkkel csináld.» Erdély nem a czitromok hazája, azért csinján bánjunk a czitrommal is, mert több helyen emliti «czitromot is tehetsz belé, ha lészen.» De már a «tikmonyok»-at nagy bőségben használja; némely fánknemű tészta. félannyival sokkal jobban sikerülne. A «Kölöndöröket», «szömörcsöksöket» jól készíti, (ezek gombóczok, vagy erdélyiesen: galuskák). Ha az ember ért a főzés mesterségéhez, sok ételt felismerhet a készítésmódjáról, habár az elnevezése teljesen ismeretlen is. Az előbbieken kívül igy jöttem rá a «röstölt szabású» étkekre is. A «röstölés» nem lehet más, mint a: «sürítés», «habarás», «ereszték» s ezért van az erdélyieknek most is röstölője (szilke), ezt az edényt használhatták a «röstöl»-ésre. Ebben a szakácskönyvben akadtam egy eledelre, melynek a nevét nem ismertem, de mikor elolvastam a készítését, egyszerre csak felelevenült emlékembe gyermekkoromból egy főzési kisérletem.

Volt nekem egy öreg nagynéném, a ki pompásan tudott főzni; szeretett is az étkek készítésmódjáról beszélni s különösen gyakran említette, hogy nagyanyja többféle ételről emlékezett meg: «De azzal mi már nem élünk, csak a régiek csinálták.» Én istenem, hát lehetett annál még régibb is, mint a

A VENDÉGEKKEL ÉS AJÁNDÉKOKKAL ZENESZÓ MELLETT A LAKODALMAS HÁZHOZ VONULÓ LEGÉNYEK.

néni nagyanyja! Gondoltam és áhitattal hallgattam az ókorbeli ételek készítését, mignem egyszer, egynek a főzéséhez nagy vágyat éreztem. Hogy miért épen ahhoz, most már nem tudnám megmondani; talán azért, hogy a dédanya — a néni hiteles állítása szerint — arra tette azt a megjegyzést: «Olyan étel volt az, mi után a király is megnyalta a száját.» Jól megfigyeltem, mint készült a nevezetes étel: kell tenni egy fazékba tehén húst, disznó lábat, kolbászt, májast, galambot, veres káposztát, répát, murkot, petrezselymet, sót, borsot, sáfrányt, gyömbért, szerecsendió-virágot, vízzel megtölteni és főzni három óra hosszat. Épen annyi ideig főztem én is. Még pedig a lehető legnagyobb titokban fel-feltörő lelkesültséggel, a mindjárt elérendő siker lázával. Kitálaltam és az épen olyan volt, mintha egy agyagos kis tócsába tégladarabokat dobnánk. Nagy büszkeséggel mutattam be első főzési kisérletemet — most is csodálom, hogy a fogadtatás el nem riasztott a további kisérletektől! — A mint belenéztek a tálacskába, nevetett mindenki; de megkóstolni nem akarta senki. Nagyon zokon vettem a dolgot, hanem a buzgalmam annyira még sem ment, hogy magam kóstoljak bele; pedig jó lehetett az nagyon, mert a piros orrú fehér kis malacz egy falatot sem hagyott belőle s meg is nyalta utána a száját «mint a király» s ettől kezdve még inkább kedvenczem lett a kis jószág.

Különben a jeles étel neve — a mint most látom, a *Régi szakácskönyvek* 243-ik lapján; «Ulipotreda» és a mester ezt mondja róla: «Ezt az étket kétszer-háromszor főzik esztendőben a német császár asztalára.»

A ki máskülönben főzni tud, az még az «Ulipotredá»-ból is készíthet jó eledelt, sokkal inkább, mint az egyszeri paraszt gazdasszony a patkószegből. Ellenben, a ki főzni nem tud, az ne tegyen soha kisérletet semmiféle szakácskönyvből, mert bizonyosan olyan étket fog előállítani, mint az én első főztem volt, vagy aztán legyen hozzávaló malacza!

És most azt tanácsolnám én is, a mit a szakácskönyv mestere utasításba ad szakács társainak, azzal a különbséggel, hogy én nemcsak irónőtársaimhoz szólok, mert makacsul ragaszkodom azon különös meggyőződésemhez, hogy vannak férjek, a kik még roszabbúl étkeznek, mint az irónő férje, hanem szólok minden háziasszony társamhoz a régi utasítás szavaival: «Az uradnak a szájaizéhez szabjad a magad szád izét, hogy kedvét találjad; de soha sületlent, fővetlent fel ne adj, akármint kérje az urad.»

Különben a mostani férjeket sokkal okosabbaknak is tartom, minthogy *fővetlent* kérjenek.

BÉLES.

(HAVASI KÉP.)

«Béles torka, halál torka!» ez volt az első, a mit arról a vadregenyes szép tájról hallottam.

Régen volt az, midőn a forradalom után való években mindenki arról beszélt, hogy mi történt akkor a havason? Mindenkire hatott az a gyászos

ESKÜVŐRE VISZIK A VŐLEGÉNYT.

tragédia, de leginkább mégis csak az én szülőfalvamban érezték azt. És a közvetetlenség erős hatása alatt több év multán is mind csak arról beszéltek, hogy mint veszett oda az a szép deli vezér: Vasvári Pál. Látták útra kelni fiatal lelkesült csapatával, a «Rákóczi szabad csapat»-tal, hogy harczot vívjon az ősrengetegben a — havassal: de nem látták visszatérni.

— Vezér! Ne menjen a Béles torkába, mert az a halál torka leend! — intette édes apám az ifjút.

Nagyon szerette, nagyon féltette. De Vasvári Pál mégis ment, a m.-gyerő-

monostori «nyirfás»-ból indultak és a Béles torkán át értek a funtineli fensíkra, mely fensík temetője lett a «Rákóczi szabad csapat»-nak és hős vezérének, Vasvári Pálnak. És a szomorú jóslat szavai: «Béles torka, halál torka» fenmaradt a vidéken.

Pedig most már a Béles nem a halál torka, hanem egy új élet bölcsője; a pezsgő, lüktető élet teljes nyilvánulásával: a czivilizáczió legkitünőbb vívmányaival.

Pár év óta látjuk, hogy a vasúti állomástól erős bivalyok által vont szekerek óriási kéményeket, kerekeket és mindenféle csodanagyságú darabokat szállítanak a havas felé. Egy czég gőzgyárakat építtet; ezentúl a fenyőfát a bélesi gőzfürész fogja feldolgozni, világgá bocsátani.

És igazán bevallom, nem volt előttem kellemes az a gondolat, hogy a fenyvesek között kormos kémények is törjenek a ragyogó kék ég felé és a ragyogó kék eget gyárak füstje mázolja; eddig csak a víz párája s a friss szurok illatos gőze vont egy-egy foszló fátylat abba az aczélos tisztaságba; érintetlen volt az ősrengeteg költészete . . . Nem, nem vágyom gyári zajban látni viszont a nagy magányt, azt az ős havast, melyet az ifjúkori emlékek még bűbájosabbá varázsolnak!

És most, hogy onnan jövök, újra visszakivánkozom oda. A mint pompás erdőkön keresztülhaladva az ember egy magaslaton benéz a Béles völgyébe, az valami megkapó, fenséges látvány. A sötét fenyővel borított, égbe nyúló hegyek aljában vidám nyári lakok, gyönyörű villák fehérlenek; a Béles és Szamos vize átcsillog a fenyők között, aztán távolabb, a völgynyílás felé, mint egy pikkelyes ezüstlemez, úgy ragyog a víz a sötéten kéklő fenyves oldal alján.

És a gőzfürész hatalmas kéménye ontja a füstöt és az ég mégis kék s a zománczos hegyek között élő népnek kenyere van. Hajdan a máléra is szűken telt.

Az óriási halom tönkök és deszkák között vassíneken gördűlnek az anyagot ki- és beszállító négykerekű hajtányok: derült kifejezéssel sürög-forog a töméntelen munkás. És ki hinné, hogy itt az oláhság birodalmában, a hol túlnyomó a tót munkások száma, a hol a művelt hivatalnokok ősei nem Árpád apánkkal keresték a hazát, magyarosító szellem uralkodik, annyira, hogy a kik németűl nem tudnak, azért küldik ide, mert itt megélhetnek német szó nélkül is.

És nagy itt az irodalom iránt való érdeklődés is; sok magyar lap jár és ismerik a magyar iróknak az apróbbját is. Így történt, hogy egy alkonyban láttuk, mint fejik a kerítésen túl a tehenet; az egyik gyermeknek kedve kerekedett a friss tejre, átküldtem a cselédet egy pohár tejért, melynek az árát a kezébe adtam. Mire az egyszerű asszony, egy takaros erdőkerülőné így felelt:

— Nem kell nekem a pénz! Boldog vagyok, hogy szolgálhatok valamivel,

mert ha engem nem ismer is ő nagysága, de én jól ismerem, mivel olvasni szoktam . . .

Nem lehet azt tagadni, hogy az ilyesmi jól esik az embernek mindenütt, hát még a havason!

A gyárban, ebben az óriási műhelyben, hol a gőzgépek erejétől rezeg a föld, a széles szíjak alatt óriási kerekek forognak és a gép hatalmas aczélrúdjai az erő nyugodtságával simán siklanak ki s be. A fűrészek sivítva metszik

ESKÜVŐRE VISZIK A MENYASSZONYT.

deszkává a tönköket, de már a deszkát zajtalanul szeldeli egyenlő hosszúra egy félkör alakú lemez: mintha csak éles késsel puha sajtba vágnánk.

Van egy önműködő angol találmányú gép, a mi nagyon komikus hatást szül. Mint egy két lábon álló medve, úgy fordítja lapos nagy fejét jobbra is, balra is, a mikor mindig beleharap az aczél lemezbe; minden páros harapásra egy fűrészfog születik.

A víz partján egy sziklacsúcs alatt ég az öröktűz. A hasznavehetetlen roncsokat egy készülék nyalábra szedi s a vízen keresztül szállítja épen a tűz

fölé. Itt kikapcsolódik a készülék s a forgács lehull a lángok közé. A tűzhalom izzó parázsát még a napfény sem tudja elhomályosítani, csak bevonja ragyogó, fehérhamvas lemezzel.

Sokat lehetne írni erről a búgó, zakatoló, sivító gépóriásról, mely nyüzsgő élettel, jó móddal tölti be a fenyvesek birodalmát; de én nem értek hozzá. Csak a hatását érzem, melyet erősen fokoz egy emlék: az első ittjártam emléke.

Édes apám vitt a Vasvári sírjához. Költői lelke egész rajongásával szerette Vasvárit: megrendítette gyászos elveszte és mindent elkövetett, hogy az utolsó találkozástól kezdve, az utolsó pillanatig kövesse útját. Beszélt azokkal, a kik épen mellette voltak, midőn egy csonka ujjú oláh: Togyer Gavrilla, leszúrta és látta is ugyanennél az oláhnál az ifjú vezérnek azt a gyűrűjét, mely az ujján volt, mikor végzetes útjára indult. Szóval elkövetett mindent, hogy tisztán lássa, mint végződött az a szomorú nap: július 6-ika. Mikor már a havas járható volt, szemtanúkkal ment a csatahely biztos megállapítására . . . Tehát mikor engem elvitt a Vasvári Pál sírjához, akkor még csak egy sirja volt az ifjú hősnek. Most már van kettő. De előttem mindig az lesz az igazi, melyet édes apám mutatott, a Funtinel fensíkján. Egy közös sír az, melybe a csata után sok időre betakarították a holttesteket s hol a havas népe minden évben ünnepet tartott a győzelem emlékére.

Innen ereszkedtünk le a Béles völgyébe, ki mokány lovon, ki az erdőkerülő hátán. (Mintha most is érezném bárányból mellre valójának gőzös szagát, a mint ott ültem a nyakszirtjén.) Fűrészmalmot akart édes apám mutatni. Az egyetlen kis fűrészmalom itt kerepelt ennek a füstölgő óriásnak a helyén és alatta látszott a tiszta víz kavicsos fenekével és piros pöttyös pisztrángjaival. A kis, alá s fel mozgó fűrészecske egész erejéből nyiszítelte az egy szál tönköt. Jó Isten! mily hódolattal gondoltam én akkor arra a bölcs emberre, a ki ilyen csodadolgot tudott kitalálni. És volt, hogy mit hallgasson odahaza öreg nagymamám és két kis öcsém a nagyszerű találmányról!

S míg ezeken merengek, bealkonyul — mert itt két órával előbb jő az alkony és ugyanennyivel később a virradat — a fenyvesoldal és a víz tükre érczszinbe borul. De egyszerre a sötét érczszínen fény ragyog: a villamfény fehéres ragyogása.

A nyári lakok is tündérfényben úsznak és a kalotaszegi leánycseléd rémült csodálkozással csapja össze a kezét, a mint ott áll a Szidonia-villa ragyogó terraszán. Uram Isten! miféle csodalélek tuda beosonni, hogy meggyujtsa a lámpákat? Hiszen ő el nem mozdula innen s még sem láta senkit bemenni!

És ha még mindig lennének kis öcséim és öreg nagymamám, most is mesélhetnék nekik valamit a fenyvesek birodalmáról; de azt már igazán mesének tartanák.

A MINTA-EMBER.

Itt született a mi kedves kék hegyeink között: ott a hol a fodorvászon is, a fonal is, meg a levegő is olyan, a milyen nincs más helyen! Igaz aztán, hogy a babonát is bőven termi az a szép hely: Magyar-Gyerő-Monostor.

A MENYASSZONY ÉS A VŐLEGÉNY A MENYASSZONYÉK UDVARÁN.

A «kióvi csata» jeles költőjéről, a nagy felfedezéseket tett, alkotó lángészről, a paraszt kis fiuból lett nagy emberről: Debreczeni Mártonról többen irtak már. De legmelegebben gróf Mikó Imre emlékezett meg egy szép előszóban: a gróf az eredeti forrásból merített, azért olyan átlátszó, a mit írt. Kortársak voltak, és Mikó rajongó szeretettel csüngött «a lángész ezen emberén». Mohón keresgélt hátrahagyott irományai között, mert érezte, hogy kell ott valami érdekesnek lenni. Így akadt rá a hatalmas hőskölteményre, a még teljesen be nem fejezett «Kióvi csatá»-ra. Fokozódó lelkesültséggel olvasta végig, aztán sajtó alá rendezte és valóban nemes áldozatkészséggel díszes

kiadásban gazdagította vele irodalmunkat. Az előszó sikerült életrajza Debreczeni Mártonnak és ártatlan okozója annak, hogy én most ezt a visszaemlékezést irom. Úgy történt az, hogy mikor a hősköltemény megjelent, édes apám magához hivatta a Debreczeni Márton rokonságát és felolvasta előttük az életrajzot, melyhez az adatokat maga szolgáltatta volt. Az atyafiság érdeklődve figyelt; aztán elérzékenyülve, könyes szemekkel bólintgattak: «igaz, mind igaz; de még oda kelle vala írni az *ökrökről*, meg a *képről*, meg az *ebédről*». S mindegyik elmondott valami nagyon egyszerű, de nagyon szívhez szóló dolgot a minta-emberről. Az egyik testvérnek, Pálnak, volt egy szép szőke kis leánya, Erzsi. «Debreczeni, lángész ez a gyermek», mondotta volt édes apám és együtt tanított a kis paraszt leánynyal — mily kár, hogy a lángész nem ragadós! — . . . tehát mikor a kis leány hallotta, hogy még sok minden nincsen leírva az ő imádott «bácsi»-járól, ragyogó tekintettel fordult hozzám: — «Kisasszony! írjuk le mi, ha megnövünk . . . írjunk oda mindent Márton bátyámról» . . . Lehet, hogy Debreczeni Erzsi — most már Sinkó Ferenczné — elfeledte ezt a szándékát s habár most is elolvas mindent, a mi nagynevű bátyjára vonatkozik, de azért írni még sem akar. Hanem én nem feledtem el soha azt a jelenetet és mindig tudtam, hogy le fogom egyszer írni azokat az egyszerű megjegyzéseket, melyek a lángeszű férfi meleg szívére, tiszta kedélyének mélységére vetnek világot.

Pár évvel ezelőtt azzal a szándékkal kerestem fel szülőfalvamat és a Debreczeni Márton szülőfalvát, *Magyar-Gyerő Monostort*, hogy a még életben levő egyetlen testvért, az akkor nyolczvanegy éves Pált újra kikérdezem a bátyja felől.

A *Debreczeniek* meglepőn hasonlítanak egymáshoz: világoskék ragyogó szemek, fehér piros arczszín, kiálló pofacsont, nagy, domború homlok, lágy, hamvas szőke hajzat és szép metszetű, rendkívül piros ajkak. Ilyen volt *Márton* és ilyen a most élő *Debreczeni* is mind; de legtökéletesebb volt a hasonlat *Márton* és *Pál* között, ezt meg is mondtam az aggastyánnak azon a találkozón:

— «Pál gazda! kegyelmed épen olyan, mint bátyja abban a nagy könyvben: emlékszik?»

— «Emlékszem, el'iszem, hogy emlékszem . . .»

A leánya hozzám hajolt és azt súgta:

— «De én meg nem hiszem; felejt már az öreg nagyon! Ugy-e bár, édes apám uram, nem sokat tud most a «bácsi»-ról?»

— «Kiről te, Márton bátyámról? Na, azt ne mondja nekem senki! A mik most történtek tizenöt esztendő óta, lehet, hogy nem mindig világosak előttem, összefutnak, mint a betűk; de a mi régen történt, azt tisztán látom. Különösen emlékszem Márton bátyámnak a legkisebb szavára, minden lépésére . . . emlékszem, hogy ne emlékezném! . . . És a révedező öreg szemekbe

fény gyúl; elmult idők varázsa borul az aggastyánra és ifjúi hévvel hivogatja elő édes emlékeit.

*

Debreczeni Márton 1802-ben született s alig kezdett iskolába járni, már feltűnt az öreg kántornak, hogy ez nem olyan gyermek, mint a többi s elkezdte biztatni a szülőket:

— «Nagy kincs van ennek a kis fiúnak a fejében; okvetetlenül kollegiumba adják kendtek!»

«ÁGYKIVETŐ.» A KELENGYÉT KIRAKJÁK AZ UTCZÁRA.

Az apa azt felelte, hogy: folytassa csak az ő mesterségét, a fazekasságot s a míg hajtani birná a korongot, addig őrizze a tehenet.

— «Úgy, úgy, Marczikám — tette hozzá beteges édes anyja — ne hagyj te itt bennünket!»

És a kis fiú őrizte a tehenet a «havas szél»-ben és a Szamos partjára dőlve, olvasta azokat a könyveket, melyeket az öreg paptól kapott: hej! ha ezen a kedves helyen meg lehetne mindazt tanulni, a mire a kis fiú úgy vágyott! A gyermek szívében erős küzdelem támadt: nagyon hajtotta valami; de épen olyan erővel fogva tartotta az zúgó erdő, a csillogó Szamos s a hóval borított kék hegyek. Olykor a tudás vágya annyira sarkalta, hogy felkiáltott: «Megyek!» Aztán ismét érezte, hogy azt az erős köteléket nem tudja

elszakítani. Midőn ébredező lelke így küzdött, akkor halt meg édes anyja és a kis fiú határozott: «Elmegyek!» Könyes szemei felcsillantak: «Most már elmegyek!»

És elment és azon év őszén (1814-ben) a havasalji szülőfaluban már kézről-kézre járt egy levél, melyet a kolozsvári ref. tanoda egyik jeles tanára írt az iskolamesternek s melyet az öreg Pál nyolczvanegy éves korában is szóhiba nélkül tudott: «Rekt'uram! Meglássák nagy ember lesz egykoron abból a kalotaszegi kis fiúból. Az utolsó padból már az elsőre került. Nem is látják tanulni; de azért mégis ő tud legjobban mindent. Klasszikus könyveket olvas éjjel-nappal és megérti. Gyakran látom könyveire hajtani szőke fejét; leborulva siratja szegény meghalt édes anyját. Immár első a legjobbak között és nem tudom nagy tálentumát, példás, szelid magaviseletét vagy kitartó szorgalmát dicsérjem-e jobban? Büszke lesz egykor az a falu erre a czondrás kis fiúra...» És a professzor nem csalódott.

Nagy nélkülözések között tanult, mert nem akarta, hogy édes apja elvonjon valamit az öt kis árvától. «Megköszönöm, ha egy héten egy barna kenyeret kapok» és nem is kapott egyebet. Mély szeretettel ragaszkodott övéihez s ezt annyira ki tudta mutatni, hogy még mostoha anyját is megnyerte s a komor asszony tőle kitelhetőleg gondozta apró mostohái t csakhogy a «kollegistá»-nak kedvébe járjon. Az öt kis árva között Ferencz volt a fiatalabb, ezt még a többinél is forróbban szerette Márton. «Tehetséget látok ebben a szép szöszke gyermekben, taníttatni fogom.» S bár szűken telt, mert csak az ösztöndíjak elnyeréséből tengődött; de azért a kis Feri nem látott szükséget semmiben. «Küldök egy aranyat, — így ír Feri tanítójához — takargassák be vele, már a mennyire lehet, a szegény kis öcsém rongyát.» Más alkalommal pedig ezt írja: «Küldök tíz forintot, — kicsiből kicsit, — öltöztessék az öcsémet «kék»-be».

Debreczeni Márton bányász lett és fokról-fokra emelkedett hivatalában. Abrudbánya tiszteletbeli polgárának, Zarándmegye táblabírájának választotta; az országgyűlés pedig nemességre ajánlotta. Nemes lett tehát külsőképen is, mert a benső, igazi nemességgel veleszületett. Debreczeninél a mindig kutató szellem és a lángész teremtő ereje olyan alkotásokban nyilvánult, melyeket a külföld tudományos szakférfiai csodálattal ismertek el. Bámulatos, kitartó szorgalma, hatalmas talentuma új lendületet adott az egyetemes bányaügynek. Hasznos újításait, nagyszerű felfedezéseit azonnal alkalmazták. Németországban Koppenhágában és Bukovinában. Ásványokat, csigafúrókat neveztek az ő nevére és egyszerre több külföldi egyetemhez kapott meghívást.

— «Nem megyek, inkább nyomorkodom itthon, ha tehetnék valamit az erdélyi bányászatért, mintsem duskáljak ott, a hol még sincsenek így rám szorulva.» — Érezte, hogy itthon nem fog duskálni soha a földi javakban!...

De hát a nagy tudományú szakférfiról, a mély kedélyű költőről avatott

CSETENYÉS SZEKÉRREL MENNEK A MENYASSZONY UTÁN.

kéz írt életrajzot, én csak azokat az apró dolgokat akarom felemlíteni, melyekre az unokahúg azt mondta volt: «Ezt írjuk mi le, kisasszony!»

Hosszas távollét után, midőn mint magas állású egyén jött szülőfalvába atyafilátogatásra, mosolyogva tiltakozott a czím ellen:

— «Na, ne bolondozzanak édes lelkeim! nem vagyok én a monostóriaknak méltóságos úr. Az öregeknek Marczi öcsém, a fiataloknak Márton bátyám akarok én lenni mindig. Kerüljenek csak be, üljünk sort, mint hajdan s hányjuk-vessük meg a régi dolgokat. És ha megforgattuk a szót, jöjjön velem, a kinek kedve tartja a havasszélbe, oda, hol egykor a kajla tehenet őriztem és süssünk szalonnát és hallgassuk a fenyves zúgását s a Szamos harsogását . . .»

Pattogott a száraz galy, serczegett a szalonna és forró zsírját cseppenként eregette a puha barna kenyérre, melyet a hajdani kis pásztor fehér keze tartott a nyárs alá. A pompás lakmározás után végig dőlt a süppedő fűvön:

— «Tudjátok, hogy sokkal okosabb lett volna tőlem, ha el nem hagyom ezt a tájat soha. Érzem, hogy ide vagyok én forrva testtel-lélekkel: az erdő zúgása, mintha az én szivemből áradna szét és vérem keringése egy lenne a Szamos futásával . . . bizony boldogabbak azok, a kik nem szakítják ki magukat fajuk ősi légköréből: a hol nemzedékről-nemzedékre gyökeret vertek, csak ott élhetnek igazán.» Elmélázva szemlélte a fehérfodrú kékes felhőket: mint sietnek, mint úsznak szakadatlanúl; így futottak akkor is, mint most és mint hivták őt, hogy menjen velük . . . mindig, mindig ezek a röpke felhők hivták . . . Ejh! hiában minden, érzi, hogy újból csak úgy tenne, újból elmenne; mert a tudásvágya erősebb a szülőföld vonzásánál is.

Addig nem távozott hazulról, míg az övéivel meg nem igértette, hogy felkeresik őt Szebenben. És ősz felé az atyafiság szavát állta. Nagy volt a készülődés: a mostoha anya pisztrángokat hozatott, az otthon maradó hajadon húg, a szőke Kata, varrottaskendőt végzett be az ismeretlen ángynak és jó egészséget kivánt Márton bátyámnak. Pál befogta két apró tehénkéjét és felültette a kis diákot, ennek tanítóját és a mostoha anyját s megindultak a nagy útra, melyet Isten segedelmével, öt napi menéssel, öt napi jövéssel megejtenek valahogy.

Végre elérkeztek a nagy «sárgaház» elé és lekaczmalódtak. *Debreczeni* Mártonnak nagy úri vendégei voltak: gróf *Mikó* Imre és a két bányatanácsos; épen asztalnál ültek és a szegény czondrás atyafiság összehúzódva sompolygott a konyha felé. A nyitott ajtón át Debreczeni észrevette őket, felszökött és útjokat állta:

— «Nem arra, édes lelkeim; beh jó, hogy itt vannak, régen várom már!» — rendre ölelte őket — «épen jókor érkeztek anyám, még nem halt meg az anyósuk» (azaz még nincs vége az ebédnek).

— «Nem megyünk mi oda, nem vagyunk mi urak közé valók!»

Debreczeni gyöngéd erőszakkal vezette befelé mostoháját. A paraszt-

asszony sáppadozott és zavartan forgatta azt a csomó fenyőgalyt, melyen belől a pisztrángok vannak, kivül pedig a piros varrottas kendő. «Nem is tudá, hogy mit csináljon az ajándékkal, mikor a teménytelen fényes üveg mellől csak rá néze az a sok úr.» A ház ura *Mikó* grófhoz vezette mostoháját:

— «Engedje meg exczellenciád, hogy ide ültethessem anyámat, a ki felnevelte öt árva kis testvéremet. Te, kedves öcsém, Pali ülj ide a feleségem — az édes ángyod mellé, a kis diákot és a tanítóját magamnak tartom.»

A bányatanácsosok nagy szemeket meresztettek; de *Mikó* gróf el volt ragadtatva, felállott, poharára tette kezét:

NÉZIK A LAKODALMAT.

— «Debreczeni Márton, méltóságos conziliaris uram! Eddig csodáltam bámulatraméltó lángeszét, nagy tudományát, tiszta, erényes életét; most földig hajlok nagy, nemes szíve előtt . . .» S míg a köszöntő a bokros érdemeket zengte, látszott Debreczenin, hogy nem tetszik az neki; de mikor éltette az atyafiságot és a falu egész népét, köny szökött a szemébe épen úgy, mint a rokonainak, mert ugyanegy forrásból, a szülőföld szeretetéből fakadtak azok a könyek.

A vendégek távoztával megeredt a bizalmas beszélgetés. *Debreczeni* szerető, nemes szívével rögtön kiérezte, hogy mi tehetné az ő Pali öcscsét

boldog emberré és végtelen örömet érzett, hogy ő azt a boldogságot meg tudja szerezni . . .

— «Na, most vacsoráljunk úgy, mint odahaza szoktunk, ha valami nagyobb alkalmatosságot ülünk. És a tányérokban megcsillant az aranysárga csigás leves, aztán jött a töltött csirke és a paraszt rétes. A ház asszonya — a ki csak törte azt a nyelvet, melyen a férje megírta hatalmas hőskölteményét — szíves jósággal kínálgatta őket. Vacsora után a legszebb szobába vezette anyósát s puha ágygyal kínálta. Reggel a ház urán kivül még mind aludtak, midőn a mostoha fáradt kifejezéssel, vörös szemmel távozott a szobából.

— «Hogy aludt, jó anyám?»

— «Nem aludtam, a szememet sem hunytam be — vagy ha behunytam, az még roszabb vala. Márton fiam, te jó valál mindig, ne szegd a kedvemet most sem, engedd meg, hogy az éjjel a szekeren háljak . . . Na, na, csak ne neheztelj, hát akkor a konyhán . . .»

— «De az istenért mi történt! rosz ágyat vetettek ugy-e?»

— «Az ágyban nem lett vala hiba, de meg sem próbálám» — e közben már mind a ketten ott álltak a vendégszobában és *Debreczeni* kérdő tekintettel nézett a paraszt asszonyra, az pedig rémülten kapta a szemét egyik képről a másra:

— Na, ugy-e látod magad is? Mikor magamra maradék az estve és felvetettem a szemem, az az istenverte nagy bolond ló szembe szökött velem, azt hittem, hogy mindjárt kitapossa a lelkemet! Elfordultam, de akkor az az ember felém tartotta a puskája csövét, túl felől a sok szuronyos katona ostromolt, egész borzalom volt! Meg sem mertem mocczanni, összehuzódtam ezen a töltött padon és majd megölt az irtózás . . . de már hogy is lehet az ember olyan, hogy a lovat a falra tegye? Istállóban annak a helye! Na, azt az egyet tudom, hogy ha száz esztendeig élek is, olyan házban nem fekszem, a hol éjszakára kép van a falon!»

És még azon este olyan szobába vezette a fia, hol csak tál és kancsó volt a falakon, épen mint odahaza. A ki egy babonás vén paraszt asszonyért, a ki neki csak mostohája, ilyet tud egy nap alatt teremteni, annak az igazi gyöngédsége túlszárnyalja még a lángeszét is!

Napközben eszébe jutott Mártonnak, hogy mit beszéltek az este és szeliden nézett a Pali szemébe:

— «Öcsém! egy kérésem van hozzád: ma itt épen baromvásár van: nekem szükségem lenne két szép ökörre — te azt nem is képzeled, mi minden kell a bányákhoz! Csakhogy én már kijöttem az effélékből, mert biz a régen volt, mikor a marhát őriztem! Azért kérlek, ne essék terhedre és válaszsz olyan jószágot, a mi egészen a te kedvedre való.»

Pál örömmel teljesítette a megbizást s még nyolczvanegy éves korában is erre az emlékre ragyogott fel leginkább öreg tekintete. Másnap a rokonság

búcsút vett és hazafelé indult a két kis tehénkével. Mikor megérkeztek, a szép két ökör már ott kérődzött a Debreczeni-ház udvarán:

— «Oh, hogy áldja meg az Isten az ilyen jó testvért!»

A BÉLES HAVAS.

És erről a két ökörről, meg arról a hires grófi pohárköszöntőről még ötven év multán is beszélnek abban a havasalji szép faluban.

Debreczeni Márton már sok év óta pihen a kolozsvári temetőben, de neve élni fog nemcsak a tudomány és költészet mezején, hanem a szülőfalva népénél is mindaddig, míg csak az öregek nemzedékről nemzedékre szívhez találó apró történetkéket regélnek apró unokáiknak, nagy és igaz emberekről.

A TECK MARY HERCZEGNŐ VARROTTASAI.

Ki ne tudná azt, hogy az angol trónörökös menyének magyar leány: gróf Rhédey Klaudia volt a nagyanyja. Magyar leány, még pedig a legesleg-javából, megáldva minden erénynyel és mindenkit elbájoló nagy szépséggel.

Nem csoda, ha a fiatal Teck herczeg, a ki Bécsben ismerkedett meg a gyönyörű grófnővel, lángoló és mély szerelemre gyúladt, olyan szerelemre, mely kitartott az elhunyt hitves halála után is.

A fiatal herczegnét rajongó szeretet környezte, a mit fenkölt gondolkozása, nemes jó szíve és páratlan kedves modora által ébresztett. Soha sem parancsolt, csak kért; fel van jegyezve erről a bájos asszonyról, hogy midőn a szentgyörgyi nagy kertben sétált volna, egy czigány napszámost így szólított meg:

— Édes Jancsi! nem haragszik meg, ha egy szívességre kérem? Legyen oly jó, menjen be és kérje meg valamelyik legényt, hogy nekem egy pohár vizet hozzon! — Bizony, a ki így tud kérni, csak az parancsol igazán!

A herczegi párnak Erdő-Szent-Györgyön való utolsó időzése 1841-ben volt: a mostani Teck herczeg mint kis fiú örömmel futkosott a nagy kertben és fürdött a nagy kert végén folydogáló Kis-Küküllőben. De ebben az évben örökre vége szakadt az Erdélyben való kellemes időzésnek. A fiatal férjet elszólították a pettaui hadgyakorlatok, ugyanakkor családja is útra kelt, de a herczegné gyöngélkedése miatt lassubb menetben. Mintha az özvegy édes anya, gróf Rhédey Lászlóné, a környezet és maga a herczegné is sejtette volna a gyorsan bekövetkező megrendítő esetet, olyan szívszaggató volt a megválás. Néhány nap mulva Gráczban meghalt a kitünő, gyönyörű herczegné. Útközben kocsija feldőlt s az ekkor kapott ütés következtében történt halála. Halálos ágyán megigértette férjével és gróf Törökkel, hogy holttestét haza szállítják Erdélybe s szülőföldjén, az erdőszentgyörgyi kertben temetik el.

Az egész Erdély megrendült ezen a gyászeseten, melyről nagyanyáink egész legendát szőttek. A gyászkocsi elé fogott lovakat gróf Török István hajtotta egész Erdő-Szent-Györgyig. Az áldott szép asszonyt hazai föld takarta, de a szívét magával vitte a lesujtott férj: az a drága szív az övé volt «s egy üveg szeszben állandóan íróasztalán tartotta s megrendelte, hogy majd koporsójába is oda tegyék . . . Azon fajta szeretetből való volt ez, melynek a síron túl is folytatása van . . .»

És mikor híre járt, hogy az angol királynő unokája elveszi a magyar leány unokáját, bizony az egész Erdély szíve melegen dobbant. Aztán mozgalom támadt, hogy a bájos Maynak, kinek szeretetreméltó jósága úgy emlékeztet az «erdőszentgyörgyi angyal»-ra, erdélyi nászajándékot kellene küldeni. A tűz

fellobbant, szétfutott s talán el is enyészett, nem tudom. De azt tudom, hogy nálam szikrát fogott s nyugtot nem hagyott. Vajjon ha a magyar parasztleányok munkája jó volt a mi királyleányunk kelengyéjébe, nem lenne-e jó — a nagyanya hazájából küldve — Teck herczegnőnek is? Vajjon nem fogja szivét megérinteni az, a mi Erdélyből hajtott ki? De bizony megérintette! Mert Teck herczeg, a ki jól emlékszik az édes anyja hazájára, meleg sorokat küldött. Aztán később jött egy könyv is, melynek czíme: «Catalogue of the Wedding Gifts made to H. R. H. the Duke of York and H. S. H. the Princess May of Teck, on the occasion of their Mariage» és a könyvnek az egyik lapján (144) ez van írva: «Six pieces of Transylvanien *Varrottas*. Presentend by Madame De Gyarmathy.» Tehát így jutott be a kalotaszegi varrottas kendő az angol királyné nászajándékai közé. A parasztleányok munkája ott volt kirakva az uralkodók és a magas testületek által küldött tündöklő ékszerek, drága csipkék között.

Volt pedig az a hat darab varrottas a következő: két darab nagy asztalterítő sárgás fodorvászonra fehérrel varrva, ugyanígy két darab theaterítő kendercsipke betéttel és két darab kisebb theaterítő szintén fodorvásznon csipkebetéttel, az egyik kék, a másik piros varrással (és az ilyen theaterítők nagyban hódítottak Albion leányainál). Mindezeket pedig helyén való megtudni azoknak, a kiket érdekel az a valóban nagy siker, hogy a magyar parasztnép munkája miként jutott el az uralkodók trónjáig? Megtudni, úgy a mint van *igazán;* mert immár a tájékozatlanok indulhatnak hamis nyomokon is; a mód meg van rá adva . . . De a hamis nyomok útvesztőbe vezetnek és meg vagyon írva: «Mint a forgószél elmulik, úgy nem áll meg a hamisság; az igazaknak pedig örökkévaló fundamentuma lészen».

A KORBAY-PÁR.

Lehetne a Korbay-pár épen ilyen híres művész, a kit szép szóval csalogatott át az angolok királynője Amerikából Londonba; lehetne olyan melegen érző igaz magyar, ebben a könyvben még sem találna, ha bele nem lenne szövődve a vezérfonalba. Itt minden a varrottas, a fodorvászon és a nép a maga eredetiségében, szóval ez a könyv: Kalotaszeg.

A Korbay-pár művészlélek, telve ihlettel, nemes tűzzel: kitünő zenetehetség mind a kettő. Az asszony, az a finom, gyöngéd érzésű teremtés: Ravasz Ilona zongoraművésznő és Lisztnek *igazán* kedvencz tanítványa volt. Korbay pedig legelőbb gyönyörű bariton hangjával tünt fel, és midőn alapos zeneismerete ismertté lett Amerikában csak úgy tolultak a tanítványok, mindenki a kitünő zenetanártól akart tanulni.

New-Yorkban Korbay volt az első, a ki «Song Recital» dalestélyeket adott és egymaga töltötte be a programm minden számát: saját magát kisérve. De nem sokáig működött egyedül; eljegyezte a már akkor feltünt zongoraművésznőt, a fiatal Ravasz Ilonát és épen akkor jutott a fiatal művésznőnek az a szerencse, hogy szeretett mesterének, Lisztnek H-moll sonatáját ő mutassa be a közönségnek.

Aztán az volt még csak a szép esküvő, melyet a new-yorki jezsuiták templomában tartottak 1884-ben. A szertartásra Pozsonyból kértek fel egy magyar papot s így a virágdiszben, illatban fürdő templomhajóban magyar szó csendült és dobogtatta még melegebben az ifju pár szivét. A szertartás után nászútra indultak s midőn beléptek a hajó nagy termébe, elfogódva álltak meg, szebbnél szebb bokréták, óriási koszoruk és teménytelen sok más díszes nászajándék töltötte be a termet: egy egész virító tavaszt vittek magukkal. Haza jöttek. És haza jőnek azóta minden évben látogatására a tisztes öreg matronának, a Korbay édes anyjának és látására a magyar földnek.

Midőn a nászútról visszatértek, házat vettek New-Yorkban és a díszesen, ízléssel berendezett ház lett az amerikai magyarok központja. A Korbay európai műveltsége, nagy nyelvismerete és szeretetreméltó finom modora, a fiatal feleség bájos kedvessége és mindkettőjük zenei művészete olyan vonzó varázszsal hatott mindenkire, hogy boldog volt, a ki körükbe juthatott. Az ő estélyeikről beszéltek az emberek, írtak a lapok . . . hát még, midőn a nagy Munkácsy czigányzene mellett járta a csárdást a háziasszonynyal, Munkácsyné a háziúrral, akkor törte magát még csak igazán az amerikai, hogy oda bejuthasson! És ettől kezdve nem volt New-Yorkban előkelő estély, melyen ne lett volna czigányzene és csárdás. Később aztán akadt még valami, a mi szintén érdekelte őket: előbb csak divatból, azután gyakorlatiasságból.

Ravasz Ilona a Kolozsmegyével szomszédos megyéből, Biharból való s midőn egyik művemből értesült azon törekvésről, melylyel a kalotaszegi népnek háziipart akarok teremteni, lelkes szép levélben kért, hogy küldjek az oczeánon túlra ebből az ősmagyar munkából és engedjem át az ő édes urának lefordításra a «Kalotaszegi gyermekek»-et, melyet az talán egyik estélyen maga — Ilona — akar felolvasni, még pedig kalotaszegi varrottas ruhában. «Jó lesz-e így?» — kérdezte. Bizony jó, még pedig nagyon! És ebből felemlítettem valamit a népem előtt, mire csakhamar elterjedt: «Istenem, uram! Az operenciás tengeren túlra viszik a varrottasunkat!» És ekkor megeredt a kérdezősködés az operenciás tengerről: egy egész könyvet lehetne írni az e fajta beszélgetésekből. Ezalatt a lelkes, meleg szivű magyar asszonyka megvarratta a finom fodorvászonruhát, melyen világoskék varrottas tömörült és magára öltve, olvasta egyik fényes estélyen a «Kalotaszegi gyermekek»-et, még pedig olyan szivből jövő igaz érzéssel, hogy a hallgatóság szemébe köny szökött és másnap így írt Korbayné: «. . . meghatott mindenkit a felolvasás . . . var-

rottast kérek és minél többet abból a remek eredeti, pompás fodorvászonból, stb. stb.» És abban az évben, meg az azutániban elkelt a kalotaszegi asszonynak minden fodorvászna és egy öreg özvegy asszony imára kulcsolta a ránczos kezét: «Oh, hogy az én istenem áldja meg azt, a ki még az operencziás tengeren túl is gondol a mi sanyaruságunkra!» (Bizony, ez így volt, ezt el nem lehet enyésztetni az utóbbi időben felmerülő hazugságokkal!)

Most már a Korbay-pár odahagyta második hazáját, Amerikát: az angol királynő meghívta Korbayt a királyi zeneakadémia tanárjának. Az amerikaiak marasztották, jövedelmező állással kinálták s mikor mégis ment, akkor annyi és olyan kitüntetésekben részesült, a milyenben csak kevés ember; de erről már írjanak mások. Engem a Korbayné kalotaszegi varrottas ruhája arra csábít, hogy elmeséljek valamit a mi Pozsonyban a múlt őszszel történt.

Néhány fiatal katonatiszt találkozott össze az utczán s bizonyosan valami nagyon komoly katonaügyről beszélgethettek, mert ugyancsak szemügyre vették az arra menő hölgyeket. Egyre, a legcsinosabbra, a fiatalabb tiszt: a kis főhadnagy, fenhangon tett egy megjegyzést: «Ni! ez kalotaszegi varrottas ruha, beh szépen áll ennek a szép asszonynak!» Mire a szép asszony elpirulva, meggyorsította lépteit és betért a postára. Ekkor a fiatal főhadnagy olyasmit kezdett érezni, mintha lehetne a világon annál még gavallérosabb cselekedet is, mint az utczán fenhangon megjegyzést tenni egy nőre. A füléig pirult és katonás elszántsággal a postának tartott, megállt és várt. Mikor a kire várt, megjelent, mély tisztelettel üdvözölte és szólt ekképen:

— Nagyságos asszonyom, engedje meg, hogy egy felvilágosítással enyhíthessek keveset azon a nagy illetlenségen, mely a fenhangon való megjegyzésben nyilvánult: egyetlen mentségem az, hogy kalotaszegi vagyok s mikor megláttam a nagyságod varrottas ruháját, minden egyebet feledve, csak azt éreztem, a mi körülvett gyermekkoromban, azt, hogy az én édes anyám megteremtője a varrottasnak» . . . és itt bemutatta magát és a szép fiatal asszony: Korbay Ferenczné, az ő lelkesülő, meleg szívével erre olyan elragadtatásba jött, hogy egy nevet kiáltva, csaknem a fiatal főhadnagy nyakába borult, a mit, ha megtesz, a fiatal tiszt épen nem vette volna rosz néven — legalább én így ismerem, már mint a főhadnagyot.

És most a kitünő pár Londonban, az «operencziás tengeren túl!» terjeszti az ő magyar népe munkáját és írja nekem a szebbnél szebb leveleket, melyek tele vannak rajongó, forró hazaszeretettel s az asszonyka hő vágyával, haza készülődésével: «Megyek és imádott hazám fővárosában hangversenyt adok, aztán a havasok alján ajkamhoz szorítom azt a kezet . . .» No, már mint egy kalotaszegi asszony kezét . . .

A TEMPLOM.

Talán akkor legszebb, legragyogóbb a kalotaszegi tájviselet, mikor a nép tömegesen, ünnepi díszben a templomába megy. Az utcza földje, mintha csak lángolna a piros csizmák bíborától; a napsugár pedig sziporkázó fényben törik

A REFORMÁTUS TEMPLOM BÁNFFY-HUNYADON.

meg a gyöngyös párták fehér haván. Rojtos selyemkendők, lengő hajfonók röpködik körül a feltűzött muszulyt és ránczos köténynt. Az «*idei esketés*»-ek, a legfiatalabb menyecskék, szintén elvegyülnek a lányok csoportjában, s talán festőiebbek fehér dulánglé-kendőjükkel, mely alól kicsillog a fejhez símuló kis aranyos fejkötő.

Más csoportban a legénység bokrétás kalappal, dúsan varrt bárányból mellrevalóban, rátartó, délczeg mozdulatokkal közeleg a templom felé, a hol már a korosabbja megelőzte a fiatalságot.

A bánffy-hunyadi nép, a mint ragyogó ünnepi díszében végiglépdel a czinterem zöld pázsitján, nem tudja, hogy emberi csontokon jár és nem tudja azt sem, hogy odabent a templom, melynek érdekes antik menyezete alatt ünnepélyesen búg az orgona, egykor az ő elődeinek a koporsója volt. Homályos szájhagyomány után beszél valamit egy gyászos esetről, a mikor úgy folyt volna ki a vér a templom két ajtaján, mint a patak. De hogy az mikor és miért történt, arról nem tud semmit.

Akkor volt az, mikor Mihály vajda becsapott Erdélybe és rakonczátlan katonáival megszállva tartotta Bánffy-Hunyadot is. A nép fellázadt a katonaság ellen s ez éjjel néhányat legyilkolt közüle. Erre Mihály vajda nagy sereggel, bőszülten rontott Bánffy-Hunyadra. Mikor a nép észrevette, hogy mi fenyegeti, a templomba menekült. Csak egynéhány család futott el a közeli havasokra és csakis az maradt életben, azoknak az ivadéka ez a délczeg, csinos termetű nép. A templomban levőket egytől-egyig legyilkolták, a házakat felégették. Csak a templom maradt épségben a temetetlen hullákkal, a puszta üszöktemető közepén.

Ezelőtt valami tíz-tizenöt évvel, mikor a czinterem avult kőkerítését lebontották, hogy helyébe a csinos vasrácsozatot rakják, akkor találtak rá a teménytelen csontra. Az utódok gondosan betakarították a csontokat egy nagy üregbe; most azt a helyet zöld pázsit borítja és az újabb nemzedék már nem is tud róla semmit.

A templomban a leányság lesütött szemmel ül, s mikor feláll, hogy imára hajoljon, csak akkor vet egy-egy lopott pillantást a legények kara felé. De a legények mosolygós gyönyörűséggel néznek le a fehérpártás barna fejekre, mert itt még nem divat, hogy a hajnak szőkének kell lenni, s így túlnyomó a sötét gesztenyeszín haj és barna szem. A termetök magas, karcsú, kidomborodó csípővel. A járásuk délczeg, de mikor a templomba mennek, vagy onnan kijönnek, valami ünnepies ringásba olvad a rátartós délczegségök. A portikus előtt egy pillanatig még úgy állnak, a mint kijöttek a templomból: külön csoportban a lány, külön a legény, de már a másik pillanatban a párták között bokrétás, pörge kalapok is virítanak, a mi épen nincs ellenére ezeknek a karcsú, színes virágszálaknak. Mert a bánffy-hunyadi leányok közül — tudtomra — egy sem készül apáczának!

EZ A NÉP.

Volt egy kis leány, a ki annyira rajongott az ő kedves népiért, hogy egyszer réges-régen, mikor még senki sem akarta nagy lány számba venni, akár mint bocsátgatta is lefelé ruháinak hajtását, a nagy Széchenyi halálakor ezeket a naiv sorokat írta jól rejtegetett naplójába: «A legnagyobb magyar, Széchenyi István, itt hagyta örökre ezt a szép Magyarországot! Megható volt a mai gyászünnepély: a templom fekete dísze, a sok, sok zöld fenyő, a koszorúk — melyekből a fehéret én kötöttem — az édes apám halotti beszéde; mind, mind megható, de engem mégis más valami hatott meg. Imádattal csodáltam a népet, azt a népet, mely a nagyoktól mindig csak szenvedést kapott és most mégis gyászba borulva sirat egy főurat. Oh, áldott kedves népem, be jó is vagy te és én mennyire szeretlek!» Ezek után következik néhány sor vers, melyet a kis lány édes apjának valamely költeményéből írt oda, — mert enyhítő körülményképen legyen mondva, verseket nem írt akkor sem.

Halála sujt, de dicső élete
Honszerelem tűzével felhevít.
Legyen áldott a népek istene
S szentelje meg Széchenyink műveit.
És mi magyar anyának gyermeki,
Kiket a szép magyar hon földje tart
Sirassuk meg a legnagyobb magyart!

Hogyne siratnók mi, ha látjuk sírni a népet, — teszi hozzá a rajongó lányka. Tehát a legnagyobb magyart azért siratta, mert látta sírni az ő kedves népét. Mily óriás naivság még egy gyermektől is!

*

Egyszer sokkal később, mikor már nemcsak a gyermek álmai, de a fiatalkor virágai is szétfoszlottak, következett egy nagyon megrendítő esemény, de annyira megrendítő, hogy annak a részleteit még most, négy év multán sem tudnám leírni. Nem is tudnám, de nem is akarom. Csak a mit akkor egy nyilt levélben írtam, abból idézek annyit, mint a gyermekkori naplóból.

Egy jeles néprajzi munka «Kalotaszeg magyar népe» jelent meg abban az évben (1892-ben) és a fiatal szerző úgy találta, hogy ahhoz a könyvhöz hozzászólhatnék, mert jól ismerem Kalotaszeget és népét. Nem, nem ismerem, csak hittem sokáig, mintha ismerném! Kalotaszeg magyar népe! Ez a czím egyszerre csak megelevenül, lángol, éget és nem tudom a figyelmemet az engem eddig annyira érdeklő tárgyra a néprajzra összpontosítani. Kalotaszeg

magyar népe! Az a nép, melyet bölcsőmtől kezdve úgy szerettem, melyre büszke voltam . . . Most látom az ő gyönyörű tájviseletében egy sincs, hullámzó forgatagban, aztán egy őrjöngő vadcsorda lesz, a ki «feszítsd meg!» üvöltött azon a borzalmas választási napon arra, a ki hozzá mindig olyan jó volt . . . hiában, most csak ezt látom; ez a rettenetes kép remegteti minden idegemet . . . ehj! fátylat rá . . . hanem azért mégis csak az az igaz, hogy:

Azok döfték a tőrt belém,
Kiket nagyon szerettem én!

Akkor erre a nyilt levélre, ugyancsak nyilt levélben ezeket mondta egy nagy tehetségű egyetemi tanár, Sz. B.: «. . . De csodálkozhatunk-e rajta, ha ama rettenetes nap után egy hónapra így nyilatkozik a felesége? És mégis azt mondjuk és fogadást merünk rá ajánlani, hogy Gyarmathy Zsigáné két-három év multán maga fogja megmosolyogni nyilt levelét és újból felveszi szeretetébe az ő népét, melyről mindig olyan» . . . Oh, hát még nem mosolyogtam meg! — Annyira nem, hogy kevéssel ezelőtt fellázadt bennem az anya s ismét írtam valamit. Ezt:

Ott künn a zuzmarás fehér világban meg-meglebbenti a szárnyát a halál angyala, — a mint kitekintek a fehér porral behintett sejtelmes hamvasságba, mintha látnám és hallanám is suhogását az öldöklő-szellemek opálos uszályainak, a mint végigsöpörnek a jégcsapos házikók felett és besiklanak a kékkeretű ablakokon. Bizony kevés már az olyan ablak, melyen be ne szállt volna egy és kevés az a ház, melyen difteritikus kis halott ne feküdt volna a varrottas terítőn.

Az egyik jégcsapos házikóból épen most hoznak ki egy kis kék koporsót és az utcza gyermeke körülette csoportosul . . .

A nép bizalmatlansága az óvó intézkedéseket maga ellen irányuló úri malicziának tekinti: «mert hát az úrnak nincs egyéb dolga s mindig azon töri a fejét, hogy valami hiábavalósággal botránykoztassa a szegény embert!»

A mint egy utczaajtóra felragasztják a veres czédulát, hogy azt a házat kerülni kell, mert ott ragályos beteg van. Nósza! a hóval dobálózó gyermekek nyomban abban hagyják a pompás mulatságot és rohannak a ház felé és azon havason be a szobába is. A házi gazda biztatja őket:

— Jól tevétek, hogy befutátok, nohát nézzétek meg Marczikát.

Máskülönben ügyet sem vetne rájuk, mert nem a gyermeke iránti részvét szól a szívéhez, hanem tetszik neki módfelett, hogy a tilalmat megszegték.

Jőnek atyafi-látogatók, almát, rétest hoznak a beteg gyermeknek, kinálják is erősen, de a szegény már nem tud nyelni, hanem azért a nyelvével megérint mindent és úgy taszítja el magától, — nem lehet! Aztán az így megérintett gyümölcsöt, rétest kiosztják a látogatók között. Az első gazda gyermekét több figyelem illeti, az nemcsak hogy mindenből kap, de fel is emelik

a kis haldoklóhoz, hadd búcsúzzék el tőle, mert úgy sem látja többet. «'Iszen kevés van már hátra neki: mikor a nap lesuhad, bizonyosan kiadja a lelkét!»

És senkinek, még az édes anyának sem jut eszébe, hogy a beteg gyermek még eszméleten van, érti a borzasztó szavakat.

Aztán az ágyhoz emelt fiúcska a mint lehajol, hogy megcsókolja a beteg kis pajtását, a gallérából egy hólapda odahull a kis betegre . . . És a parányi kék koporsókat csak viszik, egyre szállítják a havas temetőbe . . .

Szállítják. Szabályszerűen meg van tiltva, hogy a ragályos hullákat kezen vigyék, azért felteszik a koporsót a szekérre és ugyanarra a szekérre felülnek épen annyin, a mennyin csak feltérnek; már csaknem leszorítják a kicsi koporsót, a min úgy segítenek, hogy két asszony a térdére kapja, a többi pedig ül egymás hátán. A gyermekek is felcsipeszkednek s hogy le ne potyogjanak, ugyancsak belekapaszkodnak a kicsi koporsóba. És a mint így haladnak az ablakom előtt, egyszerre csak valami nagyon hideg, nagyon kellemetlen belekap a szívembe: Hát ezt a népet szerettem én olyan igaz lelkesültséggel? Olyannal, hogy annak a melege érlelte terebélyes fává a varrottas házi ipart . . .

A hó sűrűn hullt és az anya elkezdi törülgetni a szemét; de én tudom, hogy csak a havat törli. Tudom, mert hallottam az ellenszegülését, mikor a gyermekéhez doktort ajánlottak:

— Jut is, marad is! — vetette oda durczásan.

De még ha nem hallom is ezt, akkor is bizonyosan tudnám, hogy az az anya, a ki megengedi két szép gyermekének — azoknak, a kik maradtak — az irtóztató ragályt rejtő koporsóra borulni, az már csak a havat és nem az igaz könyet törli a szeméből.

Sűrű, homályos fehér fátyol takarja el a távozó halottas szekeret, de én még tovább fogom látni ezt a képet, s ha egykor ismét meleg hevület lepne meg az én részemért, bizonyosan a fehér habtengerben ott fog ringani egy kis kék koporsó, melybe az anya szemeláttára fogódzik két üde arczú gyermeke . . .

Bizony mégis jobb az, ha az ember csak a népszinművekből ismeri ezt a véréből való vért: a népet. Lehet, hogy akkor még roszabb novellákat ir róluk; de legalább nem szorítja szívét egy nagyon fájó érzés . . .

*

Mily különös összetalálkozása a véletlennek! Midőn épen idáig értem, hoznak egy durva papirra irt czédulát, melyre szórul-szóra ezek voltak irva:

«Bús levelem és szomorú. Nagyságos asszonyunk! Csókolom a kezét, nincs többé Nagy Kata, mert meghalt! Instálom alássan ki az nagyságos asszonyt és tanácsolja meg, hogy mi legyen belőlem. Koporsót is instálok alássan és csókolom a kegyes kezeit *Korpos György* Körösfőn.»

Hogy ki volt az a Nagy Kata? Egyszerű szegény paraszt asszony volt, a hűségnek, az önfeláldozásnak, a nemes jószívűségnek egy olyan igaz gyöngye, a milyet csak nagyon ritkán lehet találni, érdemes is rá, hogy megható történetéből egy pár jellemző vonást elmondjak a szegény jó teremtés emlékére.

Széles körben ismerték a hűséges Nagy Katát, a ki tizennégy évig volt hűséges cselédünk. Serdülő, ragyogó kékszemű szőke leányka volt, mikor befogadtam; egyszer — úgy tíz év multán — így szólt hozzám:

— Instálom, vajjon még most se menjek férjhez? A mostani kérőm olyan becsületes jó legény, a ki meg fogja becsülni az én édes anyámat s nem nézi majd rosz szemmel azt a szegény nyomorék testvéremet. Nem vagyok már épen fiatal s tartok tőle, hátha később nem akad ilyen kérőm; mindazáltal úgy cselekszem, a mint parancsolja . . .

— Menj hozzá, Kata.

Hej! pedig mint fájt a szívem, mikor ezt mondtam, mert bizonyosan tudtam, hogy nekem aztán igazán nem akad soha ilyen cselédem.

Hozzá ment és lett belőle egy olyan gyöngéd feleség, páratlan anya, önfeláldozó leány és testvér, a milyen csak nagyon, nagyon ritkán akad még a mívelt egyének között is. El lehet képzelni, mennyire szerette a maga gyermekeit, mikor a más árváit is támogatta.

Mielőtt hozzánk jött volna, pesztra volt egy családnál két gyermek mellett, már nálunk lakott, mikor a kis gyermek szülői elhaltak, — a szegény jó leány, a ki minden fizetését édes anyjának és nyomorék nénjének adta, megvonta magától, a mire úgy vágyott: a piros csizmát, csakhogy annak az árát odaadhassa a két kis árvának: «mert instálom, csak én tudom mennyire szerették szegényeket a szülői . . . meghasadna az édes anyjok szíve, ha látná őket most!» Később a fiú iparosságot tanult s mindegyre segítette egy pár forinttal és addig kért minden embert, míg a kis leányt árvaházba juttatta. Most ennek a gyöngéd szívű, mélyen érző teremtésnek maradt árván az ő szeretett három kis gyermeke.

Mikor jött a hír, hogy nagyon roszúl van, azonnal befogattam és a vendégemmel: Telepy Károlynéval kimentem hozzá Körösfőre. Ott ült az ágyon, karjai között tartva kilencz hetes kis fiát. Szelid kék szemeiben valami rémült, éles kifejezés ült. Megdöbbentem ezen a változáson. Három éves szép szőke leánykája a fejénél állott a «karos pad»-on, öt éves, értelmes arczú fiacskája előmbe futott, a kezébe adtam egy kosarat, azonnal kezdte kiszedegetni a tartalmát s a mint egy papiron nem talált semmi képet, — mert hát más volt annak a papirosnak a hivatása, — ismét hozzám futott: Mamika, mamika! Ezen nincs kép!

Elmosolyogtam, mire az édes anya szelid feddéssel szólt a kis fiához:

— Ugyan, ugyan te kis szamár, hát úgy kell mondani?

— Hadd csak Kata, jól van az úgy! . . . Megértett. És én soha sem fogom elfelejteni azt a tekintetet, a mint ekkor mélyen, reménykedve nézett a szemembe; megragadta a kezemet, odanyomta cserepes forró ajkaihoz, aztán remegő hangon mondta:

— Oh, hogy az én jó istenem áldja meg, áldja meg!

A nyolczvan éves agg anya reszketve fogódzott a kis bölcsőbe s könyei végig folytak a redők között, a nyomorék néne ott zokogott az ajtó mögött . . .

És olvasom a durva papirra írt szavakat: Nagy Kata nincs többé! . . . És a köny olyan fátyol, mely elborítja az élességeket és azon a fátylon keresztül most nem látok egyebet, csak azt a bölcsőbe fogódzó remegő agg asszonyt, a zokogó nyomorékot, a három szőke kis árvát, a kinek az édes anyjánál hűségesebb teremtés még nem született: a népből most ezt látom... S ez visszaad a régi hitből, rajongó szeretetből annyit, a mi megnyugtat . . . és az olyan jó, ha az ember szeretheti tovább a maga magyar véreit!

A FODOR-VÁSZON.

A nép leányainál általában, de különösen a kalotaszeginél felette nagy szerepet játszik a kender, a vászon. Századokon keresztül, ivadékról-ivadékra tapadt a lelkökhöz a kender selymes szála és vérökké vált a vászon-kultusz, annyira egygyé forrtak már, hogy el sem lehetne őket szakítani egymástól.

A kenderföldből hajt ki egy-egy esztendőre való remény, öröm és szórakozás. Kezdetét veszi a nyüvésnél, mikor minden kitépett szálhoz oda van fűzve egy-egy kellemes terv, egy teljesülésre váró remény s míg gulába gyűl «a virágos fő», daltól cseng a táj. Áztatás alkalmával tiszta vizet bocsátanak a zöld füves «tók»-ba, s mikor a berakott kendert megnyomtatják súlyos kövekkel, a kinek bánata van, úgy érzi, hogy könnyebb lett a szíve; mintha a búnak egy részét odatemette volna a kő alá, hadd ázzék az is; mert a kendermunka megkétszerezi az örömet, felére osztatja a bánatot.

És a guzsaly olyan szórakoztatója a tíz éves leánykának, mint a hetvenes aggnak. A fonal vékony szálába beleserül a mult édes emléke, a jövő aranyos reménye. A nagyanya mesél a fonóház tündérvilágáról, hova a kis lány repeső szívvel vágyik, mert ott van a fiatalság, az élet, a szerelem . . . A fonal osztovátára kerül: kattog a lábító, nyílik a nyüst és az aranyfényű sikátoron át meg át-futkos a vetéllő és beleszövi a szálak közé minden gondolatát a szövőnek. Majd mikor az unoka kelengyéjébe kerül a fodor-vászon, még akkor is ráemlékezik, hogy mikor azt a darabot szőtte, mit remélt, min bánkódott.

Szóval a szép vászon betetőzése a paraszt asszony jó gazdasszonyságának; a szorgalom jutalma és a törekvés diadala az. De hát voltaképen mi a kalota-

szegi vászon szépsége? Az, hogy fodor legyen, «mint a bors», és sárga legyen, «mint a viasz.» A ki ilyet nem tud szőni, az nem tud semmit! Pedig az az eredeti fodrosság, — melyet különösen az angol annyira szépnek tart, — nem a szövéstől, hanem a fonal mód nélkül való megseritésétől, azután pedig a «beverés»-től függ. Minthogy ebben a könyvben minden út a varrottashoz visz, tahát ezen az úton lássuk a vászon fodorítását is.

A népiparosok hozzák a bevégzett munkát, melyet nem siettet senki, varrhatják akkor, mikor nekik könnyebbségükre van, a nagy halom munka, mint egy óriási szemétdomb, tornyosul nem épen előnyére a házi tisztaságnak! Szép a varrottas, de olyan szennyes, hogy csak gyakorlott szem látja benne a jó munkát, — bizony sarlót, kapát forgatva, szénagyűjtés idején minden negyedórában ledobva a munkát, nem is lehet az másként. De az sem lehet, hogy én a szülővidékem híres varrottasát igy bocsássam világgá; még ha szennyes nem lenne, úgy sem tehetném, mert a fodor-vászon akkor lesz fodor vászon, ha egyszer vízben jár.

Óriási munka ezt a szemét-halmot «beveretni». Hogy mi az a beveretni? Hát az a fodor-vászon az, hogy minden egyes kis darabot, a legparányibb gyümölcskendőcskét is félnyirkosan legalább egy negyed óráig mosódeszkához csapkodni, míg egyszer csak összefut s kész a fodrosság, a mi aztán nem múlik el soha többé, az igy «bevert» varrottast azután leöntik gyönge lúggal. (El lehet képzelni, hogy az a pamut, a mi mind e kínzások daczára virító színét megtartja — már pedig megtartja — mily finom lehet!)

És most kerül a sor a sulykolásra. Nyárban ez kellemes mulatság, magam is elnézem gyakran s csaknem megkivánom mint állnak az asszonyok a kis patakban s lábaikat körültánczolják a tiszta, hűs fodrocskák; de annál keservesebb mulatság ez télen: a barna sulykokra ragyogó jéglemez borul, az asszonyok előköténye mint egy jégtábla, meredten áll és minden mozdulatra csattog; a varrottas csúcsokra fagyva tornyosul a kosarakban s a piros virágokon (de még a kékeken, sőt fehéreken is!) csillámol, leng a zuzmara tollas dísze. De csak kienged és megszárad a varrottas is és a vászna sárgán, fodrosan a varrása tömören, virítóan útra kel: még pedig diadalmas hódító útra! Leginkább Amerikában és Angliában hódít a fodor-vászon s míg az amerikai mindent elkövet, — természetesen siker nélkül, — hogy utánozza, addig az angol Lady, már mint a Lord Fitzwilliam hitvese is, azt irja nekem, hogy: a fodor-vászon függönyei *utánozhatatlan* remek eredetiségek . . . és a Ladynek fényes otthonát több ily remek eredetiség díszíti: három termében van varrottas függöny. A fiatal gróf Teleki Sándorné vezette oda.

És hogy mindezeket igy elmondam, bizony nem a dicsekvés késztetett arra, hanem az önérzetes igazságszeretet s tán a hazugságnak gyülölete; mert ennek az ügynek is, mint minden jónak, megvannak a maga hamis próféták . . . És az igazság, rövidre fogva, ez: a varrottast már senki sem varia

ezen a vidéken, csak az úgynevezett «fehéres»-t vőlegényingekre és menyasszonylepedőkre; én varrattam az első darabot herczeg Eszterházy Pálnénak; azután megvásároltam a régi mintákat: nagyon drága «hajtásos lepedő»-ket, «ágyfűtűl való»-kat és párnacsúpokat, hogy odaadhassam mintául. Azokat a mintákat pedig varrták az ugyancsak tőlük vett fodorvászonra, s mikor a munkát behozták, fizettem azonnal, még csak nem is sejtve, hogy mikor és ki ki fogja azokat megvenni. S mikor már ezerek feküdtek a varrottasban, akkor sem jutott eszembe segélyt kéregetni — a mit igaz, hogy el sem is fogadtam volna!

Most már a nagy áldozatok árán vert úton könnyű haladni, rontani is lehet, de azért ez a házi ipar, melynek főereje a vászonban rejlik, mégis csak megvan és sok szegény családnak fog még kenyeret adni. Úgy legyen!

TARTALOM.

	Lap
Tájékoztató	5
A királyné lepedője és az aranyos fejkötő	8
Margitszigeti levél	11
József főherczegné	13
Kalotaszegi gyermekek	16
Özv. Herich Károlyné	20
Egy kalotaszegi kis leány története	23
Izabella főherczegnő	25
Gróf Csáky Albinné	28
Özv. gróf Kornis Miklósné	30
Azok a jó magyar úrnők	32
Hogyan készült a királykisasszony kelengyéje	34
A kik nem értenek a varrottashoz	37
Mária Terézia főherczegnő Bánffy-Hunyadon	39
Munkácsy Mihály a varrottasok között	43
Két angol irónő nálunk	45
Két angol irónő rólunk	49
Rege az «Uj-Remeté»-ről	52
Ethnografus, photografus és a nép	58
Bánffy-hunyadi lakodalom	62
Ethnografia és a főzés	70
Béles. (Havasi kép)	75
A minta-ember	79
A Teck Mary herczegnő varrottasai	88
A Korbay-pár	89
A templom	92
Ez a nép	94
A fodor-vászon	98
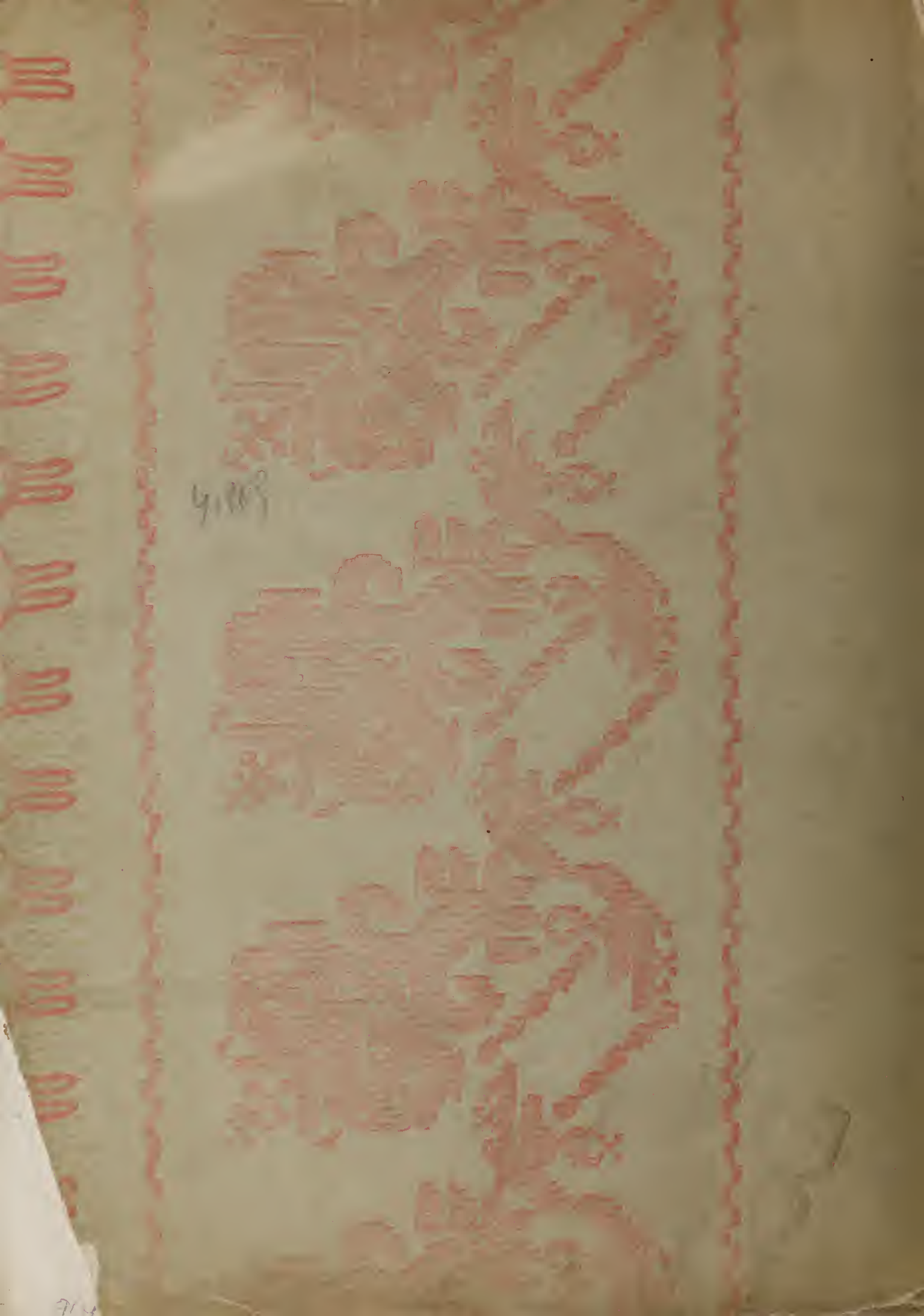
GETTY CENTER LIBRARY
3 3125 00073 0933